

JUULI 2016

Innarluutillit susasaqarfianni
killiffik pillugu Naalakkersuisut
nassuiaataat

Imai

Innarluuteqarneq kikkut tamarmik akisussaaffigaat.....	2
1. Naalisaaneq	3
2. Aallaqqaasiut	8
3. Inatsisit aamma inatsisinik iluarsaaqqinneq.....	8
4. Inuit innarluutilli pisinnaatitaaffii pillugit FN-ip nunani tamalaani isumaqatigiissutaa.....	11
5. Suliassa qarfimmu akisussaasuuneq	14
5.1 Meeqqat innarluutillit.....	15
5.2 Kikkunnut tamanut ilinniartitaaneq	20
5.3 Innuttaasunut innarluutilinnut peqqinnissa qarfimmi sullissinerit.....	21
5.4 Inuit innarluutillit suliffe qarfimiittut	24
5.5 Tikikkuminassuseq.....	26
6. IPIS aamma Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik	30
7. Sulisut ilinniarsimasut kiisalu ilinniaga qarsimasuunngitsut ilinniartitaanerisa annertussusaa.....	35
8. Kommunit	39
8.1 Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassa qarfimmi naliliineq	39
8.2 Kommunini innarluutilinnut politikki.....	40
8.3 Innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit	40
8.4 Suliassanik suliarinnittarneq.....	41
8.5 Iliuusissanut pilersaarutit	42
8.6 Innuttaasut annertuumik innarluutillit naammagittaalliornissamut periarfissaat.....	43
8.7 Kommunit innarluutilinnut suliassa qarfimmi aningaasaqarnerat.....	44
8.8 Ikiorsiissutit.....	46
8.9 Kalaallit Nunaata avataanut inissiinerit.....	50
8.10 Innarluutilinnut suliassa qarfimmi nakkutilliineq	52
8.11 Eqikkaaneq	53
9. Nunani avannarlerni suleqatigiinneq	54
10. Kommuninit kisitsisitigut paasissutissanik katersineq aamma tutsuiginassusaannik qulakkeerineq	55

Innarluuteqarneq kikkut tamarmik akisussaaffigaat

Naalakkersuisut naalakkersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissummi innarluutilinnut suliaasaqarfik pingaartippaat, nutaamik inatsisiliornissaq, sullissinermut isumassuiner Mullu tunngasut, suliffeqarnermut tunngasut aamma tikikkuminassuseq aallunneqarlutik.

Innuttaasunut innarluuteqartunut isumassuiner mi sullissinermilu pissutsit Naalakkersuisut pitsanngorsarniarpaat, taamaalillutik taakkua innuttaasunut innarluutilinnut ataasiakkaanut naleqqussarneqarsimassallutik. Nunatsinni innarluutilinnut inissiat pisariaqartitanut naapertuuttuunissaasa qulakkeerneqarnissaa aallunneqassaaq aammalu isumassuiner mi sulisorineqartut inuit innarluutillit, taakkua pisariaqartitai tunngavigalugit, naapittarnissaannut sapinngisamik tulluurtunik piginnaaneqassallutik.

Innarluuteqarneq kikkut tamarmik akisussaaffigaat. Assigiimmik siunnerfilimmik peqatigiilluta sulinissarput aammalu inuit innarluuteqartut sapinngisamik nalinginnaasunut qaninnerpaamik atugaqartinneqarnissaasa piviusumik qulakkeernissaanik pingaartitsinissarput, pingaaruteqarpoq.

Inuiaqatigiit, assersuutigalugu issiavinnik kaassuartakkanik atuisunut illuutinut tamanit orninneqartartunut pitsaannerusunik majorallatarfeqartitsinikkut, innarluutilinnit najoruminarnerussapput.

Naalakkersuisut suliniutinik arlalinnik aallartitsipput. Pisariaqartitat amerlasuujupput, aammalu sulii akuulersitsinissamut atortorissaarutit periarfissallu amerlanerusut ujartorneqartarput.

Innarluutilinnut suliaasaqarfimmi inatsisinik iluarsaaqqinnermik saqqummiussinissaq Naalakkersuisut qilanaaraat, tassani FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut qitiutinneqassalluni. Nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut aammalu inuiaqatigiinni akuutitsinerup nukittorsarneqarnissaanut sulinissaq aallartinneqassapput. Innarluutillit kattuffippassui ullut tamaasa ilaasortamik atugarisaannik pitsaanerulersitsinissamik suliaqarmata Naalakkersuisut nuannaarutigaat.

Siusinaartumik pensionisialinnut iluarsaaqqinnermi, innuttaasut sulisinnaassuseqannginnerulersimasut, taakkua ilarpassui piginnaanikillisimallutik, ataavartumik siusinaartumik pensionisiaqaannartinneqartussaajunnaarlutik, kisiannili inuiaqatigiinni suliaqarlutik peqataanissaat, Naalakkersuisut qulakkeerpaat.

Sulisunut innuttaasunut innarluuteqartunut sullissisunut ilinniartitaaner mi periarfissanik pitsanngorsaasussanik Naalakkersuisut arlalinnik suliniuteqarput, aammalu sulii allat takkutissallutik.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissap, innarluutilinnut suliaasaqarfimmut annertuumik pisariaqartinneqartumillu qaffatsitsisussap, ammarneqarnissaa Naalakkersuisut qilanaaraat. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissami kommunit aamma innuttaasut sungiusarnissamik, siunnersorneqarnissamik, ilitsersorneqarnissamik pikkorissaanernillu neqeroorfigineqartassapput.

2016-imi Meeqqat ukiuanni meeqqat innarluutillit immikkut sammineqassasut Naalakkersuisut kissaatigaat. Siunertaavoq meeqqat innarluutillit, taakkua angajoqqaavi aamma qanigisai, meeqqat pitsaasumik, ineriartorfiusumik iluaqutaasumillu inuuneqarnissaannut pitsaanerpaamik periarfissaqartinneqassasut. Meeqqap innarluutillip avatangiisai tamarmik, ilanngullugit atuarfik, ulluunerani paaqqinnittarfik, peqqinnissaqarfik il.il., meeqqanut ataasiakkaanut tamakkiisumik isiginnilluni suliniuteqarnissaaq pillugu suleqatigiinnissaat pingaaruteqarpoq.

Inuit innarluuteqartut sapinngisamik pitsaanerpaamik atugassaqartinneqarnissaasa qulakkeerneqarnissaa sulissutigineqartuaannassaaq. Taakkua innuttaasut allat assigalugit inuiaqatigiinni peqatigiiffinnilu

inooqataallutik peqataasinnaanissamut pisinnaatitaaffii, nammineq inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffii, ataqinassuseqarnissamut pisinnaatitaaffii aammalu inuit ataasiakkaat kinaassuseqalernissamut pisinnaatitaaffeqarnerisa ataqineqarnissaannik pisinnaatitaaffii il.il. qulakkeerneqassapput tapersorneqassallutillu.

Naalakkersuisut matumani innarluutilinnut suliaasaqrifimmi killiffik saqqummiuppaat, peqatigisaanillu sumi suliniuteqarnissamut pisariaqartitsisoqarnerisq tunaartassanik innersuussillutik.

Martha Lund Olsen

1. Naalisaaneq

Innarluutilinnut suliaasaqrifimmi suliniuteqarnerit suliniarnerillu arlallit aallartinneqareerput. Suliaasaqrifiup pitsaanerulersinnissaa piukkunnarnerulersinnissaa aammalu inuit innarluuteqartut nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarnissaannik tunngavissinissaa, siunnerfigineqarpoq. Suliaqarnermi tassani tamarmik innuttaasunut ataasiakkaanut, meeqqanut taamatullu inersimasunut, tunngatillugu kommunini tamakkiisumik isiginnittumik sulisarnissap nukittorsarneqartuarnissaa pingaaruteqarpoq. 2017-imi nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik ammartussaavoq. Inatsisartut 2017-imi upernaakkut ataatsimiinnissaannut FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut qitiutillugu inatsisinik iluarsaaqqinnermik saqqummiinissaq Naalakkersuisut pilersaarutigaa. Innuttaasut innarluuteqartut ilinniartitaanerannut suliffeqarnissaannullu tunngatillugu suliniutit arlallit aallartinneqareerput. Aamma suliaasaqrifimmi arlalinnik unammilligassaqrarpoq, sumiiffissarsineqarnissaat pingaaruteqartunik.

Inatsisit aamma inatsisinik iluarsaaqqinnissaq

Innarluutilinnut suliaasaqrifimmi inatsisit annertuujupput aammalu ullutsinnut naleqqunatik. FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut Inatsisartut inatsisissaanni qitiutinneqassaaq, tassani sammeneqassallutik:

- Inatsisit pisariinnerulersinneqassapput, aammalu innuttaasut innarluutillit ataasiakkaat pisinnaatitaaffii periarfissaalu erseqqinnerulersinneqassallutik.
- FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut atuutsinneqalissaaq.
- Innuttaasunut innarluutilinnut illersuisumik sullissivimmik pilersitsinissaq pillugu aalajangerneq.

FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut

FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut Inatsisartut inatsisissaanni kiisalu inatsisini attuumassuteqartuni nutaani tamaginni, qitiutinneqassaaq. Tamatuma saniatigut FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummi artikel 33 Kalaallit Nunaata Inuit pisinnaatitaaffiit Siunnersuisooqatigiivisa, Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Dansk Institut-ip aamma Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqrarfiup akornanni pingasuulluni suleqatigiinneq aqqutigalugu atuutsinneqassasoq aalajangerneqarpoq, tassani kingulliullugu taaneqartoq attaveqarnermi qitiusussat toqqarneqarluni. Pisariaqartinneqarpoq:

- periusissat malillugit, Naalakkersuisoqrarfiit akimorlugit aammalu qulequtakkaartumik FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanik suliaqarnissaaq.
- inuiaqatigiinni nukittorsaanissamik qulakkeerinissaq. Innarluutillit kattuffii Naalakkersuisut peqatigalugit suliaassap taassuma kivinneqarnissaanut peqataanissamik annertooujussuarmik

kissaateqarput. Innuttaasut innarluuteqartut sinnerlugit oqaaseqarnissamut killissaliussat inuiaqatigiinniitneqartut qulakkeerneqarnissaa pisariaqartinneqarpoq.

Suliassaqrifimmut akisussaasuuneq

Innuttaasq innarluuteqartoq siullermik pingaarnertullu innuttaasuvoq. Taamaattumik innuttaasut innarluuteqartut atituumik tamakkiisumillu isiginnittumik isigineqarnissaat, aammalu inuiaqatigiinni suliassaqrifinni attuumassuteqartuni tamaginni, Namminersorlutik Oqartussat kiisalu kommunit tungaanniit, suliassaqrifiup sammineqarnissaa akisussaaffigineqarnissaalu, pingaaruteqarluinnarpoq.

Meeqqat innarluutillit immikkut ajornartorsiuteqartarput. Taakkua inuunerminni pingaaruteqartuni pisariaqartitaat pisinnaatitaaffiilu tamatigut naammassineqartanngillat. Meerarpassuit nappaataasa suussusersinissaa sivisoorujussuarmik utaqqineqartartoq misigineqartarpoq. Meeqqanik innarluuteqartunik inuussutissarsiutigalugu sulisuusut makkununga tunngatillugu eqqortumik iliuseqarnissamut eqqortunik ilisimasaqarnissaasa isumalluutissaqarnissaasalu qulakkeerneqarnissaa pingaaruteqarpoq:

- Suliassaqrifimmi inatsisit
- Innarluuteqarneq immikkuullarissaq taanna pillugu ilisimasaqarneq
- Siusissukkut perorsaankkut suliniuteqarnissaq qulakkeerniarlugu ilisimasaqarneq sakkussaqarnerlu.

Kikkut tamarmik, aamma inuit innarluuteqartut, **ilinniartitaanissamut**, suliffeqalernissamut periarfissaqartitsilersussamut, pisinnaatitaapput. Taamaattoq suliassaqrifimmi equtitsisumik pisoqartoq paasinarpoq:

- Naatsorsueqjissaarnermi kisitsisit takutippaat ulluinnarni naligiimmik periarfissaqartitsisoqanngitsaq:
 - meeqqat atuarfiini aamma ilinniartifinni tapersersorteqartitsisoqanngilaq.
 - suliassaqrifinni sulisut immikkut ilinniagaqarsimasut amigaatigineqarput.

Peqqinnissaqarfiup innuttaasunut innarluutilinnut tunngatillugu suliassaa pingaarneq tassaavoq misissuilluni paasinaaansaq katsorsaansarluk, kiisalu innarluutinut paasineqaaqqammersunut innarluutigineqaaqqammersunullu atatillugu sungiusaaqqinnissaq. Meeqqat inersimasullu tarnimikkut nappaateqartut paasineqartartut ataatsimut isigalugu amerliartortut peqqinnissaqarfiup eqqumaffigaa. Makkua unammilligassartaqarput:

- Kommunit peqqinnissaqarfiullu akornanni suleqatigiinnermi ajornakusoorutaasut
- Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiimmit angerlartinneqarnerup kingorna naammaginangitsumik tapersersorneqarneq aammalu atugassarititaasut naleqquttut naammaginangitsut
- Dronning Ingrid-ip Napparsimavissuani meeqqanut immikkoortortaqarfiimmik immikkut ilinniarsimasunik sulisoqartumik annertusaanissamik pisariaqartitsineq
- Siusissukkut suliniuteqartanngineq, meeqqap innarluutillip neriulluarnartumik ineriartornissaanut periarfissanik killiliisartoq.

1. juli 2016 atuutilersumik siusinaartumik pensionisianik iluarsaaqqinnerup piviusunngortinneqarnerani, **suliffeqarnermut** periarfissaqarneq innuttaasunut piginnaanikillimasunut ajornannginnerulersinniarneqarpoq. Inatsisartut 2017-imi Upernaakkut ataatsimiinneranni piginnaanngorsaaqqinneq pillugu peqqussutip iluarsaanneqarnera saqqummiunneqassasoq Inuussutissarsiornermut, Suliffeqarnermut Niuernermullu Naalakkersuisoqarfiup pilersaarutigaa, tassami

piginnaangorsaaqqinnermut aamma eqaatsumik suliffeqarnermut aaqqissuussat suliffeqarfinnut pilerinarnerulersinniarneqassapput. Aallunneqartut tassaapput:

- Namminersorlutik Oqartussat aamma kommunit pisortani sulisitsisutut qanoq tapersersuisinnaanersut.
- Sulisitsisut namminersortut qanoq peqquneqarsinnaanersut.
- Inissaqartitsiviulluarnerusumik suliffeqarnermi nukittorsaanissaq pilersitsinissarlu
- Piginnaangorsaaqqinnermut aaqqissuussap suliffissanut assigiinngitsunut arlalinnut annertusineqarnissaa, taamaalillutik siusinaartumik pensionisiaqartut, nalinginnaasumik atugassaqartitsiviusumik suliffeqarsinnaanngitsut, immikkut atugassaqartinneqarlutik suliffissamik neqeroorfigineqarsinnaassallutik.

Inerniliissutigineqarpoq **tikikkuminassutsimut** tunngatillugu ataatsimut isigalugu unammilligassaqartoq. Illuutitut tamanit orninneqartartunut il.il. isertarfiit tikikkuminaapput. Attaveqatigiinnikkut, ilisimasatigut oqartussaaqatigiinnikkullu tikikkuminassutsit sammeneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq. Illoqarfinnut nunaqarfinnullu tamaginnut kiisalu innarluutinut assigiinngitsunut tamaginnut atoruminartumik iluseqartumik paasissutissanik naligiimmik pissarsisinnaanissap qulakkeerneqarnissaa eqqumaffiginissaa pingaaruteqarpoq. Tikikkuminassutsip inuiaqatigiinni peqataanissamut periarfissat aammalu attaveqarfeqalernissamut taakkualu allanngutsaaliornissaannut aammalu innuttaasunut allanut assigiimmik innarluuteqartunut inooqatigiinnermi attaveqarnissamut periarfissat, pitsaanerulersissavai. Tamanna qulakkeerneqarsinnaavoq:

- nutaanik illulioriternermi tamanit atorneqarsinnaasunik ilusilersuinerup eqaassuseqartitsinerullu aallunneqarneratigut.
- tamat attaveqatigiinneranni tamaginni attaveqatigiinnikkut digitalimillu tikikkuminassuseqartitsinerup tunngavissinneqarneratigut ilanngullugulu eqqarsaatigineqarneratigut.
- tikikkuminassuseqartitsinissap illuliornermut malittarisassani aammalu siunissamut illulioriternermut suliaasaqarfimmut, attaveqatigiinnermut il.il. tunngatillugu inatsisiliornermi sutigut tamatigut erseqqissarneqarneratigut.

IPIS aamma nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik

IPIS tassaavoq innarluutit pillugit ilisimasaqarfik aamma siunnersuisarfik, siunnersuinermik, ilisimasamik suliaqarnermik, pikkorissaarnermik aamma najoqqutassamik suliaqarnermik suliaqartuusoq. IPIS ullumikkut maannakkut isumalluutaasut atorlugit ujartuinermik naammassinnissinnaanngilaq. 2017-imi Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik ammarneqassaaq. IPIS sullissivimmut ilaatinneqalissaaq. Sullissivik kommuninut ilitsersuinermik siunnersuinermillu neqerooruteqassaaq, allanngutsaaliuilluni sungiusaasalluni, ilisimasamik ingerlatitseqqittassalluni kiisalu inuussutissarsiutigalugu suliaqartunut, qanigisaasunut aamma innuttaasunut innarluutilinnut pikkorissaanernik il.il. naleqquttunik neqerooruteqassalluni.

Neqeroorutit makkua qulakkeerneqarnissaat aallunneqassaaq:

- Kommunini suliasanik suliarinnittartunut siunnersuineq ilitsersuinerlu
- Pikkorissaanerit kiisalu suliaasaqarfiup iluani ilinniartitaanerup periusissatigut sammeneqarnera
- Sullissivimmi imaluunniit innuttaasup najukkami sumiiffiani innuttaasunik ataasiakkaanik sungiusaanissamut tapersersuinissamullu suliatigut piginnaaneqarnerit.

Ilinniagaralugu sulisut kiisalu ilinniagaqarsimangitsut akornanni ilinniartitaanerup qaffasissusaa

Ataatsimut isigalugu qaffasinnerulersitsinissaq pisariaqartinneqarpoq, pingaartumillu innarluutilinnut suliaasaqarfimmi inuussutissarsiutigalugu suliaqartut akornanni aalajangiisinnaatitaaffiliisumik ilinniagaqarnerit piviusut arlallit pisariaqartinneqarlutik. Ilaqutarinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisup aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Ilisimatusarnermullu Naalakkersuisup akornanni suleqatigiilluni suliaasaqarfiup qaffassarneqarnissaanut suliniutit arlallit aallartinneqarput.

Suleqatigiinnerup taassuma ingerlateqqinneqarnissaa pingaaruteqarpoq aammalu qulakkeerneqassapput:

- Suliaasaqarfiit taaneqartut marluk taakkua akornanni periusissatigut suleqatigiinneq
- Innarluutilinnut suliaasaqarfimmi sulisut sivisuumik aalajangiisinnaatitaaffiliisumik modul-ikkaartumik ilinniartitaanerisa aallunneqarnissaa.

Kommunit

Innarluutilinnut isumaginninneq 2011-imi kommuninut suliaakkiissutigineqarpoq. Tamatuma kingunerisaanik suliaasanik suliarinninneq innuttaasut ataasiakkaat tikillugit ingerlanneqartalerpoq, kisianni tamanna aamma unammilligassanik arlalinnik malitseqarpoq:

- Ingerlatsivimmi aningaasaqarnikkullu killissaliussanut tunngatillugu unammilligassaqaarneq kiisalu taakkuninnga aqutsineq
- Sulisunik eqqortunik sulisussarsiniartarnermut sulisorinniinnartarnermullu tunngatillugu isumalluutitigut piginnaasaqarnertigullu unammilligassat
- Kommunit suliaasanik suliarinninnermut periaatsianni Winformatik-imi paasissutissanik nalunaarsuisannginneq

Unammilligassat taaneqartut sumiiffissarsinissaat pingaaruteqarpoq, aallunneqassallutik:

- Suliaasanik suliarinnittarnermi aningaasanillu aqutsinermi piginnaanngorsaaneq, ilanngullugit iliuusissanik pilersaarutinik ilusilersuinerup malinnaasarnerullu aallunneqarnerat, ingerlatsivimmi suliaasanik suliarinnittarnermi pitsaassutsinik aamma innuttaasunik sullissinermut pisortat tungaanniit sunniuteqarluartumik nakkutiginninneq
- Inuit annertuumik innarluutillit inatsisitigut pisinnaatitaaffiisa qulakkeerneqarnissaat
- Tapersersortitut sulisut aammalu innarluutilinnut suliaasaqarfimmi sulisut allat akornanni ilinniartitaanerup qaffassarneqarnissaa, ilanngullugu aamma ulloq unnuarlu paaqqinniffinni.
- Kommunini ataasiakkaani innarluutinut ilisimasat qaffassarneqarnissaat, taamaalillutik meeqqat taamatullu inersimasut piffissaagallartillugu suliniuteqarfigineqartassallutik nappaataallu suussusersineqartassallutik.

1. januar 2016 innuttaasut annertuumik innarluutillit Danmarkimi inissinneqartussatut innersuunneqartut katillugit 103-iupput, taakkunanga amerlanerpaartaat ineriartornerminnut tunngasunik nappaateqartuullutik. Taakkua ikilisinniarlugit:

- najugaqarfissatut neqeroorutit sulisunik eqqortumik ilinniagaqarsimasunik sulisoqartunik ineriartortitsisoqarsinnaavoq
- meeqqat atuarfiata kingorna inuusuttunut annertuumik innarluutilinnut neqerooruteqarnissaa qulakkeerneqarsinnaavoq
- innuttaasunut ineriartornissamut pisariaqartitsinerannut periarfissaqarnerannullu tulluurtumik neqerooruteqarnissaa qulakkeerneqarsinnaavoq, ilanngullugit efterskole-t, sungiusarneq il.il.

Kommunit kisitsitigut paasissutissanik katersineq aamma tatiginassuseqarnerisa uppernarsineqartarnerat

Innarniissutigineqarpoq Naalackersuisunut kisitsitigut paasissutissanik il.il. nassiussisarnissamut tungnatillugu inatsisunik naammassinnittarnermut tunngatillugu kommunit unammilligassaqartut. Taamaalilluni paasissutissartaqartunik aalajangerit pingaarnersiunerillu paasissutissanik tunngaveqartumik ingerlanneqartanngillat. Aamma tamanna FN-imi innarluutilinnut komite-p naggasiutigalugu oqaaseqaataani 2014-imeersumi erseqqissarneqarpoq, tassani tikkuarneqarluni innarluutilinnut suliaasaqrifimmi paasissutissat immikkoortitigaasut annertooujussuarmik amigaataasut.

Qulakkiissallugu pingaaruteqarpoq:

- innuttaasunut annertuumik innarluutilinnut paasissutissanik immikkoortitigaasunik erseqqissunik tunngavilersugaasunik katersinissaq
- paasissutissat nassuiaasut amerlanerusut
- periusissaq ataatsimoortoq, paasissutissanik tutsuiginartunik paasissutissiiviusunillu tunngaveqarnissamik qulakkeerisussaq, aammalu innuttaasunut innarluuteqartunut persuttaasarneq innarliisarneqarluni sammillugit.

Naggasiut

Innarluutilinnut suliaasaqrifimmi unammilligassat arlaqartut naammassiniarlugit, suliaasaqrifiit makkua, aamma FN-imi innarluutilinnut komite-p Kalaallit Nunaannut naggasiutigalugu oqaaseqaataani erseqqissarneqartut, periusissatigut sammineqarnissaat naleqqussinnaavoq:

- A. Innuttaasunut innarluutilinnut neqeroorutit eqqortut qulakkeersimasuaannarneqarnissaat. Tamanna innarluutilinnut sullissivissap kommunit peqatigalugit kivitseqataaffigissavaa, kisianni piginnaanngorsaaneermik, ilinniartitaaneermik aamma siunnersuineermik aammalu ilitersuineermik periusissatut aallussineermik suliaqarnerup taassuma tapersorsorneqarnissaa pingaaruteqarpoq.
- B. FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutta atuutsinneqarnissaata Naalackersuisoqrifiit akimorlugit pitsaassusilimmik aallunneqarnissaata kiisalu suliaasaqrifinni tamaginni, Namminersorlutik Oqartussani aammalu kommunit, innarluutit sammineqarnerisa qulakkeerneqarnissaat. Tamanna ilaatigut suleqatigiiaanik aallartitsinikkut aammalu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut iliuusissamik pilersarusiornikkut, kivinneqarsinnaavoq. Ilanngullugu tikikkuminassuseqartitsinissaq aallunneqarpat naleqqutissaaq.
- C. Paasissutissanik katersinerup aamma paasissutissanik suliarinninnerup periusissatut aallunneqarnerata qulakkeerneqarnissaa.

2. Aallaqqaasiut

Nassuiaammi matumani innarluutilinnut suliaassaqrifimmi killiffik, aammalu inuit imaluunniit innuttaasut innarluutillit unammilligassat misigisartagaat, allaaserineqarput. Innuttaasut innarluutillit periarfissaannut pisariaqartitaannullu tunngatillugu assigiingissutsit annertoourjussuupput. Taamaattumik innuttaasut innarluutillit sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarsinnaanissaasa tapersersortuarneqarnissaa pingaaruteqarpoq.

Oqaatsit 'inuit innarluutillit' aamma 'innuttaasut innarluutillit' atorneqarneranni paasineqassaaq taakkua tassaasut inuit innarluuteqartut, taamaalillutillu innarluutaat tassani pineqarani. Innarluut taaneqarpata tamanna paasineqassaaq tassaasoq pisoq, inuk tassani timimigut, eqqarsartaatsimigut imaluunniit silatussutsimigut piginnaanikillismalluni, inuup pineqartup sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarsinnaanissamut ikorfartorneqarnissaaq pisariaqartilersimallugu. Taamaalilluni innarluutaasoq inummut immikkut inuuniarnermi atugassarititaasuulertarpoq.

Innarluutillit aamma *annertuumik* innarluuteqartut assigiingitsuutinneqarput. Tassani innarluutaasoq tassaalluni piginnaanikillismaneq, annertuumik innarluuteqarneq inatsimmi oqariaasiulluni, ataasiakkaat assersuutigalugu nammineq inuttut pisariaqartitaminnik, soorlu assersuutigalugu inuttut eqqiluisaarneq, atisalersorneq, nerineq assigisaallu, isumaginnissinnaanatik imaluunniit isumaginnissamut tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsillutik, nammineerlutik illup iluani silamilu angalasinnaanatik, ilanngullugu assersuutigalugu pisiniarfilerineq, inuit akornanni sammisani peqataasinnaanani il.il. imaluunniit inuit allat attaveqatigisinnaanagit. Innarluutaasoq innarluutit aalajangersimasutut isigineqassaaq, inuiaqatigiinni akimmiffiusunut ataqatigiissillugu, ataasiakkaat tamakkiisumik inuiaqatigiinni inooqataallutik peqataanissaat akornusersimallugu. Innarluutaasoq inunnguusaasinnaavoq imaluunniit inuunermi kingusinnerusukkut pilersimasinnaalluni. Innuttaasut innarluuteqartut ataatsimoortuupput katitigaasut assigiingitsunik pisariaqartitsisut.

Atuarluarina.

3. Inatsisit aamma inatsisinik iluarsaaqqinneq

Innarluutilinnut suliaassaqrifik *Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersumi* kingusinnerusukkut allannguuteqartinneqartumi¹ (matuma kingorna taagorneqassaaq Inatsisartut peqqussutaat) inatsisitigut maleruagassaqartinneqarpoq. Inatsisartut peqqussutaanni FN-imi innarluutilinnut naligiimmik periarfissaqartitsinissaaq pillugu maleruagassat nalinginnaasut aallaavigineqarput. Inatsisartut 2012-imi FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummut akuersimmata, nunani tamalaani isumaqatigiissut innarluutilinnut suliaassaqrifimmut inatsisit peqatigalugit killissaliisunngorpoq.

Nunani tamalaani isumaqatigiissummi tunngaviusut, artikel 3-imi aalajangersarneqartut, inatsimmi tunngaviusunut nalinginnaasunut naapertuupput².

¹ Takuuk <http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/Familie-Ligestilling-og-Sociale-anliggender/Socialomraedet/Lovgivning/Sociallovgivningen> for fuld liste.

² FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutilernerani innarluutilinnut suliaassaqrifimmi nutaanik tunaartassaqaalerpoq, tassalu inuit innarluutillit innarluuteqarnertik tunngavigalugu isiginiarneqartarunnaasooq, kisiannili akerlianik innarluutaasoq inuit innarluuteqartut ataasiakkaat inuiaqatigiinni inooqataaneranni akimmiffiit tunngavigalugit isiginiarneqartartussanngorlutik.

PISSUSIVIUSUT: FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummi tunngaviusut nalinginnaasut, artikel 3

- a) *Inuup pissusissamisoorumik ataqqinassuseqarneranut, inuttut namminersorneranut, ilanngullugit nammineq toqqaanissamut kiffaannngissuseqarneranut, aammalu inunnut allanut attuumassuteqannginneranut ataqqinnineq*
- b) *Assigiinnngisitsinnnginnissaq*
- c) *Inuiaqatigiinni inooqataalluni tamakkiisumik sunniuteqarluartumillu peqataaneq akuunerlu*
- d) *Assigiinnngissutsinut ataqqinnineq aamma inuit innarluutillit inuit assigiinnngisitaartut inuppalaartullu ilagigaat akuersaarneq*
- e) *Naligiimmik periarfissaqarneq*
- f) *Tikikkuminassuseqartitsineq*
- g) *Angutit arnallu naligiissitaanerat*
- h) *Ineriartornissamut periarfissanik, meeqqat innarluuteqartut periarfissaannik, ataqqinnineq, kiisalu kinaassuseqarnerminnut pisinnaatitaaffiinik kinaassuseqaannarnissaannullu ataqqinnineq.*

Innarluutilinnut inatsit taarsiisarnermut tunngaviusumik taaneqartartumik aallaaveqarpoq. Tamatuma kingunerisaanik inuiaqatigiit inunnut innarluuteqartunut sullissinernik ikiorsiinernillu arlalinnik neqerooruteqassapput, taamaalilluni innarluteqarnerup kingunerisai sapinngisamik annertunerpaamik nalimmassarneqassallutik. Taarsiissutaasuni inuit innarluuteqartut sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarsinnaanissaat qulakkeerneqassaaq. Ataasiakkaat tamanna kissaatigippassuk kiisalu taamanna illersorneqarsinnaappat, sapinngisamik sivisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiissasut, inatsisini aamma erseqqissarneqarpoq.

Inatsisit allat malillugit ikiorsiinissaq ajornarsimappat, annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat malillugu ikiorsiisarneq atuutilertarpoq. Assersuutigalugu *meeqqanut inuusuttunullu ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat* atorlugu ikiorsiisoqarsinnaanngippat, meeraq annertuumik innarluuteqartoq Inatsisartut peqqussutaanni inatsisitigut tunngaveqartumik aatsaat ikiorserneqarsinnaalissaaq. Taamaattoqarnerani suliassaqrifimmi inatsisit pisariusuupput aammalu inatsisit amerlasuunit ilisimaneqarnissaat pisariaqarluni. Tamatuma saniatigut 1994-imiilli Inatsisartut peqqussutaanni allannguutit arlallit akuerineqarsimapput, taakkualu taamatuttaaq inatsisit pisariusunngortippaat.

Inatsisartut peqqussutaani pineqartunut ilaalertarneq

Inuk annertuumik piginnaanikillismappat, ataavartussamik timimigut imaluunniit eqqarsartaatsimigut nappaateqarneranik, ajoqusersimaneranik imaluunniit amigaateqarneranik pissuteqartumik, inuk Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqalersinnaavoq. Piumasaqaataavoq inuup ulluinnarni nalinginnaasumik inuunerani aammalu inuup innuttaasut allat assigalugit inuiaqatigiinni inooqataalluni peqataanissamut periarfissaanni annertuumik annaasaqaataasumik imaluunniit annertuumik killiliisumik, annertuumik piginnaanikillismaneq taanna malunniussimassasoq. Innuttaasoq pisariaqartitsiguni Inatsisartut peqqussutaat aammalu maleruagassat tassunga atasut atorlugit ikiorsiivigineqarsinnaasumik, aatsaat taanna pineqartunut ilaatinneqalersinnaavoq.

Inuk Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqalersinnaanersoq, kommunalbestyrelsip aalajangertussaavaa. Piginnaanikillissimaneq, ataatsimut katillugit inuup annertuumik innarluuteqartutut isigineqartariaqarluni ajoquteqalersimaneramik sunniuteqartumik, ataatsimik imaluunniit assigiinngitsunik arlalinnik annertuumik innarluuteqarnermik, aallaaveqarsinnaavoq. Innuttaasoq Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqalerpat, inuk taanna innarluuteqartoq taanna malillugu ikiorsiissutinik taparserneqarnermillu pissarsisinnaalissaaq. Pineqartunut ilaalernissamut suliap ingerlanera pisut ilaanni sivilisuujsinnaavoq pisariusuusinnaallunilu.

Inatsisunik iluarsaaqqinneq

Naalakkersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissummi allassimavoq FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut, Inatsisartut inatsisissaanni pisussami qitiutinneqassasoq. Tamatuma saniatigut 2015-imi Inatsisartut Ukiaanerani ataatsimiinneranni aalajangerneqarpoq, FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut inatsisunik iluarsaaqqinnermi pisussami, kiisalu inatsisini nutaani attuumassuteqartuni, tassalu innarluutilinnut suliaasaqarfimmiinnaanngitsoq, ”ilanngunneqassasoq” aammalu ”naammassineqassasoq”. Tamatuma malitsigisaanik FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut siunissami inatsisinut suliaasaqarfinni tamaginni attuumassuteqartuni ilanngullugu eqqarsaatigineqartussaavoq.

Aammattaq innuttaasunut innarluutilinnut illersuisunik sullissivimmik pilersitsinissaq pillugu Inatsisartut aalajangererat, inatsisunik iluarsaaqqinnermi pisussami isiginiarneqassaaq.

Inatsisunik piareersaalluni suliap ingerlanerata ilaatut nassuiaat manna, kiisalu inuiaqatigiit nalinginnaasut aamma kommunit akuutinneqarnissaat, ilaapput.

Inatsisunik iluarsaaqqinnermi pisussami, FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutinut naapertuuttumik, innuttaasut innarluutillit ataasiakkaat pisinnaatitaaffii sammineqassapput.

Aningaasaqarneq

Maannakkorpiaq innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip inatsimmi atuutsinneqarnerani aningaasaqarnikkut sunniutaasussanik naatsorsuinernik suliaqartoqanngilaq. Eqqarsaatigisassat assigiinngitsut ilaatinneqartussaapput, ilanngullugu aningaasassat tamarmiusut pingaarnertigut aammalu suliaasaqarfiit akimorlugit pingaarnersiorneqarnissaat. Taamaattumik atuutsitsilernermit aningaasartuutiviusussat aammalu piffissamut pilersaarutip aalajangersimasup iluani periarfissaqavinnerit akornanni oqimaaqatigiittumik nalilersuisoqassaaq.

Eqikkaaneq

Innarluuteqarnerup kingunerisaasa sapinngisamik annertunerpaamik killilersimaarnissaanut imaluunniit nalimmassarneqarnissaanut, taarsiinermut tunngaviusumik taaneqartartumik, inuiaqatigiit inunnut innarluutilinnut sullissinernik ikiorsiissutissanillu arlalinnik neqerooruteqartussaapput. Inatsimmi erseqqissarneqarpoq, innuttaasut ataasiakkaat tamanna kissaatigisimappassuk aammalu tamanna illersorneqarsinnaappat, innuttaasoq sapinngisamik sivilisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimini najugaqaannassaaq. Inatsisartut peqqussutaat inatsisaavoq saniatigut atornerqartussaq.

Innuttaasut innarluuteqartut piumasaqaatit aalajangersagaasut naapertorlugit Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqalersinnaanersut, kommunalbestyrelsit ataasiakkaat aalajangertussaavaat.

Inatsisartut innarluutilinnut suliaassaqrifimmi inatsisissaanni FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut qitiutinneqassaaq, innuttaasut innarluutillit piginnaatitaaffii immikkut sammineqassallutik.

4. Inuit innarluutilli pisinnaatitaaffii pillugit FN-ip nunani tamalaani isumaqatigiissutaa

FN-imi inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut (FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut) FN-ip Generalforsamling ulloq 13. december 2006
Ataatsimeersuarnerani akuerineqarpoq. Danmark-ip nunani tamalaani isumaqatigiissut 2009-imi juulimi atuuttussanngorlugu akueraa³, aammalu Inatsisartut nunani tamalaani isumaqatigiissummut ilaalernissaq 2012-imi Inatsisartut Ukiaanerani ataatsimiinneranni akueraat. FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummi siunertaavoq inuit innarluutillit tamarmik inuttut pisinnaatitaaffimminnik aammalu tungaviusumik kiffaanngissuseqarluni pisinnaatitaaffimminnik tamakkiisumik atuinissamik periarfissaqarnerisa siuarsarneqarnissaa, illersorneqarnissaa qulakkeerneqarnissaalu, kiisalu pissusissamisoortumik ataqinassuseqarnerisa ataqineqarnissaasa siuarsarneqarnissaa.

FN-ip innarluutilinnut komite-anut nalunaarusiorneq aamma soraarummeersitsineq

Kalaallit Nunaat FN-imi innarluutilinnut komite-mut danskit piffissakkuutaartumik nalunaarusiornerannut siullermut immersueqataavoq aammalu 2014-imi komite-mi soraarummeernerumt danskit angalaqatigiivini peqataalluni. FN-imi innarluutilinnut komite-p nalunaarusiornerup soraarummeernerullu naggaserneqarneratut naggataarutaasumik oqaaseqaatit arlallit tunniuppai⁴. Taakkunani arlallit Kalaallit Nunaannut immikkut sammitinneqarput. Oqaaseqaatini taakkunani unammilligassat sammineqarput, makkununga tunngasut:

- Innarluutilinnut politikkikkut iliuusissanut pilersaarutit amigaataasut, ataatsimut isigalugu aammalu nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut tunngatillugu
- Inuiaqatigiit nalinginnaasut akuutinneqarnerat amigaataasoq
- Inatsimmi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip ilanngunneqarnera amigaataasoq
- Ilinniartitsisunik immikkut perorsaanermut ilinniagaqarsimasunik peqarnissaq qulakkeerniarlugu suliniutit amigaataasut
- Paasissutissat amerlassusillit (immikkoortitigaasut) amigaataasut.

FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummi artikel 33

Artikel 33⁵ Inuit pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaanni siunnersuisooqatigiit, Inuit pisinnaatitaaffiinut Dansk Institut aamma Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup

³ Isumaqatigiilluni aalajangersakkamik atuutsitsilernissamik akuersineq tassaavoq nunani tamalaani isumaqatigiissummut / nunami namminerimi naalagaaffimmit ataatsimit isumaqatigiilluni aalajangersakkamik akuersineq. Atuutsitsilernissamik akuersinerimi naalagaaffiit peqataasut nunami namminerimi inatsisitigut maleruagassaminnik aammalu allaffissornikkut suleriaatsiminnik, nunani tamalaani isumaqatigiissummut naapertuuttumik, naleqqussaannissamut pissaaffeqalertarput.

⁴ Tamakkiisunngorlugu atuarneqarsinnaavoq uani:

http://sim.dk/media/946342/5_ministeriet_for_b__rn_ligestilling_integrations_og_sociale_forhold_concluding_observation_2014__dansk_version.pdf

⁵ Naalagaaffiit peqataasut pissutsinut nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut tunngasunut qitiusumi allaffissornermi attaveqarfiusartussanik ataatsimik arlalinnilluunniit toqqaanissamut artikel 33 tunngassuteqarpoq. Tamatuma saniatigut qitiusumik allaffeqarfik kaammattorneqarpoq, suliaassaqrifinni arlalinni aamma inissisimanerimi assigiinngitsuni, suliaassaqrifiit akimorlugit suliniuteqarnerit ajornannginnerulersinniarlugit ataqatigiissaarinnermik suliaqartussamik pilersitsinissamik imaluunniit toqqaanissamik isumaliutersuuteqassasoq. Aammattaarli naalagaaffiit

akornanni pingasuulluni suleqatigiinneq aqcutigalugu atuutsinneqassasoq aalajangerneqarpoq, taakkunanga kingulliullugu taaneqartoq taamatuttaaq attaveqarfiusartussaalluni kiisalu ataqatigiissaarinermik suliaqarnissaq isumagissallugu. Inuit pisinnaatitaaffiinut Institut nunani tamalaani isumaqatigiissummut tunngatillugu alapernaarsuinissamik pisussaaffeqarpoq⁶.

Attaveqarfittut inissisimanermi taamatuttaaq, ilaatigut nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaa pillugu Naalakkersuisut suleqatigineqarnissaannut tunngatillugu, inuit innarluutillit kattuffiisa tapersorneqarnissaannut pisussaaffeqarnek atuuppoq. Ilaatigullu suliaqarfinni assigiinngitsuni aammalu inissisimaffinni assigiinngitsuni suliaqarfii akimorlugit suliniuteqarnernut tunngatillugu qanoq pitsaanerpaamik sulisoqarsinnaanersoq qulakkeerneqarnissaa pisussaaffigineqarpoq.

Naalakkersuisoqarfiit aammalu suliaqarfiusartut akimorlugit, innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanik suliaqarfii akimorlugit ingerlaavartumik aallussinissamik qulakkeerisussanik pilersitsineq, attaveqarfittut inissisimanerup ataani suliaqarnissamik naammassinninnissamut periaasiusinnaavoq. Tamanna ataatsimut isigalugu imaluunniit qulequtakkaartumik pisinnaavoq. Taamatut suleqatigiinnermi kommunit peqataatinneqarnissaasa qulakkeernissaa pingaaruteqarpoq. Taamaaliornikkut FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaa sutigut tamatigut tapersorneqassaaq.

Inuiaqatigiit nalinginnaasut

Kattuffiit arlallit nammineq kajumissusertik aallaavigalugu, inuit innarluutillit inuiaqatigiinni pisinnaatitaaffiisa periarfissaasalu siuarsarnissaannik sulissuteqarput. Kattuffiit sammisaat pingaarnerit tassaapput ilaasortanik siunnersuineq, katersinernik suliaqarneq (ass. bankortitsinerit) kiisalu ataasiakkaanik sammisaqartitsineq. Innarluutillit kattuffii matuma kinguliani allassimasut www.ipis.gl-imi attaveqarfissanut paasissutissartaqarlutik takuneqarsinnaapput:

- Inooqat – Kalaallit Nunaanni ineriartornermigut innarluutillit angajoqqaavisa peqatigiiffiat
- ISI – Kalaallit Nunaanni tappiitsut isigiarsuttullu peqatigiiffiat
- Neriuffiit Kattuffiat – Kalaallit Nunaanni kræftimik akiuiniaqatigiit
- KNIPK – Kalaallit Nunaanni innarluutillit piginnaanikitsut kattuffiat
- Nuummi Gigttertut Peqatigiiffiat
- Sugisaq - Tarnikkut napparsimasut qanigisaasa peqatigiiffiat
- KTK - Kalaallit Nunaanni tusilartut peqatigiiffiat

peqataasut inatsisitigut allaffissornikkullu periaatsiminnut naapertuuttumik, suliaqarfii ataaseq arlallilluunniit innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnerata siuarsarneqarnissaanik, illersorneqarnissaanik malinnaavigineqarnissaanillu suliaqarsinnaanissaannullu, sinaakutissanik atuutsitsisussaapput, nukittorsaaussaallutik, toqqaasussaallutik imaluunniit aaqjissuussisussaallutik. Naggataatigut inuiaqatigiit nalinginnaasut, pingaartumik inuit innarluutillit aammalu kattuffiit taakkununga sinniisaasut, FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip naammassineqarnissaanut tunngatillugu alapernaarsuinermik suliap ingerlanerani akuutinneqassapput aammalu tamakkiisumik peqataassallutik.

⁶ Inuit pisinnaatitaaffiinut Dansk Institut FN-imi inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummut tunngatillugu alapernaarsuinermik suliaqarnerit tunngavigalugu, Kalaallit Nunaanni innarluutillinnut tunngasut pillugit arlalinnik inassuteqaateqarpoq. Taakkua ”Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii – Killiffik 2014”-imi atuarneqarsinnaapput (aaneqarsinnaavoq uani <http://menneskeret.dk/udgivelse/menneskerettigheder-groenland>).

Ingerlatat matuma siuliani allassimasut saniatigut kattuffiit arlallit siunnersuisooqatigiinni aalajangiisartunilu sinniisoqarput, ilanngullugit Inuit pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaanni siunnersuisooqatigiinni kiisalu kommunini innarluutilinnut siunnersuisooqatigiinni innarluutillit pillugit suleqatigiissitaliat⁷.

Naalakkersuisut innarluutilinnut suliaassarfimmi inuiaqatigiinnik nalinginnaasunik akuutitsinissaq aalluppaat. Oqalunnissamat aammalu innuttaasut ajornartorsiortut, ilanngullugit aamma innuttaasut innarluuteqartut, susassa qarfiisa atugarisaasalu erseqqissunngortinnissaannut eqqortunik atugassa qartitsinissaq pingaaruteqarpoq.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissap pilersinneqarnissaanut atatillugu soqutigisaqartunut isumasioqatigiissitsinerit arlallit ingerlanneqarput, tassani innarluutillit kattuffii, kommunit, innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit kiisalu IPIS qaaqquneqartarlutik aallartitaqartarlutillu. Isumasioqatigiissitsinerit taakkua peqataasut akornanni pitsaasumik oqaloqatigiiffiupput aammalu Naalakkersuisut innarluutilinnut suliaassarfimmi ingerlaavartumik sulinerannut pilersitsiviulluurtumik immersuisoqarluni. Kingullermik Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik 2015-imi decembarimi soqutigisaqartunik isumasioqatigiissitsivoq, qulequtaralugu ”Innuttaasooq qitiutillugu aammalu inuiaqatigiit nukittorsarneqarnissaat”. Peqataatitsipput Inooqat, KTK, ISI, Nuummi Gigttertut Peqatigiiffiat, LEV, kommunit sisamaasut tamarmik, ulloq unnuarlu paaqqinniffiit kiisalu IPIS. Sammineqarput FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut, innarluutillit kattuffii akimorlugit suleqatigiinneq kiisalu nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissamat tunngatillugu periarfissat, ineriartortitsineq siunissarlu. Saqqummiinerit, suliaqarluni ataatsimiinnerit oqallinnerillu aqutugalugu innarluutilinnut suliaassarfimmumt immersuisoqarpoq aammalu suleriaqqinnissamat isumassarsianik saqqummiisoqarluni. Arlaleriarluni tikkuarneqarpoq oqalliffiit taamaattut iluaqutaasut aammalu attaveqatigiilernissamat ilisimasanillu immersueqatigiinnissamat pingaaruteqartut.

Isumasioqatigiinnermi suliniutit sumiissusersineqarnissamik pisariaqartitsiviusut matuma kingulianiittut eqqartorneqarput:

- Innarluutinut tunngatillugu asissuisarnerit paqumigisallu suliaqarfiginiarlugit paasititsiniaanerit suliniuteqarnerillu
- Nuna tamakkerlugu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut pillugu paasititsiniaanermik annertunerusumik suliaqarneq
- FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut pillugu suliffeqarfinnut, atuarfinnut il.il. atuatitsinerimi najoqqutassat
- FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip ”atuaruminartunngorlugu” suliarineqarnissaa.

Maannakorpiaq nunatsinni innarluutillit timersornermut kattuffiannik atuuttoqanngilaq, kisianni Kalaallit Nunaanni timersornermut kattuffik (GIF) innarluutillit timersortartut amerliartornissaannut tapersersuinissamik soqutiginnippoq. GIF 2016-imi timersortartunut innarluutilinnut sungiusaasunut pikkorissaanermik ingerlatsivoq. Taamaattoq najukkani suliniuteqartoqarneranut assersuutissat arlaqarput. Assersuutigalugu sisorartartunut innarluutilinnut Kalaallit Nunaanni pissartanngorniinnerit ingerlanneqartarput (tarnimikkut imaluunniit eqqarsartaatsimikkut innarluutiliunerusut). Ulloq unnuarlu paaqqinniffiup Gertrud Rask Minde-p inuusuttut arlallit assigiinngitsunik tarnimikkut eqqarsartaatsimikkullu

⁷ Immikkoortumi 8.3-imi innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit pillugit annertunerusumik atuarit.

innarluutillit Arctic Circle Race-mi peqataatittarpai, taakkunanga tamarmik kusanartumik angusaqarlutik arpaqataanertik naammassisarsimallugu.

Eqikkaaneq

FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanik suliaqarneq pingaaruteqarpoq aammalu pisariaqartut ilaalluni. Inunnut innarluutilinnut periarfissat pitsanngorsarneqarnissaat atituumik isigalugu annertooujussuarmik kissaatigineqarpoq. Tamanna ilaatigut naammassineqarsinnaavoq:

- Artikel 33-ip Kalaallit Nunaanni atuutsinneqarneratigut, ilanngullugu Naalackersuisoqarfiit akimorlugit ataatsimoorfimmik pilersitsineq.
- Innarluutilinnut suliaqarneq inatsisinik iluarsaaqqinneq pisussa.
- FN-imi innarluutilinnut komité-p naggataarutaasumik oqaaseqaataasa 2014-imeersut malitseqartinneqarnerat.

Innarluutillit kattuffii innuttaasut innarluuteqartut pisinnaatitaaffiisa periarfissaasalu pitsanngorsarneqarnissaat kiisalu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip suleqataasut attuumassuteqartut suleqatigalugit atuutsinneqarnissaa pillugu suliaqarneq kininneqarnissaa pillugit annertooujussuarmik kissaatigineqarpoq. Kissaatigalugit pisariaqartillugillu oqaatigaat:

- Innarluutinut tunngatillugu asissuisarnerit paqumigisallu pillugit nutaamik eqqarsarluni paasititsiniaanerit.
- FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut pillugu paasititsiniaanerit taassumalu atuutsinneqarnissaa.
- FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip ”atuaruminartunngorlugu” suliarineqarnissaa.

5. Suliassaqrifimmut akisussaasuuneq

Inuit innarluutillit inuiaqatigiinni akuttunngitsumik aporfinnik nalaataqartarput, akornuteqanngitsumik inuunissaminnut naligiimmik periarfissaqannginnerannik kinguneqartartumik. Issiavinnik kaassuartaqanngit atuisut illuutit tamanit orninneqartartut aamma assartuissut innarluutilinnut atoruminartunngorlugit aqqissuunneqartannginneri pissutigalugu timimikkut akimmiffinnik nalaataqartarput. Tappiitsut, ineriartornermigut kinguarsimasut allallu, internettimi paasissutissanik ujartuinnerminni akimmiffinnik nalaataqartarput, tassami nittartakkat amerlanersai inuit innarluutillit eqqarsaatigalugit ilusilersugaasannimmata. Inuit tarnikkut napparsimasut, inuiaqatigiinni tarnikkut nappaatit pillugit ilisimasaaqannginneq paatsuuinerillu pissutigalugit, inunnik allanik attaveqaaqateqarnerminni aporfinnik nalaataqartarput. Inuit innarluutillit ulluinnarni inuunerminni aporfinnik nalaataqartarnerannut allattuiffik sukkasuumik takisuunngortarpoq.

Kommunit innarluutilinnik isumaginninnermut akisussaasuupput, inatsisitigut akisussaaffik Isumaginninnermut Naalackersuisup ataanilluni. Innuttaasoq innarluutilik inuunermut ilaasuni tamaginni innuttaasuvoq; assartuussinnermit ilinniartitaanermut, suliffeqarnermut, peqqissutsimut aamma ilaqutariinni inuunermut. Taamaattumik suliaqarneq innarluutilinnut akisussaasuunermut tunngavioq matumani erseqqissassallugu pingaaruteqarpoq. Tunngavioq taassuma atuunnerani, inuiaqatigiinni suliaqarneq aalajangersimasup iluani innuttaasunik innarluutilinnik naligiimmik pinninnissamut akisussaasuuneq, oqartussaasumi allatigut suliaqarneq pineqartumut akisussaasuusumi, inissisimavoq. Tamatuma angunissaanut pingaarnertigut

periaasiusaaq inuit innarluutillit pisariaqartitaasa soqutigisaasalu politikkini pilersarusiornernilu tamaginni ilanngullugit eqqarsaatigineqartassasut akuutinneqartassasullu. Qulequttat assigiinngitsuupput, innuttaasunut innarluutilinnut amerlasuunut immikkut sunniuteqartartut. Taakkua matuma kinguliani saqqummiunneqassapput:

- 5.1 Meeqqat innarluutillit
- 5.2 Kikkut tamarmik ilinniartitaanerat
- 5.3 Innuttaasunut innarluutilinnut peqqinnissaqarfimmi sullississutit
- 5.4 Inuit innarluutillit suliffeqartut
- 5.5 Tikikkuminassuseqartitsineq

5.1 Meeqqat innarluutillit

Naalackersuisut Meeqqat ukiuanni 2016-imi meeqqat annertunerusumik aallutissavaat. Meeqqat eqimattakkuutaat iluanni meeqqat innarluutillit immikkuullarissumik sammineqarnissaat pingaaruteqarpoq. Inuit innarluutillit, innarluuteqaratik naligiissinneqartunit, inuiaqatigiinni ajornartorsiornerussasut ilimanaateqarnerpaajuvoq. Tamanna annertuumik meeqqanut innarluutilinnut atuuppoq, taakkua annertunerusumik ulluinnarni qinngasaarneqarneq aammalu inooqatigiinnermi ilaatinneqannginneq misigisarlugu⁸.

Meeqqat innarluutillit meeqqatut allatuulli pisinnaatitaaffeqarnerat qulakkeerneqartussaavoq. Ilaatigut Meeqqat Illersuisuat aamma Meeqqanut siunnersuisooqatigiit, siunnersuisooqatigiit atuuffissaanni siusissukkut sumiginnaasarneq, innarluuteqalernermik malitseqarsinnaasoq, sammisussaavaat. Tamatuma saniatigut Meeqqanut siunnersuisooqatigiit 'meeqqat innarluutillit' sammisassanut allattuiffimminiitippaat. Naggataatigut meeqqat innarluutillit nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmut tunngatillugu immikkut sammineqassapput, ilanngullugit aamma angajoqqaat innarluutilinnik meerallit.

Meeqqanut (0-18-inik ukiullit) ikiorsiisarneq siullermik pingaarnertullu *Meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 1, 15. april 2003-meersumi* kingusinnerusukkut allannguuteqartumi, maleruagassiivigineqarpoq. Meeraq annertuumik innarluuteqartoq inatsisini allani maleruagassiivigineqanngitsumik pisariaqartitsippat *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq* atuutilertussaavoq. Aammattaaq meeqqat innarluutillit pisinnaatitaaffii FN-imi meeqqanut kiisalu innarluutilinnut nunani tamalaani isumaqatigiissummi aalajangersaavigineqarput.

Suliassanik suliarrinnittarneq

Inatsisit ataatsimoortut innarluutilinnut suliassaqarfimmi atorneqartut, suliassanik suliarrinnittarneq pisariusunngortippaat annertuunngortillugulu. Peqatigisaanik eqqortumik suliassanik suliarrinnissinnaanissamut nappaatit suussusersisarnerisa innarluutillu annertuumik ilisimasaqarfiginissaat pisariaqarpoq. Tamatuma amerlanertigut malitsigisarpaa eqqortumik suliassanik suliarrinninnerup, ilanngullugu suliniuteqarnerit ikiorsiissutissallu, pitsaasuunnginnera imaluunniit meeqqap pisinnaatitaaffiinik periarfissaannillu qulakkeerisuusannginnera. Tamatuma aamma kingunerisarpaa, angajoqqaarpasuit paatsoorneqartut akuerineqanngitsutullu misigisimasarnerat. Taamanikkut Ilaqutariinnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalackersuisoqarfiusoq 2014-imi angajoqqaat peqatigiiffiat Inooqat suleqatigalugu ataatsimeersuartsivoq. Angajoqqaat arlallit tassani oqaluttuarput kommunimut attaveqaqateqartarnertik

⁸ IPIS angajoqqaanit meerartik innarluuteqartoq meeqqanit inersimasunillu qinngasaarneqartoq il.il. misigisaqartartunit saaffiginninnerit arlallit nalunaarutigai.

pilersitsiviulluartumik suleqatigiiffiunani, qanoq akersuunnertut ingerlasarnerseq, tamatumalu meeqqap pisariaqartitaasa qulakkeernissaannut ataatsimoorluni sulissutiginninnissaq tunngavissinnigilaa.

Sumiiffippassuarni meeqqani ataasiakkaani innarluuteqarlutik nappaateqartut aatsaat pasitsaanneqarsimappat, siusissukkut perorsaaniikkut aammalu suliasanik suliarinnittarnikkut suliniuteqartoqartannigilaq. Taamaattumik meerarpassuit paasiniarneqaratik aammalu isumaginninnikkut perorsaaniikkut ikiorneqaratik aamma tapersorneqaratik sivisuumik inuusinnaasarput⁹. Tamanna inuussutissarsiutigalugu suliaqartut akornanni innarluutit assigiinngitsut pillugit paasisimasqaqnginnermik ilisimasqaqnginnermillu kiisalu siusissukkut suliniuteqartarneq pillugu ilisimasqaqnginnermik tunngaveqarpoq.

IPIS¹⁰ tarnimikkut nappaatilinnut suliasaqrifimmut ilisimasqaqnginnermik meeqqanut ataasiakkaanut tamakkiisumik isiginnittumik suliasanik suliarinnittannginnermik malitseqartartoq saaffiginninnerit arlallit nalunaarutigai. IPIS-ip misigisarpaa meeqqat tarnikkut nappaateqartut paasineqarnerat, suliasanik suliarinnittartup angajoqqaat tarnimikkut qanoq issusaannik apequtiginnittarneranik malitseqartannigisoq, naak tarnikkut nappaatit paasineqartut arlallit kingornuttagaagaluartut. Taamatutaaq angajoqqaat nappaateqarnerat paasineqaraangat, meeqqat nappaataat paasineqartut kingornunneqarsimasinnaanerit amerlanertigut takkuitsorneqartarpoq. Taamaalillutik meeqqat innarluutillit tamakkiisumik isiginnittumik ikiorneqartartut tapersorneqartartullu oqartoqarsinnaanngilaq.

18-inik ukioqalereernerup kingorna ikaarsaarneq

Inatsisartut peqqussutaanni innuttaasut inuunertik tamaat annertuumik innarluutillit pineqarput. Taamaattoq 17-iniit 18-inik ukioqalerluni ikaarsaarnermut tunngatillugu ajornakusoorutinik misigisaqartoqartarsinnaavoq, tassalu innuttaasut ataasiakkaat nammineersinnaasunngorneranni. Tassani tamanna pisariaqarpat, innuttaasunut innarluutilinnut ataasiakkaanut nakkutiginnittussamik qulakkeerinissaq ajornanngilaq. Innuttaasoq nakkutiginnittussarsineqarpat, taanna pissutsinut assigiinngitsunut innuttaasumut tunngasunut aalajangeeqataasarsinnaassaaq.

Meeraanermiit inersimasunngornermut ikaarsaarneq aamma meeqqanik tapersiisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaanni nr. xx, xx.xx 2016-imeersumi, 2016-imi Inatsisartut Ukiaanerani ataatsimiinneranni saqqummiunneqartussat naatsorsuutigineqartumi, aamma maleruagassiivigineqassaaq.

Sunnigiffimmut tunngasut

Ullumikkut sunngigiffimmut suliasaqrifiup iluani meeqqat innarluutillit immikkut sammineqanngillat. Taamaattoq tassani innersuussutigineqassaaq Kalaallit Nunaanni timersortartut kattuffiata nunatsinni innarluutillit timersortarnerannik ingerlatsinissaq sulissutigaa. Takuuk annertunerusut immikkoortoq 4-imi.

Ulluunerani neqeroorutit

Ulluunerani neqeroorutini meeqqanut annertuumik innarluutilinnut naapertuuttunik neqerooruteqarnissaata qulakkeernissaa kommunit ataasiakkaat akisussaaffigaat. Ulluunerani paaqqinnittarfinni assigiinngitsuni meeqqat immikkut pisariaqartitsisut aamma tapersorsortit siammarsimanissaasa isiginiarnissaannik kommunalbestyrelsi pisussaaffeqarpoq.

⁹ Ilitsersuisutut ilinniartitaaneq, IPIS (2014). Meeqqat Illersuisuata Uummannami aamma Upernavimmi nunaqarfinnut tikeraarnera, MIO (2015).

¹⁰ Innarluutit pillugit ilisimasanut siunnersuinerimullu sullissivik – takukkit annertunerusut immikkoortoq 6-imi.

Meeqqat atuarfiat

Meeqqat atuarfianni atuartut immikkut pisariaqartitsisut isiginiarneqartussaapput.¹¹ *Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq* kiisalu meeqqat atuarfianni immikkut ittumik *atuartitsisarneq aammalu allamik immikkut perorsaanikkut ikiorsiisarneq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 22, 23. juli 1998-imeersoq* naapertorlugit atuartup piginnaaneqarnermigut ajornartorsiutai nalinginnaasumik atuartitsinerup iluani iliuseqarfigineqarsinnaasimangippata, atuarfiup atuartuq immikkut atuartinneqarnissaa imaluunniit allatut immikkut perorsaanikkut ikiorneqarnissaa isumagisussaavaa¹².

Inatsisitigut isigalugu ilinniartitaaneq naligiimmik periarfissaqarfiuvoq. Kisianni ulluinnarni atuartut immikkut pisariaqartitsisut isiginiarnissaa ajornakusoorpoq, pingaartumik meeraq atuartitsinermik neqerooruteqarnermut agertussaasoq aammalu killormut pisoqartussaangitsoq, aallaavigineqarmat. Immikkut atuartitsinerup aamma/imaluunniit immikkut perorsaanerup iluanni immikkut ilisimasalinnik ilinniartitsisussaaleqinerup perorsaaussaaleqinerullu tamanna taamatuttaaq ajornakusoorippaa. Ukiumi atuarfiusumi 2013-14-imi annertuumik immikkut atuartitsinermik isumaginnittussat ilinniartitsisut 262-iupput¹³. Taakkunanga taamaallaat 23-it immikkut perorsaanermi ingerlaqqiffiusumik ilinniarsimasuupput. Taamaattumik maannakkorpiaq innarluutit amerlassusaannik isumaginninnissamut Meeqqat atuarfianni periarfissaqanngilaq. Tamanna pissutigalugu Ilinniarfissuaq immikkut perorsaanermi ilinniarnermi fag-imik pilersitsivoq. Aammattaaq Ilinniarfissuaq immikkut atuartitsinermik ilinniagartuutut diplom-imik ilinniartitaanermik ukiuni marlunni ingerlanneqartussamik pilersitsileruttorpoq. Immikkut atuartitsineq aamma allatut immikkut perorsaaneeq pillugit nalunaarut nutaaq suliarineqarpoq, suliaasaqarfimmi pitsaanerusunik atugassaqarnissamik qulakkeerinnissamik siunertaqartoq.

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3. november 1994-imeersumi pisuni immikkut ittuni atuarfimi atugassatut imaluunniit angerlarsimaffimmi ilinniagassanik suliaqartarnermut, kiisalu meeqqanut ataasiakkaanut iliussissanik pilersarusiornissamut, ataasiakkaanut ikiorsiiniutit immikkut ittut pillugit qinnuteqarnissamut periarfissaqarneq tunngavissinneqarpoq. Meeqqat atuarfianni meeqqanut innarluutilinnut ataasiakkaanut atuartitsinissamik neqerooruteqarnissamut periarfissaqarnermut, illutatigut atugassat kiisalu meeqqamut tapersersuineq ikiorsiinerlu pisariaqarput. Tamanna ulluunerani nalunaaquttap akunnerini tapersersortitut ilinniartitsisumit (taarserartut) imaluunniit angajoqqaanit pissaaq. IPIS kiisalu meeqqat pisinnaatitaaffiinnut sullissivik MIO saaffiginnissutinik tigusaqartarpoq, meeqqat meeqqat atuarfianni tapersersorneqannginnerannut tunngassuteqartunik. Meeqqat annertuumik innarluutillit nalinginnaasumik meeqqat atuarfianni atuarnissamut nalunaaquttap akunnerini tapersersorneqarnissamik ikiorneqarsinnaapput. Nalunaaquttap akunnerini tapersersorteqarnissaq taanna Meeqqat atuarfiannut inatsimmi maleruagassivigineqarpoq, tassani isumaginninnermi perorsaanikkut tapersersorteqarnissaq inatsisitigut maleruagassaqartinneqarluni. IPIS angajoqqaanit saaffigineqartarpoq, tamanna nassuiarneqartartoq ulloq atuarfiusoq meeraq inuttut kiisalu inooqatigiinnermut tunngasunut tapersersorteqarsinnaanngitsoq, ilanngullugit assersuutigalugu atisalersornermut, perusersartarfimmukarnissamut il.il. Inooqatigiinnermut tunngasunut tapersersorneqarnissamut tapersersortimut nalunaaquttap akunneri *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu*

¹¹ Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012-imeersoq.

¹² Ilanngullugu § 5-imi allassimavoq immikkut ittumik atuartitsinermi aamma allamik immikkut perorsaanikkut ikiorsiinermi pineqartut:

”2) *Atuartsisineq aammalu suliaasaqarfimmi suleriaatsinilu eqqarsartaatsikkut, timikkut imaluunniit malugissutsinut tunngasutigit ajornartorsiuteqarnermi ikiorsiinissamik imaluunniit tamakkuninnga killiliinissamik siunertaqartumik sungiusaaneq [...] 5) Atuartuq najorlugu ikiunneq, atuarnermi ajornartorsiutigisaminik nalinginnaanerusunik qaangiissutigisinnaasaa.*”

¹³ Ilanngullugit aamma meeqqat inuusuttullu, innarluutinut tunngassuteqanngitsunik, immikkut pisariaqartitsisut.

Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq naapertorlugu taamaallaat nammineq angerlarsimaffimmi nalunaquttap akunnerini tapersorsorteqarnissamut ikiorsiissutaasinnaapput, aammalu atuarfimmi pisinnaanatik. Meeqqat atuarfiannut inatsit naapertorlugu atuarfiit immikkut pisariaqartitsinerit sillimaffigisussaavaat, tamannalu matuma siuliani taaneqartunut tapersorsortinik neqerooruteqarnissamut tunngavissaassaaq.

Meeqqat nunaqarfinniittut amerlanertigut meeqqat atuarfianni atuarnerup ingerlanerani atuartut angerlarsimaffiannut nuuttariaqartarput. Meeqqat angerlarsimaffeqanngilaq meeqqanik timimikkut imaluunniit tarnikkut innarluutilinnik tigusinissamik immikkut piginnaangorsarsimasunik. Tamatuma malitsigisaanik meeqqat taakkua tamatigut innarluutiminnut tunngatillugu peqqinnartumik ineriartornissamut ulluinnarni ikiorneqarsinnaasannigillat tapersorsorneqarsinnaasaratillu. Meeqqat innarluutillit atuartut misilerarneqartarnerannut soraarummeersinneqartarnerannullu naligiimmik periarfissinneqartanngitsut, aammalu kommunit tamatuma kingorna meeqqat ataasiakkaat angajoqqaavinut/akisussaataitasunut naammagittaalliorsinnaaneq pillugu ilitersuisanngitsut, Meeqqat Illersuisuat kingullermik angalaarnerminit nalunaarusiorpoq. Tamatuma meeqqat piginnaanikitsut imaluunniit annertuumik innarluutillit, FN-imi meeqqat pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissummi artikel 23 imm. 3-imi aalajangersarneqartutut¹⁴ ilinniartitaanermut naligiimmik pisinnaatitaaffeqartinneqanngitsut annertunerusumik uppersarpaa.

Immikkut atuarfiit

Maannakkorpiaq immikkut atuarfiit marluupput immikkullu klassi ataaseq:

- Nuummi ulloq tamaat atuarfik, atuartunut nalinginnaasumik silatussilinnut, meeqqat atuarfianni immikkut atuartinneqartuni atuaqatigiinni ilaatinneqarsinnaanngitsunut atuarfiuvoq. Atuartup atuarnerani aallussiviusoq, ukkataqarnissamik ajornartorsiuteqartut tapersorsorniarlugit, suliaqarnermut tunngatinneqarpoq. Atuartitsineq atuartunut ataasiakkaanut ataasiakkaaraluni naleqqussagaavoq.
- Ado Lyngep Atuarfia 1982-imi pilersinneqarpoq. Taanna annikinnerusumik eqqarsartaatsikkut ineriartornermini kingusissunut aamma meeqqanut inuusuttuaqqanullu kingusissumik ineriartortunut, ineqarfiutigaluni atuarfiuvoq. Atuartut 14-it, 14-iniit 21-inut ukiullit, inissaqartinneqarput. Siunnerfiuvoq atuartut ulluinnarni nammineersinnaassasut. Atuarfik aamma meeqqanut 0-iniit 7-inut ukiulinnut malinnaaviginninnissamut immikkoortortaqarpoq.
- Qaqortumi kommunimi meeqqanut atuarfimmi immikkut klasseqarpoq atuartunut Angerlarsimaffimmi Ivaqqami najugalinnut. Klassi taanna siornatigut Tungujortuaqqami immikkut atuarfiuvoq.

Meeqqat isimikkut innarluutillit

2015-imi Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik , KANUKOKA aamma Isigiarsuttunut sullissivik Refsnæs meeqqat inuusuttullu (0-21-inik ukiullit) isigiarsunnermik innarluuteqartut Kalaallit Nunaanni najugaqartut ilitersorneqartarnerat pillugu isumaqatigiissut nutarterlugu

¹⁴ *"Meeqqat innarluutillit immikkut pisariaqartitsisut nassuerutigalugu ikiorsiineq imm. 2 naapertorlugu tunniunneqartoq, tamanna ajornartinnagu, akeqassanngilaq, tassani angajoqqaat imaluunniit allat meeqqamik paarsisut aningaasaqarnikkut pisinnaasaqarnerat eqqarsaatigineqassalluni. Meeqqap innarluutillip atuartinneqarnissamut, ilinniartitaanermut, peqqissaasumit ikiorneqarnissamut, piginnaangorsarneqarpeqqinnissamut, suliffeqalernissamut piareersarneqarnissamut aammalu sunngiffimmi sammisassaqarnissamik periarfissaqartinneqarnissamut tamakkiisumik periarfissaqartinneqarnissaata qulakkeerneqarnissaa siunertaralugu ikiorsiineq ilusilersorneqassaaq, tamarmik meeqqat inooqataanermi naleqqussarnissaa aamma inuttut ineriartornissaa sapinngisamik pitsaanerpaamik siuarsarneqartussanngorlugit pissallutik, ilanngullugu taassuma kulturikkut anersaakkullu ineriartornissaa."* (FN-imi meeqqat pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut).

isumaqatigiissuteqarput. Isumaqatigiissut IPIS-imit isumagineqarpoq. Isumaqatigiissummi inuit timimikkut tarnimikkullu innarluuteqartut sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarnissaasa qulakkeernissaanut kommunit pisussaaffeqarnerat tapersersorneqarpoq¹⁵. Refsnæs meeqqat inuusuttullu isigiarsunnermik innarluuteqartut 25-it missaanniittut ilisimavai. Meeqqat isigiarsunnermik innarluutillit, Refsnæs-imut suli innersuunneqanngitsut suli amerlanerusut, Refsnæs-ip qularinngilluinnarpaa. Unammilligassaqarneq ilaatigut Dronning Ingrid-ip Napparsimavissuata tungaaniit isigiarsuttunik nalunaarsuisarnermi nalunaarsuinerup Isigiarsuttunut sullissivimmi Refsnæs-imi pisariaqartinneqartunut ataqatigiissinneqarsinnaannginneraniippoq. Taamaattumik meeqqanik isigiarsunnermik innarluuteqartunik nutaanik paasisaqartoqartillugu Refsnæs tamatigut eqqortumik nalunaarfigineqartanngilaq. Isigiarsuttunik nalunaarsuisarnermut tunngatillugu suleqatigiinnerup pitsaanerulersinneqarnissaa pillugu ingerlaavartumik oqaloqatigiittoqarpoq.

Meeqqat CI-mik atuisut aamma meeqqat attaveqatigiinnermik ajornartorsiuteqartut

Meeqqat Cochlear Implantat-imik, pilallugit ikkunneqarsimasumik tusartaateqartut, 8-it missaanniippot. Ikittuaraapput immikkut annertooujussuarmik ilisimasaqarfigineqartariaqartut ullullu tamaasa sungiusarneqartariaqartut. Immikkut ilisimasaqartumit ilisimasaqarfiusussaq taanna maannakkorpiaq nunatsinni maani pigineqanngilaq. Eqqoriarneqarpoq meeqqat CI-imik peqartut amerliartussasut, taamaalillunilu meeqqat tusilartut ikiliartussallutik.

Tusartaatip pilaanikkut ikkunneqareernerata kingorna meeqqap nipit attaveqatigiinnerullu nutaamik atugarilernissaanik tapersersuinissamut ilinniartinnissaanullu ilaqutariit pikkorissumik tapersersorneqarnissamik ilitsersorneqarnissamillu pisariaqartitsissapput. Maannakkorpiaq kalaallisut oqaasilimmik, suliap ingerlanerani tassani tapersersuisinnaasumik, oqalunnermut perorsaasoqanngilaq. Meeqqap ukioqqortusereerluni nipit oqaatsillu ilinnialertussaeneri atulertussaanerilu unammilligassaavoq. Tamatumani perorsaanikkut eqqortunik periaaseqarluni annertuumik sungiusaanissaq sungiusarnissarlu pisariaqarput. Tamatuma amigaataanerata kingunerisaanik pakatsineq annertooujussuusarpoq, aammalu meeqqat amerlanertigut oqaatsinik atuinerup ineriartortinnissaanut kinguarsimasarlutik. IPIS ilaqutariinnut CI-nik atuisunik meeraqartunut pikkorissaasarpoq, kisianni naliliilluni oqaatsinut perorsaanikkut toqqaannartumik suliniuteqarneq pitsaanerujussuarmik iluaqutaassagaluartoq.

CI-mik ikkussinissamut periarfissaqarneq pissutigalugu inuit tusilartut ikilippot, taamaalillunilu inuit ussersorlutik oqalussinnaasut ikilillutik. Kalaallit ussersorlutik oqalunnermik piginnaaneqartut, innuttaasut ussersorlutik attaveqateqartartut isumannaarneqarnissaannut tapersersorneqarnissaannullu, suli pingaaruteqarput.

Eqikkaaneq

Meeqqat innarluutillit tassaapput ajornartorsiortut, tamatigut inuuneranni pingaaruteqartuni pisariaqartitaat pisinnaatitaaffiilu isiginiarneqartaratik. Amerlanertigut misissorneqarnissamut kiisalu nappaataasa suussusersinissaannut sivisuumik utaqqisariaqartarput. Suliassaqarfimmi unammilligassat makkua paasineqarput:

- Suliassanik suliarinnittarnermi piginnaanngorsaaniissamik pisariaqartitsineq, ilanngullugu innarluutinut ilisimasaqannginneq aamma tarnikkut nappaatinut paasisimasaqannginneq

¹⁵ Takuuk annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq, kingullermik annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarnera pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 31. maj 2010-imeersukket (Innarluutilinnik isumaginninnerup kommuninut nuunneqarnera) kiisalu Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersukket allannguteqartinneqartoq.

- Meeqqanut ataasiakkaanut eqqortunik perorsaaniikkut immikkut ittunik neqerooruteqannginneq imaluunniit periarfissaqannginneq
- Nappaatit suussusersinissaanut sivisuumik utaqqisarneq
- Meeqqat atuarfianni unammilligassat, ilanngullugu immikkut ilinniarsimasunik sulisussaaleqineq.

5.2 Kikkunnut tamanut ilinniartitaaneq

Ilinniartitaanermit inuit innarluutillit akuutinneqarnerussasut Naalackersuisut kissaatigaat. Tamanna meeqqat atuarfianni aallartittarpoq, tassami ilinnialernissamat piareersimanissaq tassani tunngavissinneqartarpoq. Atuarfiit illutaasa illuliortiternermut malittariassanik atuuttunik naammassinnittuunissaasa, kiisalu inunnut innarluutilinnut naleqquttumik isernissamat tunngavissaqartitsinissap qulakkeerneqarnissai, kommunit aammalu ilinniartit ataasiakkaat akisussaaffigaat. Aammattaaq naammattumik tapersersuinermit aaqqissuussanik ilinniartit tamarmik qulakkeerisussaapput, ilanngullugit atuartitsinermit najoqqutassat immikkut ittut, ikiorsiiniutit, atortut, assartuussineq aamma tusilartunut oqalutsit il.il.

Meeqqat atuarfiata kingorna

Nalunaarusiap 2013-imeersup¹⁶ takutippaa, innuttaasunit annertuumik innarluuteqartunit tamarmiusunit¹⁷ 19 %-it ilinniartitaanermit aallartittartut, naammassinnittartut imaluunniit aallartissimasut *kisiannili* naammassinngisaannartut. Tamatuma kingunerisaanik innutaasut Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqartut 80 %-ii tikillugit, meeqqat atuarfiata kingorna ilinniarsimasuunngillat. Nalunaarusiami aamma takutinneqarpoq inunnut noqartartuusunut imaluunniit eqqarsartaatsimikkut innarlarsimasunut naleqqiullugu inuit isigiarsunnermik tusilarnermillu innarluuteqartut kiisalu aalasinnaanermi innarluuteqartut ilinniarnermik naammassinnillutik iluatsitsinerusartut.

Ullumikkut inuiaqatigiit sinnerinut sanilliullugit inuit innarluutillit ilinniagaqarsimannngitsut amerlanerupput. Tamatumunnga ilinniartitaanerup iluani innarluutinut nappaatinullu tunngatillugu paasiniaanissamat iliuuseqarnissamullu sakkussaqqannginneq ilaatigut pissutaavoq. Tamanna immikkut ilinniarsimasunik ilinniartitsisussaaleqinermut perorsaasussaaleqinermullu ataqatigiissillugu, inuit innarluutillit akornanni amerlanerusut ilinniarsimasuunissaasa qulakkeernissaanut, periusissatigut suliniuteqarnissaq periarfissaavoq.

Meeqqap annertuumik innarluuteqartup meeqqat atuarfiat naammassippagu, kommunalbestyrelsi *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq* naapertorlugu, ilaatigut ilinniarnernup ingerlaqqinnissaa siunertaralugu, iliuusissanut pilersaarummik suliaqartussaavoq. Meeqqat atuarfiata naammassinissaa kingusinnerpaamik qaammatinik sisamanik sioqqullugu suliarinninneq aallartinneqartussaavoq aammalu kingusinnerpaamik ulloq atuarfiusoq kingulleq naammassereertussaalluni. Meeqqat annertuumik innarluutillit iliuusissanik pilersaarummik naammassisaqarfigineqarsimannngitsut, aammalu meeqqat atuarfiata kingorna piviusumik neqerooruteqarfigineqarsimannngitsut, pillugit saaffiginninnerit arlaqartut IPIS-ip nalunaarutigaa. Ilimagineqarpoq Inuusuttut siunnerfigineqartut¹⁸ akornanni ikittuinnaannngitsut piginnaanikillisimasuutut imaluunniit annertuumik innarluuteqartut. Tassani erseqqissarneqassaaq GUX inunnut timimikkut innarluutilinnut illutaa tikikkuminartinneqarmat, aammalu inuusuttut sakkukinnerusumik tarnikkut

¹⁶ Inuit immikkut pisariaqartitsisut sumiissusersinariernerat – Inuit annertuumik innarluutillit pillugit nalunaarusiaq, EPINON (2013).

¹⁷ Tamarmik Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaatinneqartut.

¹⁸ Inuusuttut meeqqat atuarfianni naammassereernerup kingorna ilinniagaqalertannngitsut immikkut aallunneqarnissaat Naalackersuisut kissaatigaat. Tassani pineqarput inuusuttut tamarmiusut 50 %-iisa missaat.

innarluutillit atuartitsinermit malinnaasinnaanerat periarfissaqarmat. Ajornartorsiutaavoq inuusuttut tarnikkut, eqqarsartaatsimikkut imaluunniit attaveqatigiinnikkut innarluutillit, ilinniartitaanerup naammassinissaanut annertunerusumik ikiorneqartannginnerat tapersorneqartannginnerallu.

Innuttaasut innarluutillit suliffeqalerlutik suliffeqarnermi peqataasinnaalernissaminnut inuttut, inooqataanikkut ilinniagaqarnikkullu piginnaasaqalissasut Naalakkersuisut kissaatigaat. Taamaattumik suliniuteqarnerup siunnerfeqartissinnaanissaanut pisariaqartitsinerup paasinianeqarnissaa pisariaqarpoq. Ilaatigut Ado Lyngep Atuarfianit atuartitsinermit aamma ataasiakkaanut iliuusissanik pilersaaruteqartarnermik kiisalu immikkut atuartinneqartunik atuartitsisunit misilittakkat paasiniaanermi ilaatinneqassapput, kiisalu nutaamik inatsisiliornissaq pisariaqartinneqarsimassanersoq misissorneqassalluni.

Ilinniartitaaneq immikkut aqqissuussaasoq (STU) pillugu, Danmarkimituulli Kalaallit Nunaanni inatsiseqanngilaq. Kisiannili inuusuttut ataasiakkaat annertuumik innarluutillit Danmarkimi inissinneqartussatut akuersissuteqarfigineqartut, aammalu Danmarkimi STU pillugu qinnuteqartut tamatuminna akuersissuteqarfigineqartarput. Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup ataani suleqatigiissitaliamik inunnut innarluutilinnut ilinniartitaanermut periarfissanik misissuisussamik pilersitsinissaq pilersaarutigineqarpoq. Suleqatigiissitaliaq innuttaasunut innarluutilinnut ilinniartitaanermut inuusutissarsiornermullu periarfissat nukittorsarneqarnissaannut pitsanngorsarneqarnissaannullu tunngatillugu, kommuninit allanillu soqutigisaqartunit attuumassuteqartunit ilisimasanik misilittakkanillu katersissaaq¹⁹.

Eqikkaaneq

ilinniartitaanermut suliaasaqarfimmi inatsisit inuit innarluutillit ilinniagaqalersinnaanerannut aallaaviatigut periarfissiipput. Kisianni kisitsisitigut paasissutissat paasinarsisippaat, ulluinnarni naligiimmik periarfissaqartitsisoqanngitsoq. Tamanna ajornartorsiutitaqarpoq, tassami suliffeqalerluni suliffeqarnermi peqataasinnaalernissamut iliniarsimanissaq amerlanertigut piumasaqaataasarpoq. Unammilligassaniipput:

- Iliniarnermik naammassinnissinnaanissamut innarluutinut nappaatinullu tunngatillugu paasinarsisitsinissamut sakkusaqannginneq
- Immikkut ilinniagaqarsimasunik, iliniarnerup ingerlanerani pisariaqartumik tapersersuisinnaasunik ikiuussinnaasunillu, iliniartitsisussaaleqineq perorsaasussaaleqinerlu.

5.3 Innuttaasunut innarluutilinnut peqqinnissaqarfimmi sullissinerit

Peqqinnissaqarfiup neqeroorutai innuttaasunut tamaginnut naligiimmik neqeroorutaapput aammalu peqqinnissaqarfiup sullississutai pisariaqartitsineq aallaavigalugu sullississutigineqartarput. Peqqinnissaqarfiup innuttaasunut piginnaanikillimasanut aamma annertuumik innarluutilinnut tunngatillugu suliaasaa pingaaneq tassaavoq misissuinissaq katsorsaanissarlu. Innarluuteqalernermi aammalu innarluuteqarluni nutaatut paasineqarnerani, pingaarnertut sungiusaaqqinnermut tunngatillugu, peqqinnissaqarfik pingaarutilimmik inissisimavoq. Peqqinnissaqarfiup meeqqat inersimasullu innarluuteqalersimasut, piginnaaneqarnerit anguneqarsinnaasut anguneqarnissaat tikillugu, sungiusaaqqinnermik neqeroorfigisussaavai. Tamatuma kingorna allanngutsaaliuilluni sungiusaaneq kommunip suliaasaqarfianut nuunneqartarpoq.

Innuttaasut innarluutillit innuttaasunut allatuulli *peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 6. november 1997-imeersoq* naapertorlugu, pisariaqartitsinerinnartik aallaavigalugu

¹⁹ Naalakkersuisut Ilinniartitaanermut pilersaarutaat II, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik (2015).

peqqinnissa qarfimmit sullinneqartussa atitaapput. Neqeroorutit aallaaviatigut, najuga qarfik sumiinnersoq apeqqutaatinnagu, tamanut assigiissapput.

Kommunit sivilisinerusumik allanngutsaaliuilluni sungiusaanermik tapersiinnaasanninnerat, ullumikkut innuttaasunut innarluutilinnut annertooujussuarmik unammilligassaavoq. Tamanna nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissami isumaginninnermut suliaassa qarfiup iluani allanngutsaaliuilluni sungiusaanermik neqerooruteqarnikkut naammassineqassaaq. Peqqinnissa qarfik pisuni amerlasuuni napparsimavimmi uninnganerup nalaani annertuumik sungiusaasarpog, aamma siusinnerusukku innuttaasup sapinngisamik pitsaanerpaamik piginnaaneqarneranut sungiusaasoqareersimagaluaaraangalluunniit. Tamanna pingaartumik meeqqanut tunngatillugu pisarpoq, aammalu meeqqap pisariaqartiligai aamma pitsaanerpaamik piginnaaneqarnerata allanngutsaaliorneqarnissaa eqqarsaatigalugu pisarluni. Tamanna assersuutigalugu pisinnaavoq nukillaarsimanermi nukiit ujalullu eqinnissaat pinngitsoorniarlugu imaluunniit sianiuteqarfinni nappaateqarnermi nukittunerulersitsiniarluni ataqatigiissaarititsiniarlunilu.

Peqqinnissa qarfiup Nunap immikkoortuini napparsimavinni tagiartuisartunik pillorissaasunillu sulisoqarnermi amerlanerulersitsinikkut, sungiusaaqqinnissamat neqerooruteqarnissamat periarfissat pitsanngorsaqqammerpai. Aammattaaq internet aqutigalugu nakorsiartitsisarneq (telemedicin) atorlugu sungiusaareernerup kingorna ilitersuineramik misissuisarnermillu atuutsitsilernissaq sulissutigineqarpoq.

Inuit tarnikkut nappaatillit innutaasuni *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq* pineqartunut ilaatinneqartuni amerlasoorujussuupput. Inuit tarnikkut nappaatillit pineqartunut ilaatinneqalersimasut ataatsimut isigalugu amerliartorput, aammalu meeqqat tarnikkut nappaateqarnerat pissutigalugu pineqartunut ilaatinneqalertartut immikkut amerliartorput.

Misissuinermi 2010-imi ingerlanneqartumi paasineqarpoq, nuna tamakkerlugu tarnikkut annertuumik nappaatillit 900-it missaanniittut. Tamatuma saniatigut napparsimasut tarnikkut napparsimasunut sullissiviit avataanni katsorsarneqartartut amerlapput, kisianni amerlassusaat ilisimaneqarani, assersuutigalugu Nuummi nakorsiartarfimmi aamma peqqinnissa qarfiit immikkoortortaasa ambulatoriaanni²⁰.

Tarnikkut nappaatillit Nuummi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfimmi pinngitsaalisallutik unitsinneqartartut, ukiut kingulliunerusut ingerlaneranni amerliartuinnavissimapput. 2013-imi inuit 18-iupput, kisianni 2015-imi kisitsisit 50-inut qaffassimallutik²¹.

Isumaginninnermi tarnikkut nappaatilinnut suliniuteqarnissaq kommunip susassa qarfigaa. Napparsimasunut tarnikkut nappaateqartunut katsorsarneqarsinnaanngitsumik imaluunniit sivilisuumik nappaateqartunut tunngatillugu, ulluinnarni innuttaasup tapersersorneqarnissaa aaqqissugaasumillu inuutinnissaa, kiisalu napparsimanerminni pitsaanerusimalernerminni naleqquttumik sammisaqartinneqarnissamik neqeroorfigineqarsinnaanissaat, aalajangiisuulluinnartumik pingaaruteqarpoq. Taamaattoq tarnikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut aamma tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfiit napparsimasut angerlartissinnaagit akuttunngitsumik misigisarpaat, tassami taakkua nammineq angerlarsimaffimminni il.il. eqqortumik tapersersorteqartannimmata aammalu angerlarfissaqartaratik.

Peqqinnissa qarfimmi meeqqat innarluutillit

Meeqqat innarluutillit amerlanertigut meeqqanut nakorsamit malinnaavigineqartarput, tassami peroriartorneranni peqqissutsikkut pisariaqartitat nutaat takkussuukkajummata. Dronning Ingridip

²⁰ <http://knr.gl/da/nyheder/sundhedsv%C3%A6senet-mangler-gr%C3%B8nlandsktalende-arbejdskraft>

²¹ <http://knr.gl/da/nyheder/sv%C3%A6rt-f%C3%A5-behandling-af-psykisk-sygdom>

Napparsimavissuani (DIH) meeqqanut nakorsat marluupput. Tamatuma saniatigut illoqarfinnut nunaqarfinnullu tamaginnut telemedicin atorlugu misissortinnissamut periarfissaqarpoq. Meeqqanut nakorsat ukiut tamaasa illoqarfiit tamaasa ornittarpaat.

Tarnip nakorsai kisimik meeqqat tarnikkut nappaateqarnerannik naliliisinnaapput. Taanna ilaatigut meeqqamik misissuineq MISI/PPR-imi tarnip pissusaanik ilisimasalinnik ingerlanneqartoq kiisalu paasissutissat allat tunngavigalugit aalajangerneqartarpoq. Kalaallit Nunaanni meeqqat 99-it missaat meeqqanut tarnip nakorsaanit ullumikkut malinnaavigineqarput. Meeqqat meeqqanut tarnip nakorsaanut innersuunneqartut tamarmik, qaammatit quligiluat iluanni angerlarsimaffigisaminnut qanittumi misissorneqarnissamik imaluunniit katsorsarneqarnissamik neqeroorfigineqartarput.

Meeqqat innarluutillit amerlasuut ullumikkut, kommuniq susassaqrifiisa iluaniittumik, tarnip pissusaanik ilisimasalimmit misissorneqarnissamik, sivilisuumik utaqqisarput. Meeqqap nappaataa paasineqarluni aalajangiunneqaraangat, tamatuma meeqqamut aalajangersimasumik suliniuteqarnissamut tunngatillugu sulisussat tunngavississinnaasarpaa. MIO-ip aamma IPIS-ip saaffiginnissutit arlallit nappaateqarnerup suussusaata aalajangiunneqarnissaanut sivilisuumik utaqqisarnermut tunngassuteqartut, oqaatigisarpaat. Ilaannikkut ukiut 4-5-it tikillugit sivilisussuseqarsinnaasartut²².

Peqatigisaanik tarnikkut nappaateqarnermik misissuinermi amerlanertigut paasissutissiissutigineqartarpoq, meeqqat amerlasuut, atugarliornermut ersiutit suilliit takussaalersimatillugit, eqqortumik ikiorneqarsimasannigitsut tapersersorneqarsimasannigitsullu. Tamatuma malitsigisaanik meeraq tarnikkut inooqatigiinnikkullu ineriartornissamut periarfissaqartannigilaq. Tamanna immikkut atuartitsinermut aamma isumaginninnikkut iliuusissanut tamatuma kingorna annertoorujussuarnik aningaasartuuteqarnermik kinguneqarsinnaavoq²³.

DIH-imi meeqqanut tarnikkut nappaatinut nakorsanik aalajangersimasumik atorfeqartitsisoqannigilaq. Peqqinnissaqarfik Bispebjerg Hospital-imut (BBBH) meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut nakorsanit siunnersortitut ikiunnissaq pillugu isumaqatigiissuteqarpoq. Isumaqatigiissut siunnersuinermik, ikorfartuinermik oqaloqatigiinnernillu periarfissiivoq. Tamatuma saniatigut BBBH meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut nakorsamik, meeqqanut tarnip pissusaanik ilisimasalimmik DIH-imeersumik peqateqarluni, nunap immikkoortuini napparsimavinnut pingaartumik Ilulissanut, Aasiannut, Sisimiunut aamma Qaqortumut katillugit sapaatit akunnerini arfineq pingasuni siunnersortitut angalasussamik, atugassiisarpaq.

Meeqqat tarnikkut nappaatillit misissorneqarnissamut katsorsarneqarnissamullu DIH-imi meeqqanut immikkoortortamut imaluunniit angajoqqaatik/nakkutiginnittortik peqatigalugu napparsimasunut akunnittarfimmi unitsinneqarsinnaapput. Meeraq *tarnimikkut nappaatilinnik kiffaanngissusiiiaaneq allatigullu pinngitsaaliissummik iliuuseqarneq pillugu Inatsisartut Inatsisaata allanngortinnera pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 12, 3. juni 2015-imeersoq* naapertorlugu unitsinneqarpat imaluunniit katsorsarneqarpat, tamanna tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamit sulisunik ikiorneqarluni pissaq. Dronning Ingridip Napparsimavissuani illutatigut atugassarititaasut ullumikkut ullutsinnut naleqqutinngillat,

²² Ilitsersuisutut ilinniartitaaneq, IPIS (2014)

²³ "Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermit tunngasut pillugit nassuiaat, 2010"-imi inassuteqaatinik malitseqartitsinermit killiffik aamma 2013-2017-imi sulinerup ingerlaqqinnissaanut pilersaarummut siunnersuut, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik (2012).

aammalu meeqqat inersimasullu amerlanertigut sulisunit immikkut ilinniarsimasuunngitsunit passunneqartarput. DIH-ip meeqqanut immikkoortortalerlugu immikkut ilinniarsimasunik sulisoqartillugu allilerneqarnissaa annertooujussuarmik pisariaqartinneqarpoq.

DIH-imi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami meeqqanut tarnip pissusaanik ilisimasallit marluk atorfeqartinneqarput, taakkualu meeqqanut katsorsaannissamut ulluinnarni neqeroorutit imaluunniit tarnikkut nappaateqartunik pasitsaassaqrarnerit suliaqarfigaat.

Eqikkaaneq

Peqqinnissaqarfiup neqeroorutai innuttaasunut tamaginnut assigiipput aammalu pisariaqartitsineq aallaavigalugu sullissisoqartarluni. Peqqinnissaqarfiup innuttaasunut innarluutilinnut tunngatillugu suliassaa pingaarneq tassaavoq misissuineq aamma katsorsaaneq, kiisalu innarluutinut nutaatut paasisaqarnermut imaluunniit innarluuteqalernermut atatillugu sungiusaaqqinneq. Allannngutsaaliuilluni sungiusaaneq kommuni akisussaaffigaa. Meeqqat inersimasullu tarnikkut nappaateqalertartut ataatsimut isigalugu amerliartortut peqqinnissaqarfiup eqqumaffigaa.

Peqqissutsimut suliassaqarfimmi unammilligassat makkua paasineqarput:

- Kommunit aamma peqqinnissaqarfiup akornanni suleqatigiinninneq
- Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamit angerlartitsereernerup kingorna tapersorsorneqartannginneq aammalu naleqquttunik atugassaqartinneqannginneq
- Dronning Ingridip Napparsimavissuani immikkut ilinniarsimasunik sulisulimmik meeqqanut immikkoortortamik allilerinissamik pisariaqartitsineq
- Meeqqanut siusissukkut suliniuteqartannginneq.

5.4 Inuit innarluutillit suliffeqarfimmiittut

Inuit innarluutillit sulisinnaassuseqartut aammalu ullumikkut suliffeqarnerup avataaniittut amerlanerusut, susaqratik pilersorneqarnermut taarsiullugu suliffeqalersinnaanissaannut, atituumik ataatsimoortumik suliniuteqartoqassaaq. Taakkua tassaasinnaapput immikkut atugassaqartitsiviusumik imaluunniit pisortanit tapersiivigineqanngitsumik tamakkiisumik ilaannaasumilluunniit suliffeqarneq.

Siusinaartumik pensionisiallit

Piginaannngorsaaqqitarneq pillugu peqqussut ullumikkut pisariusuuvoq, taamaattumillu 2016-imi Inatsisartut Ukiaanerani ataatsimiinneranni taassuma iluarsaaneqarnissaa saqqummiunneqassaaq. Naalackersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissutip naammassisinnaanissaanut aaqqissuussaq atitunerusumik eqqarsaatigineqartariaqarpoq, aammalu piginaannngorsaaqqinnermut²⁴ aamma eqaatsumik suliffissanut aaqqissuussanik²⁵ atuinissaq suliffeqarfinnut sullissivinnullu pilerinaateqarnerussaaq.

Siusinaartumik pensionisianik iluarsaaqqinneq

Inatsisartut 2015-imi Ukiaanerani ataatsimiinnermi siusinaartumik pensionisianut iluarsaaqqinneq akueraat, *Siusinaartumik pensionisiat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 40, 9. december 2015-imeersoq*, ulloq 1. juli 2016 atuutilertussaq. Siusinaartumik pensionisianut iluarsaaqqinnerup akuerineqarneranut tunngaviuvoq,

²⁴ Piginaannngorsaaqqinneq tassaavoq immikkut aaqqissuussamik ingerlasumik ingerlataqartarneq, tassani sulisinnaassuseqarneq inuussutissarsiorsinnaassuseqarnerlu misissorneqartarlutik. Tamatuma kingorna ataasiakkaat sulinermi suliassanik ataatsimik arlalinnilluunniit isumaginninnissamut sungiusarneqartarput.

²⁵ Eqaatsumik suliffeqartitsineq tassaavoq, inuit sulisinnaassutsiminni ataavartumik killeqalersimasut, suliffeqarnermi nalinginnaasunik atugassaqartinneqarlutik suliffeqalersinnaanngitsut imaluunniit suliffeqaannarsinnaanngitsut, namminersortuni imaluunniit pisortani immikkut atugassaqartitaallutik sulisinneqarnerat.

isumaginninnermi ikiorsiissutaasartut innuttaasut susaqtinnagit suliffeqarnerup avataaniitiinnalertaraat takuneqartartoq. Inuit innarluutillit amerlasuut immikkut atugassaqtitsiviusumik tapersorsorneqartumik suliffeqalersinnaanissamut imaluunniit piginnaanngorsaaqqinnermik suliniuteqareernerup kingorna nalinginnaasumik suliffeqalersinnaanissamut annertuumik periarfissaqarfearput. Suliffeqarnermut pitsaanerusequmik ataavannerusequmillu attaveqarluni suliffeqarnej, ulluinnarni inuuneq aalajaanneruseq aammalu meeraqaraanni taakkua ulluunerani neqeroorutinut imaluunniit atuarfimmuut aalajaatsumik attaveqarnerat, aamma siunissami inuunerup nuannersumik ineriartornissaanut tunngavisseeqataasussaapput.

Siusinaartumik pensionisianik iluarsaaqqinnermi erseqqissarneqarpoq, tamakkiisumik siusinaartumik pensionisiaqarnej taamaallaat inuiaqatigiinni sanngiinnerusequmut atuutissaseq. Taamaattumik suliffeqarnerup inissaqtitsiviunerusequmut suliniuteqarnerup nukittorsarneqarnissaa, kiisalu piginnaanngorsaaqqinnermut aqqissuussap aamma eqaatsumik suliffissanut tapersorsorneqartunut aqqissuussap annertuseqarnissaannut, ataqatigiissillugu siusinaartumik pensionisianik iluarsaaqqinneq isigineqassaaq, taamaalillutik siusinaartumik pensionisiallit nalinginnaasunik atugassaqtitsiviusumik sulisinnaanngitsut, immikkut atugassaqtitsiviusumik suliffissamik neqeroorfigineqarsinnaassallutik.

Iluarsaaqqinnerup ilaatut 60-it inorlugit ukiullit ullumikkut siusinaartumik pensionisiaqartut tamarmik, aallaaviatigit sulisinnaassuseqarnerat nalilersoqqinneqassaaq. Iluarsaaqqinneq 2015-2017-imut naalakkersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissummi immikkoortumi sammeneqarpoq, tassani erseqqissarneqarluni *"inuiaqatigiinni innuttaasut sulisinnaasut tamarmik inuiaqatigiinni sulillutik iluaqutaanissaat pingaaruteqarpoq"*²⁶.

Piginnaanngorsaaqqinnermut aamma eqaatsumik suliffeqartitsinnermut aqqissuussat nutarterneqarnissaat aamma nutaalianngortinneqarnissaat

Piginnaanngorsaaqqinnermut aamma eqaatsumik suliffeqartitsinnermut aqqissuussat *piginnaanngorsaaqqinnissamut ikiorsiisarnej pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 4, 31. maj 2001-imeersumi, piginnaanngorsaaqqinnissamut ikiorsiisarnej pillugu Inatsisartut peqqussutaata allanngortinnissaa pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 3, 1. juni 2006-imeersumi aamma suliffeqarfimmi piginnaanngorsaaqqinnermi akissarsianut tapiissutit, piginnaanngorsaaqqinnermut pilersaarut, piginnaanngorsaaqqinnermi ikiorsiissutit aamma eqaannerusequmik suliffeqarnej pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 40, 13. december 2001-imeersumi inatsisitigit maleruagassaqtinneqarput. Inatsimmi tassani § 13 imm. 2. "Piginnaanngorsaaqqinnermut atatillugu immikkut tapersiivigineqarnej" inuit piginnaanikillimasat tapersorsorneqarnissaannut periarfissamik ilanngussisoqarpoq. Tamanna ataasiartumik aningaasartuutinut pisariaqartunut tapiissuteqarnissamut periarfissaqarnissaanik qulakkeerinnikkut pivoq, taamaalillutik piginnaanngorsaaqqittoq imaluunniit eqaatsumik suliffeqartoq, sulinnermi pisariaqartunik sakkussaqlutik piginnaanngorsaaqqinnerup ingerlaneramik isumaginnissinnaassallutik. Eqaatsumik suliffeqarnej aamma piginnaanngorsaaqqinneq tamarmik innuttaasunut nalinginnaasuniinnaasooq atugassaqtitsiviusumik suliffeqarnermi peqataalernissamut tapersiivigineqarnissamik pisariaqartitsisunut, ingerlanneqartarput. Kommunit aamma Namminersorlutik Oqartussat assigiinngitsumik annertussusilimmik aningaasarsianut tapersiisinnaapput.*

Piginnaanngorsaaqqittarneq pillugu peqqussutit aamma suliffissaaleqisunik sulilersitsiniarneq pillugu inatsisip nutarterneqarnissaanut aamma nutaalianngortinneqarnissaanut tunngatillugu kiisalu ataatsimut isigalugu kommuninut ersarissunik atoruminartunillu ilitersuutinik il.il. peqarnissaata qulakkeernejarnissaanut, Inuussutissarsiornermut, Suliffeqarnermut Niuernerullu Naalakkersuisoqarfup

²⁶ Naalakkersuisooqatigiinnissamut isumaqatigiissut 2014 – 2018.

aamma Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup akornanni qanimut suleqatigiittoqarpoq. Inatsisunik allannguuteqartitsinissamut siunertaavoq ilaatigut piginnaangorsaaqqinnermik suliaqartarnerup kommunini allaffissorinikkut pisariinnerusunnigortinneqarnissaa, kiisalu allaffissornerup ingerlasarnerata pisariinnerulersinneqarnissaanik tunngavissiinisaq, assersuutigalugu ikiorsiiniutinik elektroniskiusunik atuinikkut.

Suliffissaaleqisut amerlassusaannut naleqqiullugu suliffissarsiuussisarfinni siunnersortit amigaatigineqartut aamma erseqqissassallugu pingaaruteqarpoq. Taamaattoqarnerani innuttaasunut suliffeqanngitsunut ataasiakkaanut tunngatillugu suliaassanik suliarinninneq naammattumik piffissaqarfigineqartanngilaq, ilanngullugu aamma iliuusissanik pilersaarutinik suliaqarnermut tunngatillugu²⁷. Ullumikkut iliuusissanut pilersaarutit suliaassanik suliarinninnermut program-imi IT-reg-imi suliarineqarsinnaanerata periarfissaqarpoq. Periaatsip taassuma atituumik ataatsimullu isigalugu atuutsinneqalernerata kingunerisaanik suliffeqarnermi paasissutissat elektroniskinnorlugit ataatsimoortinneqassapput. Taamaattoq taamatut nalunaarsuiuaannartoqartanngitsaq, aammalu iliuusissanut pilersaarutit amerlasuut ullumikkut taamaallaat pappialanngorlugit suliarineqartartut, misigineqartarpoq.

Eqikkaaneq

Siusinnaartumik pensionisianik iluarsaaqqinnerup nutaap atuutilernerani, innuttaasunut innarluutilinnut amerlasuunut suliffeqalersinnaaneq ajornannginnerulissaaq. Innuttaasut eqaatsumik suliffissani imaluunniit piginnaangorsaaqqinnermi tapersorsorneqarnissaat periarfissaqareerpoq. Iluarsaaqqinnermut aamma immikkut atugassaqartitsiviusumik suliffissat assigiinngitsut atuutsinnerannut siunertaavoq, sapinngisamik amerlanerpaat suliffeqarnermi akuutinneqarnissaat. Unammilligassaq tassaavoq inissaqartitsiviuernerusumik suliffeqarnermik pilersitsineq, namminersortuni pisortanilu, peqatigisaanik makkua sammeneqassallutik:

- Piginnaangorsaaqqinnermut eqaatsumillu suliffissanut aaqqissuussanik nutarterisarneq aamma nutaaliangorsaaneq
- Suliffeqanngitsut amerlassusaannut sanilliullugu suliffissarsiuussisarfinni siunnersortinik amigaateqarneq
- Inuiaqatigiinni assersuutigalugu piginnaangorsaaqqinnermut inissanik pissarsiariuminartunik periarfissaqarnissamut pisariaqartitsineq.

5.5 Tikikkuminassuseq

Innuttaasunut innarluutilinnut tunngatillugu tikikkuminartitsinnermut tunngatillugu unammilligassat annertoorujussuupput. Tamanna tigussaasunut, digitalinut, attaveqatigiinnikkut aamma oqartussaaqatigiinnikkut tikikkuminassuseqartitsinnermut atuuppoq. Tikikkuminassuseqartitsineq inuiaqatigiinni innuttaasut innarluutillit peqataanissamut periarfissaqarnerannik tunngavissiivoq.

FN-imi innarluutilinnut komite naggasiutigalugu oqaaseqaatimini, assartuussinnermut periarfissaqarnerup killeqarneranut, pisortani paasissutissat pissarsiariuminartunik iluseqannginnerannut kiisalu illuliortiternermut malittarisassat tulleriissaartumik aaqqissuussaasumik malinneqannginnerannut tunngatillugu isumanerluuteqarnini oqaatigaa²⁸.

²⁷ Piginnaangorsaaqqittussat amerlisinniarlugit assigiinngitsunik arlalinnik aallaaveqarluni suliaqartoqartarpoq. Assersuutigalugu danskit suliffeqarfiat Springbrættet Kalaallit Nunaanni illoqarfinni marlussunniissimavoq aammalu "kommunini suliffissarsiuussisarfinni siunnersortit tasiorsimallugit" aammalu suliffeqarfiit amerlaneranut piginnaangorsaaqqittunik tigusisalersinniarlugit najukkani suliffeqarfiit pulaarsimallugit. Tassangaaniit misilittagaqarneq atorniarneqartoq tassaavoq kommunit piginnaangorsaaqqiffissanut periarfissanik takujuminartunik allattuisarnissaanik pisariaqartitsineq. Tamanna maannakkorpiaq pigineqanngilaq.

²⁸ FN-imi innarluutilinnut komite-p naggasiutigalugu oqaaseqaatai, qupp. 5 (artikel 9).

Ornitassat tikikkuminassusaat

Kalaallit Nunaanni pinngortitaq kiisalu silap pissusaa inuit angalasinnaaneranun tunngatillugu immikkut ittunik unammilligassaqrartitsippat. Assersuutigalugu aqqusernit maniilattut, illoqrarfinni minnerusuni nunaqrarfinnilu asfaltersuisannginneq, aput, sermeq il.il. issiavinnik kaassuartaqqanik atuisunut, pitsorluttunut, inunnut isigiarsunnermik innarluutilinnut allanullu, unammilligassaqrartitsippat. Pingaartumik illoqrarfinni minnerusuni nunaqrarfinnilu tamanna ersarippoq. Kommunit inunnut innarluutilinnut immikkut pisariaqrartitsisoqrarpat biiliussinerun aqqissuussanik pilersitsisinnaappat, imaluunniit taxarnissamut aningaasatigut ikiorsiisinnaallutik. Aammattaq kommunit qamutunik motorinik ingerlatilinnik ikiorsiisissamut aningaasaliisinnaanerit periarfissaqrarpoq²⁹, tassani inuk innarluuteqrartoq sumiiffimmi assartuussissutinik tamanit atornerqrartunik atugassaqrarfiunngitsumi najugaqrarpat imaluunniit angalaartarpat³⁰.

Illuutit tamanit orninneqrartat amerlanertigut tikikkuminassuseqrartitsiviusanngillat. Ilaatigut illuutit suliarineqrarnerannut aamma aqqissugaanerannut kiisalu aalaakkaasunik sannaasa atortuisalu inunniit innarluutilinnit atornerqarsinnaalerlugit suliarineqrarnerannut tunngatillugu maleruagassanik illuliornermut malittarisassani aalajangersaasinnaanissamut periarfissaqrarpoq. Tamanna *sanaartorneq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 26. maj 2010-meersumi* allassimavoq, inatsimmi siunertaasoq *”sanaartukkat innarluutilinnut atoruminartunngorlugit ilusilersorneqrarnerisa siuarsarneqarnissaa”*. Atoruminartitsinissaq illuutit pisoqaanerusun ilusilersugaaneranni ilanngullugu eqqarsaatigineqarsimanngimmat, aallaaviatigut taamaallaat pitsanngorsaanissaq periarfissaavoq, assersuutigalugu majorallattarfililluni aqqiissutissat. Illuliornermut malittarisassat malinniartarnerat suliaqrarnermi unammilligassaasinnaasarpoq, pissutsit soorlu qaarsoq, sermeq aamma aput pissutaallutik.

Illuliani nutaani eqaassuseqrartitsinissap aamma tamanut atorsinnaasumik ilusilersuinerup allunneqrarnerisigut illuliat ungasissumut atorsinnaassuseqrartut qulakkeerneqarsinnaappat. Assersuutigalugu utoqqarnut inissiat, allanngorsarneqaratik inunniit innarluutilinnit, inuusuttunit ilinniartunit, ilaqutariinnit meerartalinnit il.il. atornerqarsinnaasunngorlugit, sananeqarsinnaappat. Tassani erseqqissarneqassaaq, Inatsisartut peqqussutaanni erseqqissarneqarmat, pisortat illuutai atortorissaarutaalu tamarmik sapinngisamik inuit innarluutillit isersinnaanngorlugit atuisuusinnaanngorlugillu aqqissuunneqassasut.

Timmisartumik angalaneq aamma imaatigut assartuussinerun suliaassaqrarfik akisussaaffigilerlugu tiguneqarsimanngillat. Taamaattumik inuit immikkut timimikkut imaluunniit tarnikkut innarluutillit assartuussinerun periarfissanut taakkununga naligiimmik atuisinnaanissaannik qulakkeerisunik immikkut Kalaallit Nunaanni inatsisinik ilusilersuisoqarsimanngilaq. Assersuutigalugu inuk issiavimmi kaassuartaqqamiittoq nunaqrarfiimmiit angalaniapiloorsinnaasarpoq, tassami issiavik

PISSUSIVIUSUT: Tamanut atorsinnaasumik ilusilersuineq

Tamanut atorsinnaasumik ilusilersuineq illussumik titartaasartut oqaatsit atortarpaat. Taanna isumaqrarpoq ilusilersuinermi aamma illuliornermi atuisussat tamatiigoortuunerisa aammalu innuttaasut pisariaqrartitsinerisa assigiinngisitaarnerisa naammassiniarnissaa aallunneqassasoq.

Tamanut atorsinnaasumik ilusilersuinermi, kikkut tamarmik naligiimmik periarfissaqrarmissaat aammalu tamat inuuneranni sumiiffiannilu naligiimmik peqataanissaasa ilaatinneqarnissaa qulakkeerneqarnissaalu pillugu eqqarsartaaseq tunngavigineqrarpoq.

²⁹ Taamaattoq kommuni taamaallaat innuttaasup nammineq biiliisa allanngorsarneqarnissaannut tapiissuteqarsinnaavoq.

³⁰ Danmarkip FN-ip Innarluutilinnut komité-mut nalunaarusiaani siullermi, Kalaallit Nunaat pillugu tigulaakkat, qupperneq 9 (2013).

kaassuartagaq qulimiguulinni arlalinniissinnaanngimmata. Tamanna inuit innarluutillit kiffaanngissuseqarlutik angalasinnaanissaannut unammilligassaqartitsivoq.

Digitalimik aamma attaveqatigiinnikkut atoruminartitsineq

Digitalimik aamma attaveqatigiinnikkut atoruminartitsineq paasissutissanut attaveqatigiinnernullu naligiimmik atuisinnaatitsivoq. Attaveqatigiinnikkut atoruminartitsinissaq qulakkeerniarlugu pisortat nittartagai tamarmik, inunnut tusaasinnaanermikkut, isigisinnaanermikkut imaluunniit paasinnissinnaanermikkut innarluutilinnut paasiuminartuusariaqarput pissarsiariuminartuusariaqarlutillu³¹.

2015-imi "Martha", kalaallisut atuffassissut, atulersinneqarpoq³². Taanna tappiitsunut, isigiarsuttunut aamma naqinnernik ilisarinnissinnaanngitsunut qarasaasiaminni, tablet-iminni assigisaaniluunniit kalaallisut atuffatsissinnaanissamut periarfissaqartitsivoq. Atuffassissut suliniutip anginerusup, teknologiimik tappiitsunut, isigiarsuttunut aamma naqinnernik ilisarinnissinnaanngitsunut paasissutissanut teknologiimut tunngatillugu atoruminartuutitsinissamik tunngavissii sumik siammarsaanissamik pingaarnertut siunertaqartup, aalajangersimasumik inerneraa. "Martha" akeqanngitsumik internettimi aaneqarsinnaavoq. Taamaattoq internettip akuttunngitsumik killeqartarnera aamma/imaluunniit akisunera, kiisalu qarasaasiat/tablets/smartphones kikkunnit tamanit pigineqannginnerat aalajangersimasumik unammilligassaapput. Tamatuma ataatsimut isigalugu malitsigisaanik pisortani oqartussaasunit digitalimik paasissutissat amerlasuut innuttaasunut ataasiakkaanut anngutinngitsortarput.

IPIS, inuit tusaaniarnermikkut innarluutillit Skype atorlugu ungasianiit nutserinneqarnikkut attaveqatigiinnissamut periarfissaqalernissaat pillugu KTK, Kalaallit Nunaanni tusilartut peqatigiiffiat suleqatigalugu, peqataavoq. Suliniunni inuit tusilartut nakorsamik oqaloqateqarnissamut, oqalutsi nunami sumiiffimmi allamiikkaluortoq, oqalutseqarsinnaalersinneqarput. Oqalutseqarnissamut innuttaasoq qarasaasiamik webcam-eqartumik aamma internettimut attaveqartumik atugassaqarnissaat, kiisalu oqalutsissaqarnissaq, pisariaqarput. Ungasianiit oqalutseqartitsineq atortussaaleqineq kiisalu tusilartunut oqalutsit qallunaatut aamma kalaallisut akornanni nutserisinnaasut ikinnerat pissutigalugit qaqutigunnaq atorneqartarpoq. Suliniut 2016-imi aggusti tikillugu ilanngullugulu ingerlavoq³³.

Attaveqatigiinnikkut atugassaqarneq tamanut ammasumik aqqissuussinerpassuarni peqataanissamut pisariaqarpoq. Taamaattoq kulturip illorsuini, oqaluffinni il.il. arlalinni tusilartunut naalaarutit³⁴

³¹ Eqqarsartaatsikkut innarluuteqarneq pisunik imaluunniit ajutoornernik pisoqarsimaneramik arlalinnik pissuteqarsinnaavoq. Piginnaaneqarnerat assigiinngitsuusarpoq, inuit inuttut annertuumik ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisuniit, inuit annikitsumik tapersorsorneqarnissamik pisariaqartitsisunut. Eqqarsartaatsikkut piginnaanikillismaneq assigiinngitsorpassuarnik ilusilimmik assigiinngitsunillu annertussusilimmik takussutissaqarsinnaavoq. Atunnerusarput eqqaamasaqarniarnermi, ukkassiniarnermi, paasinninniarnermi aamma ilikkarniartarnermi ajornartorsiuteqarnerit. Eqqarsartaatsikkut piginnaanikillinermik malitseqarsinnaasunut assersuutissat tassaapput puiortunngorneq, inunnguuseralugu imaluunniit inunnguuserinagu qaratsakkut ajoquteqarneq (taqakkut milittoorneq, qaratsakkut aanaartoorneq, qaratsami tinusoorneq, meningitis), noqartarneq, ineriartornerup kingusinnera (ass. Downs syndrom), ADHD, autisme, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom il.il.

³² ISI, Kalaallit Nunaanni tappiitsut isigiarsuttullu peqatigiiffiata, "Martha" nuannaarutigisorujussuullugu oqaatigaa, pissutigalugu taanna innuttaasut paasissutissanik pissarsiniartarnerannik pitsannguimmat aammalu inuit akornanni attaveqatigiilersitsinissamut periarfissaalluni (IPIS-ip Ukiuoorutimik nalunaarusiaa (2015) aamma <http://knr.gl/da/nyheder/nu-kan-du-f%C3%A5-l%C3%A6st-hjemmesider-op-p%C3%A5-gr%C3%B8nlands>).

³³ Suliniut tamatuma kingorna suliniut ingerlateqqinneqassanersoq imaluunniit ineriartortinneqassanersoq aallullugu naliliiffigineqassaaq. IPIS-ip Ukiuoorutimik nalunaarusiaa (2015).

³⁴ Naalaarut tassaavoq kabeli inini tamanit atorneqartartuni ikkussorneqarsimasoq aammalu naalaarummut sakkortusaammut immikkuullarissumut ikkunneqarsimasoq. Taamaalilluni kajungerisaqarfimmik, mikrofonimit

amigaataapput. Tamatuma tusilartut inuit akornanni, politikikkut aamma kulturikkut aaqqissuussinerni peqataasinnaanerat ajornartippaa.

Attaveqatigiinnikkut atugassa qarneq aamma tassaavoq pisortat innuttaasullu akornanni paasisutissanik paasinnaissamik qulakkeerinissaq, assersuutigalugu nutaarsiassanut naligiimmik pissarsisinaanissamik qulakkeerinikkut. Tamanna allagartalersuinikkut aamma/imaluunniit isigiarsuttunut nutserineq atorlugu tunngavissinneqarsinnaavoq. Aamma imaassinnaavoq innuttaasut innarluutillit aarlerinartorsiorlutik imaluunniit inuttut ajornartoornermi inissisimalernermi eqqortumik iluseqartunik eqqortunik nutaarsiassanik pissarsisassasut, kiisalu ajutoornermi imaluunniit ajornartorsiuernermi kalerrisaarisarfimmuut attaveqarnissamut periarfissaqassasut. Tamatuminnga sioqutaaralutik suliaqartunut assersuutissaavoq Qaasuitsup Kommunianni kommunip upalungaarsimasui. Tassani 2015-imi septembarimi aaqqiissutissaq inuit tusilarnermik imaluunniit oqalunniarnermikkut innarluuteqartut eqqarsaatigalugit atuutsinneqalerpoq. Sms-imik nassiussinikkut politiinik imaluunniit qatserisartunik aggersaasoqarsinnaalluni. Kommunip innarluutilinnut immikkoortorta qarfia suleqatigalugu atuagaaraq kalaallisut qallunaatullu nassiussunneqarpoq, tassani annaassiniarnissamut upalungaarsimasut qanoq iliorluni kalerrisaarneqarsinnaanersut nassuiarneqarluni³⁵. Sulinummi tassani kalerriisarnermi periaatsit imaluunniit allattuiffiit pissarsiarineqarsinnaasut ineriartortinneqarnissaat piviusunnngortinneqarnissaallu pisariaqartinneqartoq erseqqissarneqarpoq, taamaalilluni inuit tamarmik, innarluuteqarnerisut apeqqutaatinnagu, ajutoornermi imaluunniit ajornartoornermi eqqortumik ikiorneqarsinnaassallutik.

Oqartussaaqatigiinnermut periarfissa qarneq

Tigussaasunut, attaveqatigiinnermut digitalimullu atugassa qarfitsineq oqartussaaqatigiinnermut periarfissa qarnermut tunngavisseeqataavoq, taannalu tassaavoq oqartussaaqatigiinnermut aamma oqartussaaqatigiinni oqartussaasunut naligiimmik ornigussinnaaneq. Tamanna assersuutigalugu tassaavoq innuttaasup qamutini kaassuartakkaniittup qinersivimmuut, qineqqusaarlutik ataatsimiittisunut ornigussinnaanissaa imaluunniit nammeneq qinigassanngortissinnaanissaa. Aammattaaq politikikkut attaveqatigiinneq aamma oqartussaaqatigiinnerup ingerlanera inunnut eqqarsartaatsikkut innarluutilinnut paasisinnaassallugu peqataaffigisinnaassallugulu unammillernartuusinnaavoq. Taamaattumik inuiaqatigiit ineriartortut oqartussaaqatigiittullu tunngavissinniarlugit, innuttaasunut tamaginnut naligiimmik atugassa qarfitsinissaq periarfissa qarfitsinissarlu pingaaruteqarluinnarpoq.

Eqikkaaneq

Tikikkuminassuseqartitsinerup innuttaasut innarluutillit ataasiakkaat inuiaqatigiinni peqataanissamut periarfissa qarneq tunngavissittarppaa. Tassani pineqarput tigussaasunut, digitalimik, attaveqatigiinnermut aamma oqartussaaqatigiinnermut atugassa qarfitsineq. Periarfissa qaraluartoq aammalu suliaralugit aaqqiissutissarsisoqartaraluartoq, suli innuttaasut innarluutillit suliaassarfimmi matumani annertoorujussuarnik unammilligassa qarput:

- Inuttut angalasinnaassuseqarneq pinngortitamik aamma silap pissusaanik pissuteqartumik unammilligassa qarfiuvoq
- Illuutit amerlasuut inunnit innarluutilinnit iserfigineqarsinnaanngillat
- Pisortat nittartagaanni digitalimik attaveqatigiinnikkullu periarfissa qarfitsisoqanngilaq aammalu pisortat namminersortullu iniutaanni attaveqatigiinnikkut atortoqartitsisoqarani

imaluunniit allanit elektroniskimik nipiliorutinit nipeqartitsilluni allannngortumik, pilersitsisoqartarpoq. Nipi taanna tusartaammi toqqaannartumik tusaaneqarsinnaavoq, taamaalillunilu tusilartut tapersorsinnaallugit.

³⁵ <http://sermitsiaq.ag/doeve-stumme-kan-sende-alarm-smser>

- Tikikkuminassuseqartitsinnermut suliassa qarfinni allani unammilligassa qarnera pissutigalugu oqartussaaqatigiinnermut periarfissaqartinneqarnerup tunngavissinneqannginnera.

6. IPIS aamma Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik

IPIS 2009-imi Isumaginninnermut Ataatsimiititaliarsuup inassuteqaatai 1997-imeersut³⁶³⁷ tunngavigalugit pilersinneqarpoq. 2017-imi IPIS Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmi ilanngutsinneqarpoq.

IPIS-ip takorluugai tassaapput innuttaasut innarluuteqarlutik inuusut tamarmik, inuiaqatigiinni akuutitsiviusuni naligiimmik periarfissaqarnissamut pisinnaatitaaffeqarlutik, imaqarluartumik inuuneqarnissamik periarfissaqartinneqassasut. IPIS innarluutilinnut suliassa qarfimmi inatsisit aamma FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut aallaavigalugit sulivoq. Siunertaavoq kikkut tamarmik innarluutilinnut suliassa qarfimmu attuumassuteqartut, namminneq inuunermi naleqartitatik aallaavigalugit attaveqatageeriaatsiminni siunnersorneqarnissamut ilisimasanillu pissarsinissamut periarfissaqassasut. Ilisimasat aamma siunnersuineq pisumut aalajangersimasumut aamma kulturimut najugaqarfiullu sumiinneranut naleqqussagaassapput.

PISSUSIVIUSUT: IPIS-ip suliassai pingaernerit

- Siunnersuineq
- Ilisimasanik suliagarneq
- Pikkorissaasernerit
- Najoqqutassanik sanaartorneq

Nunatsinni innuttaasut ikinnerat pissutaalluni innarluutilinnut suliassa qarfiup iluani immikkut ilisimasalinnik peqarnissamut periarfissaqarneq pissusissamisoortumik killeqarpoq. IPIS tamatigut allatut iliuusissaasinnaasunik ujaruisarpoq, aammalu sapinngisamik pitsaanerpaamik siunnersuinissamut tunngatillugu aammalu avataaneersunut immikkut ilisimasalinnut innersuussinnermi nunani tamalaani attaveqatissat aallullugit. IPIS Kalaallit Nunaanni aamma Kalaallit Nunaata avataani pisortatigoortuunngitsumik arlalinnik suleqateqarpoq.

IPIS aallaaviatigut inunnut innarluutilinnut (timimikkut tarnikkullu), inuussutissarsiutigalugu suliqaartunut innuttaasunik innarluutilinnik kiisalu qanigisaasunik sullissisunut, siunnerfeqartinneqarpoq. Tamatuma saniatigut IPIS nalinginnaasumik innarluutilinnut tunngassuteqartunik saaffiginniffigineqartarpoq.

Siunnersuineq

IPIS-imi siunnersortaasut allaganngorlugu, oqarasuaatikkut inuillu tikillugit kalaallisut qallunaatullu siunnersuisarput. IPIS pisariaqartitsinerit paasinarsinneqarnissaat aammalu aaqiissutissatut siunnersuutinik aalajangersimasunik saqqummiinissaq aallaavigalugit sulivoq. Sullissivik innarluutilinnut suliassa qarfimmi ukiorpassuarni misilittagaqarpoq aammalu inuit timimikkut tarnikkullu innarluuteqartut periarfissaat pillugit annertuumik ilisimasaqarluni. IPIS-ip siunertaa tassaavoq, ulluinnarni inuuneq eqqarsaatigalugu innarluutillit ajornartorsiutigisartagaannut tunngatillugu pisortani periaatsit aqputigalugit innuttaasunut aqputissiuussinissaq.

³⁶ IPIS Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup ataani immikkoortortaavoq. Immikkoortortaq immikkoortorta qarfimmi pisortamik ataatsimik, allaffimmiumik ataatsimik, siunnersortinik 3,5-inikaamma suliniummi sulisumik ataatsimik sulisoqartussaatinneqarpoq.

³⁷ Kisitsisit assersuutillu immikkoortumi matumaniittut tamarmik 2015-imeersupput.

IPIS kommuninit, inunnit innarluutilinnit kiisalu qanigisaasunit saaffiginnissutinik qaammammut agguaqatigiissillugu 25-nik amerlassusilinnik tigusaqartarpoq. Tamanna ukiumut saaffiginnissutit 300-it missaanniinnerattut annertussuseqarpoq. Saaffiginnissutit taakkua annertunerpaartaat piffissap sivisuup ingerlanerani ingerlaavartumik oqaloqatigiinnertaqartarput. Saaffiginnissutit pingaartumik

kommunineersuupput aammalu qanigisaasuneersuullutik. Kommunit pisariaqartitsinerat inatsisinut atuuttunut tunngatillugu suliatigut isumasioqatigiinnernut tunngassuteqartarpoq. Qanigisaasut, amerlanertigut angajoqqaat, pisortani periaatsinut atatillugu imaluunniit ulluinnarni unammilligassanut tunngatillugu siunnersorneqarnissamik ilitersorneqarnissamillu ugartuisarput. IPIS-ip ilimagaa siunnersorneqarnissamik pisariaqartitsineq maannakkut kisitsisit takutitaanniit annertunerujussuusooq.

IPIS aallaaviatigut innuttaasunut Inatsisartut peqqussutaanni pineqartunut ilaasunut siunnersuisarpoq. IPIS aamma innuttaasunut innarluutilinnut pineqartunut ilaatinneqanngitsunut siunnersuisarpoq. Nappaateqarnerisa paasiniarneqarneranut imaluunniit pineqartunut ilaatinneqalernissamut suliap ingerlaneranut tunngatillugu siunnersuisinnaavoq ilitersuisinnaallunilu.

PISSUSIVIUSUT: IPIS-imut saaffiginnissutaasartut

- Innuttaasup ikiorsiivigineqarnissamut tunngatillugu pisinnaatitaaffii pillugit ilitersuineq
- Ikiorsiissutinut aalajangersimasunut tunngatillugu nalinginnaasumik ilisimasaqarneq
- Pissarsiniarnermut atuinermullu atatillugu ikiorsiiniutit naleqquttut
- Innuttaasup periarfissai pillugit ilitersuineq
- Ulluinnarni unammilligassat assigiinngitsut iliuuseqarfiginissaannut tunngatillugu siunnersuineq
- Nappaatinut paasineqartunut aalajangersimasunut tunngatillugu qanigisaasut apeqqutissaat
- Pikkorissaanernik ugartuineq
- Ilinniartunit allaaserinninnerminnut atatillugu ilisimasanik misilittakkanillu ugartuineq
- Allanut sulianut immikkut ilisimasalinnut innersuussineq.

Ilisimasanik suliaqarneq

IPIS nuna tamakkerlugu ilisimasaqarfittut innarluutilinnut suliasaqarfimmi suliatigut ilisimasanut malinnaanissamut, katersinissamut, ineriartortitsinissamut aamma ingerlatitseqqittarnissamut pisussaaffeqarpoq. IPIS aamma kisitsisitigut paasissutissanik katersinermut aammalu ilisimasanik misilittakkanik tunngaveqartunik Naalakkersuisunut tunniusseqataasarpoq.

IPIS-ip ilisimasanut katersivia pioreersooq ilaatigut naatsorsueqqissaarnernik, ikiorsiissutinut ilitersuutinik, innarluutillit kattuffiit takussutissianik, ilinniartaanermut sulinissamullu periarfissanik kiisalu innarluutit assigiinngitsut pillugit ilisimasanik nalinginnaasunik imaqarpoq.

Pikkorissaasarneq

IPIS-ip ilisimasaqarfittut siunnersuisarfittullu sulinerata annertunerpaartaa tassaavoq siunnerfigineqartunut makkununga pikkorissaanernik³⁸ sivikitsumik kiisalu siviuserusumik ingerlanneqartussanik inerisaanissaq ingerlatsinissarlut:

- Inuit innarluutillit
- Inuusutissarsiuugalugu suliaqartut inunnik innarluutilinnik sullissisut

³⁸ IPIS pikkorissaanernik taamaallaat neqerooruteqartarpoq aammalu ilinniartitaanernik piginnaaneqalersitsisussanik neqerooruteqartarnani.

- Inunnut innarluutilinnut qanigisaasut.

Pikkorissaanernik ingerlatsinernut siunertaavoq inatsisinut, inooqatigiinnermut, best practice-mut aamma periaatsinut tunngatillugu innarluutillit atugaat pillugit ilisimasanik pisariaqartitsivinnerup naammassiniarnissaa. Pikkorissaanerit ilisimasanik katersineq aamma ilisimasanik suliaqarneq misilittakkanik aallaaveqartoq tunngavigalugu ineriartortinneqarput ilusilersorneqarlutillu. Ukiup ingerlanerani nunap immikkoortuini aamma najukkani siunnerfigineqartunut aalajangersimasunut aammalu amerlanerusunut pikkorissaanerit ingerlanneqartarput. 2015-imi ullunik 3-5-inik sivilissusillit katillugit 187-inik peqataaffigineqartut pikkorissaanerit sivikitsut 13-it ingerlanneqarput. Tamatuma saniatigut 11-inik aamma 30-inik peqataaffigineqartut pikkorissaanerit modulikkaartut sivilissusumik ingerlanneqartut marluk ingerlanneqarput. 2016-imi maannakkorpiaq ukiumi qaammatini siullerni arfinilinni pikkorissaanerit sivikitsut aamma sivilissusumik ingerlanneqartussat 10-it pilersaarutigineqarput. Pikkorissaanerit annertooujussuarmik ujartorneqarput, aammalu IPIS maannakkorpiaq pikkorissaanernik ujartuinnermut malinnaasinnaangilaq.

IPIS maannakkorpiaq pikkorissaanernik makkuninnga neqerooruteqartarpoq³⁹:

1. Ilisimasaqarnermit suliniuteqarnermut
2. Kinguaassiuutinerineq aamma tarnikkut nappaatit
3. Siunnerfiusut immikkuullarissut akornanni atornerluineq
4. ADHD/autisme pillugit pikkorissaanerit
5. Meeqqat CI-qartut pillugit taakkunungalu pikkorissaanerit⁴⁰
6. Ussersornermut Oqalunnermut pikkorissaanerit
7. Ussersorluni oqalunnermut pikkorissaanerit
8. Ilitsersuisunut modulikkaartumik pikkorissaaneq
9. Tapersersortinut modulikkaartumik pikkorissaaneq

Tamatuma saniatigut IPIS ukiumoortumik tappiitsunik tusilartunillu naapititsisarpoq⁴¹. Taakkununga siunertaavoq peqataasut ulluinnarni unammilligassanik iliuuseqarfiginnissamut aammalu nammineq inuunermi akisussaasuunissamut suliatigut immersorneqarnissaat. Aamma inuit akornanni attaveqatigiinnermik pilersitsinissap pingaarteqarnerata tapersersorneqarnissaa sammeneqarpoq. Inuit isigiarsuttut aamma tusilartut naliminnik naapitsinissamut aammalu inuunermi misilittakkanik immersoqatigiinnissamut aammalu ulluinnarni tapersersoqatigiinnissamut periarfissaat killeqarput⁴².

Najoqqutassanik sanaartorneq

IPIS ilisimasaqarfiuvoq najoqqutassat aalajangersimasut, tamarmik akeqanngitsumik IPIS-imi piniarneqarsinnaasut, atorlugit ilisimasanik innarluutilinnut tunngasunik ingerlatitseqqisartoq. Siunertaavoq kikkut tamarmik innarluutilinnut suliaqarfirmut attuumassuteqartut nammineerlutik attaveqatigeeriaasertik atorlugu, nammineerlutik inuunermi atugarisatik aallaavigalugit, ilisimasanik pissarsisinnaanissaat. Najoqqutassanik sanaartornikkut IPIS kalaallisut najoqqutassanik paasiuminartunik

³⁹ Pikkorissaanernik itisiliinissamut takuuk <http://ipis.gl/da/Kurser-mv>.

⁴⁰ Meeqqat tusilartut pilallugit ikkunneqartumik tusartaatillit.

⁴¹ IPIS-ip isigisamikku tusaasamikku innarluutillit immikkut sammivai.

⁴² Ilaatigut nunami sumiiffiit imminnut ungasissorujussuunerat pissutigalugu, aammalu nunap iluani angalanermi aningaasaqarnikkut aningaasartuutit pissutigalugit. Tamatuma saniatigut illoqarfiit angisuut avataanni attaveqatigiinnermut periarfissaqanngilaq. Tamatuma kingunerisaanik taakkuninnga allanillu innarluutillit amerlasuut amerlanertigut allanit assigusumik inissimasunit tapersersorneqarnissamut periarfissaqarani mattusimallutik inuusarput.

pissarsiariuminartunillu pisariaqartitsivinnermik naammassinninniarsarivoq. Sanaartornermi ilaatigut atuagaaqqat, quppersakkat, DVD-it aamma IPIS-ip Aviisia suliarineqartarput. Maannakkorpiaq IPIS-ip DVD-inik arfineq pingasunik, nappaatinik assigiinngitsunik nassuiaasut, sanaartorsimavai. DVD-it nuannarineqarluput, tassami taakkua kalaallisut pissarsiariuminartumik paasiuminartumillu ilisimasanik paasissutissiipput⁴³. IPIS amerlanerusunik DVD-inik sanaartornissaa annertooujussuarmik pisariaqartinneqartoq misigineqarpoq.

IPIS 2011-imiilli IPIS-ip Aviisia kalaallisut ukiumut sisamariarluni saqqummersittarpaa. Sammineqarput innarluuteqarluni inuunermi atugarineqartartorpasut pillugit oqaluttuat. IPIS-ip aviisi ineriartortippaa, allattarlugu, aqqissuuttarlugu sanaartortarlugulu. Aviisi kommuninut, kommunit allaffiunut, najugaqarfinnut, atuakkanik atorniartarfinnut, pisiniarfinnut, utoqqaat illuinut, politikerinut aamma inuinnarnut nassiussuunneqartarpoq. Aviisi maannakkorpiaq 700-nngorlugu saqqummersinneqartarluni annertusiartorpoq.

IPIS-ip suliai allat

Suliassat qitiutinneqartut sisamat taakkua saniatigut IPIS suleqatigiissitaliani assigiinngitsuni peqataavoq. Suliaqarneq pingaaruteqarluninnoq, tassani IPIS suliaqarnermi ilinniagaralugulu sulinermi ilisimasanik kiisalu misilittakkanik ingerlatitseqqiisarluni.

IPIS innarluutillit pisortatigoortumik sapaatip akunneqartinneqarnerannut (sapaatit akunnerat 41) atatillugu ingerlatsisuusarpoq. Ukiut tamaasa Isumaginninnermut Naalakkersuisup qulequtassaq aningaasanik qinnuteqarfigineqarsinnaasoq aalajangersartarpaa. IPIS 2015-imi sapaatit akunneranni 41-imi ingerlatassanut tarnikkut nappaatinut tunngassuteqartunik 20-inik tigusaqarpoq.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik

2014-imi Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmik ineriartortitsilluni suliaqarneq aallartinneqarpoq. Siunertaavoq innarluutilinnut suliassaqrifiup iluani pitsaassutsip qaffasinnerulersinnissaata qulakkeerneqarnissaa. Sullissivik 2017-imi ammarneqassaaq. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik nuna tamakkerlugu suliniutinik qitiusumik ingerlatsiviusaaq, aammalu IPIS sullissivimmi ilaatinneqalissalluni. Tamatuma kingunerisaanik IPIS-ip suliaqarfii tamarmik nutaanik atugassaqrifiutisiviusumik ingerlateqqinneqassapput. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik innarluutilinnut suliassaqrifiup iluani sungiusaanermut, ilisimasanik ineriartortitsinnermut, siunnersuisarnermut aamma tapersuisarnermut qitiusumik ataqatigiissaariviusaaq. Sullissivik innarluutilinnut suliassaqrifiup iluani attaveqarfeqassaaq aamma immikkut ilisimasallit pillugit ilisimasaqassalluni. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissiviup ataani ingerlatassat sullissivimmi kiisalu angalasartoqatigiinnik sulisitsineq aqutugalugu najukkani innuttaasumi imaluunniit kommunimi ingerlanneqassapput. Innarluutilinnut sullissiviup innarluutilinnut ulloq unnuarlupaaq qinniffiit suleqatigissavai kiisalu innuttaasunut qaninnissaaq aamma kommuninik isiginninnissaaq eqqumaffigissallugu ammarneqarnerani IPIS-imi maannakkut sulisorineqartussat aallaavigalugit innarluutilinnut sullissivimmi atorfillit amerlisinneqassapput. Taamaattoq naliliisoqarpoq siunnersorneqarnissamik, ilitersorneqarnissamik, pikkorissaanernut kiisalu sungiusaanernut pisariaqartitsinerit, ilaatigut IPIS-ip ullumikkut takusarsinnaasaannit, aammalu aningaasaqarnikkut killissaliussat atuutsillugit sullissiviup takusartagassarinnissaannik pilersaarusiornermit, annertunerussasut.

⁴³ DVD-it ilai qallunaatut allagartalersugaapput.

Innarluutilinnut suliassaqrifiup nutaamik ineriartortinneqarnerani aallunneqartussat tassaapput kommuninut pingaartumik siunnersuisarnerup ilitersuisarnerullu tunngavissinneqarnissaa ineriartortinneqarnissaalu, kiisalu suliassaqrifiup iluani sulisut ilinniartitaanerannut tunngatillugu periusissatut suliniuteqarnerit tapersorsorneqarnissaat. Nutaatut sullissivimmi tarnip pissusaanik ilisimasalinnik atorfinitsitsiniartoqassaaq.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissiviup ineriartortinneqarnerani suleqatigiissitaliat sisamat soqutigisanut naleqquttunut tunngasuteqartut ilaatinneqassapput, taakkua sullissiviup ineriartortinneqarneranut immersueqataassallutik. Tamatuma saniatigut soqutigisaqartunik isumasioqatigiisitsinerit marluk ingerlanneqarput, tassani innarluutilinnut suliassaqrifik atituumik aallartitaqarfigineqarluni, ilanngullugit innarluutillit kattuffii, kommunit sisamaasut, innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit aamma IPIS. Kingullermik Ilulissani 2015-imi decembarimi isumasioqatigiinneq ingerlanneqarpoq.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmut siunnerfigineqartut tassaapput:

1. Innuttaasut innarluutillit⁴⁴
2. Qanigisaasut
3. Sulianut ilinniagaqarsimasut inuussutissarsiutigalugu sulisuusut
4. Kommunit
5. Inuiaqatigiit nalinginnaasut
6. Allat tamaneersut.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmut innuttaasut, innarluutillit innuttaasup kommunianit angerlarsimaffigisaanit imaluunniit kommunimit iliuuseqartussamit, innersuunneqartassapput. Innuttaasooq sullissivimmiinnissamut imaluunniit innuttaasup najukkami avatangiisaanni suliniuteqarfigineqarnissamut innersuunneqarsinnaavoq. Innuttaasunut ataasiakkaanut tunngatillugu suliarinninnissamut pilersaarut, sungiusarnerup ingerlanneqareernerata kingorna malitseqartitsinissamik aallussiviusoq, suliarineqartassaaq.

Eqikkaaneq

IPIS tassaavoq Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqrifiup ataani innarluutit pillugit nuna tamakkerlugu ilisimasaqrifik aamma siunnersuisarifik. Sullissivik amerlasuunik saaffigineqartarpoq, kisianni naliliisoqarsinnaavoq isumalluutiniq amerlanerusunik pisariaqartitsisoqartoq, makkununga tunngatillugu:

- Ilinniartitaanermut tunngatillugu periusissatigut suliniuteqarnerunissaq
- Innuttaasunut, qanigisaasunut aamma kommuninut siunnersuineq aamma ilitersuineq annertunerusoq
- Najoqqutassanik annertunerusunik sanaartorneq.

IPIS Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmut ilaatinneqalissaaq. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivimmut siunertaavoq innuttaasut innarluutillit nammieersinnaanerulernissamut, sapinngisamik sivilunerpaamik nammieq angerlarsimaffimmiinnissamut aammalu ilisimasat, siunnersuineq sungiusaanerlu atorlugit inuunerup pitsaassuseqarnerulernerani misigisaqarnissamut periarfissaqarnissaasa qulakkeerneqarnissaa. Tamatuma saniatigut sullissivimmut siunertaavoq kommuninut naleqquttumik

⁴⁴ Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissiviup siunnerfigisai pingaarnerit tassaapput qanoq utoqqaassuseqarnerat apeqqutaatinnagu innuttaasut annertuumi innarluutillit. Saniatigut innuttaasut qanoq utoqqaassuseqarnerat apeqqutaatinnagu piginnaanikillissimasut allat.

siunnersuisarnerup ilitsersuisarnerullu qulakkeerneqarnissaa kiisalu kommuninut, inuussutissarsiutigalugu suliaqartunut kiisalu qanigisaasunut innarluutilinnut suliaassaqrifiup iluani pikkorissaasarnissaaq aammalu sammisaqartarnissaaq. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik 2017-imi ammarneqassaaq.

Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivissaq Sisimiuniissaaq Nalunnguarfimmu isikkiveqassalluni.

7. Sulisut ilinniarsimasut kiisalu ilinniagaqarsimasuunngitsut ilinniartitaanerisa annertussusaa

Inuussutissarsiutigalugu suliaqartut, kommunimi taamatullu kommunip paaqqinniffiini aammalu paaqqinniffinni Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartuni innuttaasunik innarluutilinnik sullissisut, akornanni ilinniagaqarsimasuunngitsut amerlanerupput. Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit aamma kommunit sulisussanik piukkunnartunik sulisussarsiniartarnermut sulisorinniinnartarnermullu tunngatillugu annertooujussuarnik unammilligassaqartut ersarippoq⁴⁵. Tamanna innarluutilinnut suliaassaqrifimmi suliniuteqarsinnaanissamut unammillernarpoq.

Perorsaasut aamma isumaginninnermi siunnersortit ilinniagaqarnerminni naammasserlaat pisuni amerlasuuni suliasaminnik kivitsinissamut naammattumik suliasanut ilisimannittanngillat, ilinniarnep nalaani innarluutilinnut tunngasut ilinniakkanut taakkununga marluusunut sivikitsukullammik taamaallaat ilitsersuutigineqartarmata. Piginnaasaqartunik amigaaqarnerup qaffasissumik perorsaanikkut aamma/imaluunniit suliasanik suliarinnittarnikkut suliniuteqarnissamut periarfissat killeqartippai. Ataatsimut isigalugu ilinniartitaanerit imaluunniit pikkorissaanerit piginnaasaqalersitsisussat kissaatigineqarput. Amerlanertigut sulisut pikkorissarnerni ilinniartitaanernilu peqataanissamut sulinngiffeqartinneqarnissamut periarfissaqartanngillat, tassami taakkununga taartaasusaaqanngimmat. Taamaalilluni piginnaangorsaannginnissaaq imaluunniit piffissami aalajangersimasumi suliasanik suliarinninnginnissaaq toqqartariaqartarput.

⁴⁵ Inuit immikkut pisariaqartitsisut paasinierneqarnerat – Inuit annertuumik innarluutillit pillugit nalunaarussiaq, EPINON (2013). Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliaassaqrifimmi naliliineq (Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalackersuisoqarfik, KANUKOKA, 2015).

Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliasaqarfimmi naliliinermit paasineqarpoq ilinniarsimasunik sulisussaaleqineq aammalu sulisut taarseraannerujussuat pissutigalugit kommunini ilinniartitaanermut, ilinniaqqinnissamut, ikorfartuinissamut, tapersiisussanik sakkussaqarnermut tunngatillugu periusissatut suliniuteqarnissap qulakkeernissaanut tunngatillugu kommunini pisariaqartitsineq immikkut annertooujussuusoq, soorlu assersuutigalugu suliat ingerlariaasissai suleriaatsillu aalajangersimasumik nassuiarlugaasut, ilitsersuutit, ilanngullugit inatsisinik nassuiaanertaqartunik ilitsersuinerit, atorluarsinnaasunik suliasanik suliarinninnermut periaatsit kiisalu pisortat ersarissut sunniuteqarluartullu.

Tulliuttuni ulloq unnuarlu paaqqinniffinni aamma kommunini ilinniartitaanerup qaffasissusaa, kiisalu tamanna qanoq kivinniarneqarsinnaanersoq, sammineqarpoq.

Innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut tunngasut

Ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut suliasaqarfimmi sulisut pisortallu pimoorussisuusut ilisarnaataavoq, taakkaa meeqqat inersimasullu annertuumik innarluutillit ikiorniarlugit annertooujussuarmik suliaqarlutik. Taamaattoq sulisut namminneerlutik tunngavigisaat misilittagaallu, perorsaanermik suliaqarneq pillugu ilisimasaqavinnermit, annertunerujussuarmik aallaaviusartut misigineqartarpoq⁴⁶. Ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut suliasaqarfimmi sulisuni taarseraattoqarnera aammalu annertungaatsiartumik taartaasunik atuisarneq takussaavoq. Tamanna kulturimik, aalajaassutsimik aamma ulloq unnuarlu paaqqinniffiit suliniarnerannut sulianullu ilisimasaqarnerup qaffasissusaaanut tunngatillugu inerisaanissamut tunngatillugu unammilligassaqartitsivoq.

Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartuni innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffinni 2016-imi januaarimi kingullermik uuttortaanermi perorsaasunik 93-inik ataatsimut katillugu sulisoqarnissamik aalajangersaaffiusumi, perorsaasutut ilinniarsimasut atorfeqartinneqartut 49-inik amerlassuseqarput.

Takussutissiaq 1. 15. januar 2016 ulloq unnuarlu paaqqinniffinni perorsaasutut atorfeqartut.

Innarluutilinnut suliasaqarfimmi ulloq unnuarlu paaqqinniffiit	Perorsaasut sulisussat ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut agguarlugit	Perorsaasutut ilinniarsimasut atorfeqartinneqartut
Ivaaraq (Qaqortoq)	14	5
Angerlarsimaffik Palleq (Paamiut)	6	2
Sungiusarfik Aaqa (Nuuk)	27	12
Najugaqarfik Elisibannuaq (Maniitsoq)	10	4
Gertrud Rask Minde (Sisimiut)	9	9
Sungiusarfik Ikinngut (Ilulissat)	13	9
Angerlarsimaffik Uulineq (Nuuk)	14	8

⁴⁶ Inuit immikkut pisariaqartitsisut paasinianeqarnerat – Inuit annertuumik innarluutillit pillugit nalunaarusiaq, EPINON (2013).

Katillugit	93	49
-------------------	-----------	-----------

Atorfiit perorsaasutut ilinniarsimasunik inuttaqartussat, aammalu perorsaasumik inuttaqanngitsut, sulisoqartinneqanngillat, allatut ilinniagaqarsimasunik imaluunniit ilinniagaqarsimanngitsumik sulisoqartinneqarlutik. Tamanna ulloq unnuarluloo paaqqinniffinnut aalajangersimasumik unammilligassaavoq. Amerlanertigut perorsaasutut atorfimmi, perorsaasutut ilinniagaqarsimasumit allaanerusumik ilinniagaqarsimasumik atorfinitsitsineq iluaqutaasannilaq. Sulisartunut isumaqatigiissutit pissutaallutik, assersuutigalugu peqqissaasoq imaluunniit tagiartuisartoq atorfimmi perorsaasumik inuttaqartussami atorfeqartoq, perorsaasunut isumaqatigiissut malillugu aningaasarsiaqartinneqartarpoq aammalu taamaallaat perorsaasutut suliassanik suliaraqusaasarlutik. Tamanna amerlasuunut allatut ilinniagaqarlutik tunuliaqutaqartunut appasinnerusumik aningaasarsiaqarnermik malitseqartarpoq. Tamanna atituumik ilinniagaqarsimasunik sulisoqalernissamut periarfissaarutsitsisarpoq. Assersuutigalugu innuttaasunik annertuumik nakorsaasersugaasunik sullissinermi peqqissaasumik atorfinitsitsineq imaluunniit timikkut imaluunniit tarnikkut innarluutilinnik sullissinermi pillorissaasumik atorfinitsitsineq iluaqutaasinnaagaluarput. Perorsaasunut aningaasarsiaritit appasippot, aamma professionsbachelor-itut qaffasissusilimmik ilinniagaqarsimasunut allanut sanilliullugu.

Kommunit

Kommunit taamatuttaaq ukiorpassuarni kingullerni innarluutilinnut suliassaqrifimmut sulisussanik piukkunnartunik sulisussarsiniartarnermut sulisorinniinnartarnermullu tunngatillugu unammilligassaqarsimapput. Pisuni amerlasuuni suliassanik sularinnittartut naammattumik piukkunnassuseqartanngillat. Kommunit isumaginninnermut siunnersortitut ukiut tamaasa ilinniarnermikk naammassisartut killilimmik amerlassuseqarnerannik unammilligassaqartinneqarput. Piginnaasaqartunik amigaateqarneq pisuni amerlasuuni kommunit suliniuteqarnermikki pitsaasumik pitsaassusilimmik sullissinissamik periarfissaqarnerat pisariusunnortinneqartarpoq, aammalu amerlanertigut suliassanik sularinnittarneq sivisuunnortittarlugu⁴⁷. Takuuk annertunerusut immikkoortoq 8-imi aamma 8.8-imi.

Innarluutilinnut suliassaqrifimmi sulisunik ilinniartitsineq

Matuma siuliani allasimasuni, innuttaasunut innarluutilinnut ataasiakkaanut sapinngisamik pitsaanerpaamik sullissinissaq qulakkerniarlugu, innarluutilinnut suliassaqrifiup iluani sulisunik piginnaanngorsaanissap qulakkeernissaanut pisariaqartitsineq takutinneqarpoq. Tamanna ullumikkut IPIS-ip tungaaniit ilaatigut pikkorissaanernik neqeroorteqarnerit atorlugit ingerlanneqarpoq. Taamaattoq tamanna naammannilaq. Suliassaqrifimmi ataatsimut isigalugu piginnaasanik qaffasaanissaq pisariaqartinneqarpoq, taamaalilluni sulisut amerlanerusut suliassaqrifiup iluani piviusumik piginnaasaqalersitsisumik ilinniarsinnaalissallutik, aammalu innuttaasunut ataasiakkaanut tunngatillugu tamakkiisumik isiginnittumik sulinissamut pisariaqartunik piginnaasaqalissallutik, ilanngullugu pingaartumik meeqamut ataatsimut tunngatillugu. Tamatuma kingunerisaanik sulisut innuttaasunut, ilanngullugu aamma meeqqamut, kiisalu qanigisaasunut, sulisunut allanut, sullissivinnut allanut il.il. sullissinnaalissapput.

Tamanna Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup Ilinniartitaanermut pilersaarutaani II-imi tunngavissinneqarpoq, tassani innarluutilinnut suliassaqrifimmi sulisut ilinniarsimasut akornanni ilinniartitaanerup qaffasissusaata

⁴⁷ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassaqrifimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

qaffassarneqarnissaa immikkut sammineqarluni. Suliniutit arlallit aallartinneqareerput, takuuk immikkoortoq 5.2.

Ineriartortitsineq Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisup aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisup akornanni periusissatut suleqatigiinnermi, aammalu Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup 2014-imi ukiaanerani pikkorissaanernik ilinniartitaanermullu suliniutissanut allattuiffimmik suliaqarnerani, pisariaqartitsinermik atuuttumik sumiissusersiisumi, tulleriissaartumik ingerlanneqarpoq. Suliniutit taakkua aningaasalersorneqarnissaannut 2015-imut Aningaasanut inatsimmi 2015-imi 9 mio. missaannik aamma 2016-imi 13 mio. aningaasaliissutissat ilanngunneqarput, ilinniartitaanermut suliaqarfimmi aningaasaliissutinut inissinneqarlutik. Ilinniartitaanermut neqeroorutit arfiniliusut taakkua tassaapput:

1. Najugaq qimannagu isumaginninnermi siunnersortinngorniarneq.
Ilinniartitaaneq Ilisimatusarfik, Isumaginninnermut Institut suleqatigalugu 2015-imi aallartippoq aammalu isumaginninnermut suliaqarfimmi, innarluutilinnut suliaqarfik ilanngullugu suliaqarnerani suliarinnittartunut neqeroorutigineqarluni.
2. Siunnersuisartutut supervisor-itut ilinniartitaaneq.
Ilinniartitaaneq Peqqissaanermut Ilinniartitarsuleqatigalugu 2016-imi aallartippoq aammalu isumaginninnermut suliaqarfimmi, innarluutilinnut suliaqarfik ilanngullugu sulisunut neqeroorutigineqarluni.
3. Ulloq unnuarlu paaqqinniffinni sulisut ilinniagaqarsimangitsut immikkut ittumik perorsaanermi
Ilinniartitaaneq Perorsaanermut Ilinniartitarsuleqatigalugu 2015-imi aallartippoq aammalu innarluutilinnut aamma meeqqanut ulloq unnuarlu paaqqinniffinni sulisunut neqeroorutigineqarluni.
4. Ulloq unnuarlu paaqqinniffinni perorsaanerit diplom-italimmik ilinniartitaaneq
Ilinniartitaaneq Perorsaanermut Ilinniartitarsuleqatigalugu 2016-imi aallartippoq aammalu innarluutilinnut aamma meeqqanut ulloq unnuarlu paaqqinniffinni sulisunut neqeroorutigineqarluni.
5. Psykoterapeut-itut ilinniartitaaneq
Ilinniartitaaneq 2016-imi aallartissasoq naatsorsuutigineqarpoq.
6. Tapersortitit ilinniartitaaneq
Ilinniartitaaneq Peqqissaanermik Ilinniartitarsuleqatigalugu 2016-imi aallartippoq aammalu innuttaasunut innarluutilinnut sullissillutik sulisunut neqeroorutigineqarluni.

Eqikkaaneq

Ataatsimut isigalugu inuussutissarsiutigalugu suliaqartut innuttaasunik innarluutilinnik sullissisut akornanni sulisut ilinniagaqarsimasuunngitsut amerlanerupput, aammalu sulisut annertuumik taarseraapput. Perorsaat aamma isumaginninnermi siunnersortit ilinniarnermi naammasserlaat pisuni amerlasuuni suliasaminik naammassinninnissamat naammattumik piareersartinneqarsimasangillat. Suliaqarfimmi Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup akornanni periusissatut ingerlaavartumik aalajangersimasumik suleqatigiinneq aqutigalugu ilinniarsimasut qaffasissusaannik kivitsinissaq pisariaqartinneqarpoq. Tamatuma aalajangersimasumik kinguneraa ilinniartitaanermut neqeroorutit arfinilinnik ineriartortitsisoqarnera. Tamatuma malitsigissavaa:

- Suliassaqrifimmi piginnaasaqalersitsisumik ilinniarsimasut sulisut amerlanerulernerat
- Innuttaasut innarluutillit ataasiakkaat pitsaanerusumik sullinneqarnerat.

8. Kommunit

Innarluutilinnut isumaginninneq 2011-imi kommuninut isumagisassanngortinneqarpoq, tassani kommunit suliassanik sularinnittarnermut, aningaasaqarnermut, qarasaasiami paasissutissanik nalunaarsuinermit il.il. tunngatillugu akisussaaffik tamakkiisoq tigullugu. Naalakkersuisut Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aqutugalugu kommuninut nakkutilliisuupput.

Immikkoortumi matumani *Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassaqrifimmi naliliineq* kiisalu 2014-imi nakkutilliinernit nalunaarusiornerit aallaavigalugit kommunini innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit, innarluutilinnut politikki kiisalu innuttaasut innarluutillit naammagittaalliornissamut periarfissaat, nassuiarneqassapput.

8.1 Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassaqrifimmi naliliineq

KANUKOKA-p, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup aamma IPIS-ip 2015-imi en kommuninut nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassaqrifimmi naliliineq sularaat. Kommunit suliassat Inatsisit naapertorlugit sularineraat, aammalu akisussaaffigilersinneqarneranut siunertaasoq ulluinnarni suliqaqarnermi piviusunngortinneqarsimanersoq, nalilersuinissaq siunertaavoq⁴⁸. Naliliineq tamakkiisunngorlugu atuarneqarsinnaavoq uani naal.gl – saqqummersitat.

Naliliinermi unammilligassat ajornartorsiutillu arlallit tikkuarneqarput:

- Ingerlatsivimmi aqutsinikkut aammalu aningaasaqarnikkut atugassarititaasunut kiisalu taakkua aqunneqarnerannut tunngatillugu kommunini unammilligassat
- Sulisussanik eqqortunik sulisussarsiortarnermut sulisorinniinnarniartarnermullu tunngatillugu isumalluutitigut piginnaasatigullu unammilligassat
- Sulisooreersut ilinniarsimasuunnginnerat aamma ilinniaqqissimasuunnginnerat
- IT atorlugu sakkussanik pioreersunik atuinnginneq aamma tapersersuinnginneq pissutaalluni qarasaasiakkut paasissutissanik nalunaarsuisannginneq
- Kommunimit aamma innuttaasunit isigalugu maannakkut innarluutilinnut inatsimmut tunngatillugu unammilligassat
- Peqqinnissaqrifimmik suleqateqarnermut tunngatillugu unammilligassat
- Inuiaqatigiinni nalinginnaasut aamma kommunit akornanni suleqatigiinnerup nukittorsarneqarnissaanik pisariaqartitsineq
- Kommunini innarluutilinnut politikkinik atuutsitsiniarnermut tunngatillugu unammilligassat.

Ataatsimut isigalugu innarluutilinnut isumaginninnerup ingerlatsivimmi aqunneqarneranut kommunit tapersersorniarlugit suliassaqrifinni arlalippassuarni nutaanik suliniutissanik aallartitsinissaq pisariaqartinneqartoq, naliliinermi inerniliissutigineqarpoq.

⁴⁸ Naliliinermi nassuiaatit, apersuinerit, misissuinerit, siusinnerusukkat naliliinerit, apeqqutitut akisassanut immersugassat kiisalu kommuninut, innarluutillit kattuffiinit, IPIS-imit, Isumaginninnermi Naammagittaalliortarfimmit, ulloq unnuarlu paaqqinniffinit aamma avataaneersunit naliliisartunit nalunaarusiat tunngavigineqarput.

8.2 Kommunit innarluutilinnut politikki

Kommunit innarluutilinnut politikkimik suliaqassasut inatsisitigut piunasaqaataanngilaq. Innarluutilinnut politikkimik kiffartuussinerup pitsaassusissaa kissaatigineqartoq takuneqarsinnaavoq taamaalillunilu suliaqassaqarfimmi suliniuteqarneq tunngavissillugu. Kommunit sisamat tamarmik innarluutilinnut politikkimik suliaqarsimapput. Innarluutilinnut politikkimik ineriartorteqqinneqarnissaa aamma iluarsaaneqarnissaa pisariaqartinneqartoq kommunit arlallit nalunaarput, tassami kommunit sisamat taakkua arlaannaalluunniit periusissanik imaluunniit atuutsitsinissamut pilersaarutiniq suliaqarsimangillat. Taamaalilluni innarluutilinnut politikkit, suliaqassaqarfimmi politikikkut siunnerfiit naammassineqarnissaasa qulakkeernissaannut sakkusaaanatik, siunertanik nalunaaruteqarnertut atorneqaannarnissaat aarlerinaateqarpoq. FN-imi innarluutilinnut komite-p aamma inassutigaa innarluutilinnut politikkinik atuutsitsinissaq annertunerusumik pingaartinneqassasoq, ilanngullugu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip aallunneqarnissaa⁴⁹.

Kommunit arlalinnik pissuteqartumik periusissat pilersaarutillu taakkua suliarinissaat piviusunngortinnissaallu ajornakusoortissimavaat. Kommunit paasissutissanik tunngavissanik pisariaqartunik soqannginnerat, sulisussat piukkunnartut pissarsiariniapiloorneqartarnerat, aningaasaqarnikkut atugassarititaasut sukannererat, aammalu immikkut aningaasartuutaasartut eqqoriarneqarsinnaanngitsut, kommunit aningaasaqarnikkut atugassaasa aalajaatsuunissaannut sunniisarput. Peqatigisaanik kommunit ataatsimut isigalugu oqaatigaat, kommunit kattutsinneqarnerat naatsorsuutigisamiit annertunerujussuarmik unammilligassaasimasoq, aammalu taassuma malitsigisaanik aaqqissuusaanikkut unammilligassat sulii iluarsineqanngitsut⁵⁰.

Innarluutilinnut politikkit qulakkeernissaannut sakkusaaavoq, kommunini innarluutilinnut siunnersuisooqatigiinnik annertunerusumik akuutitsineq kiisalu taakkuninnga aallussineq.

8.3 Innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit

Innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit suliaqassat tassaavoq kommunalbestyrelsinut siunnersuinissaq aammalu innarluutilinnut politikikkut apeqqutini innarluutillit aamma kommunalbestyrelsip akornanni isiginnittaatsinik ingerlatitseqqiisarneq. Taamaalillutik innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit siullermik pingaarnertullu kommunit aamma innuttaasut innarluutillit akornanni oqaloqatigiiffiusassapput.

Innarluutilinnut siunnersuisooqatigiinnut iluatsitsilluarnissamut tunngavissarititaasooq pingaaruteqartoq tassaavoq, taakkua kommunit innarluutilinnut politikikkut suliniuteqarnerannut ineriartortitsinerannullu tunngatillugu pilersitsiviulluurtumik inissisimanissaat, aammalu siunnersuisooqatigiit suliniutinut innuttaasunut innarluutilinnut pingaaruteqartunut tunngatillugu tusarniarneqartassasut.

innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit kissaatiginartunit isigalugu atituumik katitigaasariaqarput, taamaalillutik ilaasortat innarluutillit aamma kommunimi suliaqassaqarfiit assigiinngitsut sinniisuuffigissallugit, ilanngullugit inersimasut meeqqallu. Innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit tamakkiisumik atuutinngillat aammalu kommunini aalajangersimasuni soqanngiivilluni aammalu siunnersuisooqatigiit kommunimiit kommunimut assigiinngitsumik katitigaallutik. Sumiiffiit ilaanni siunnersuisooqatigiit kommunimut, innarluutillit kattuffiinut aamma kommunimi innuttaasunut

⁴⁹ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliaqassaqarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

⁵⁰ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliaqassaqarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

innarluutilinnut sinniisaapput, allani siunnersuisooqatigiit taamaallaat innarluutillit kattuffiinit aallartita qarfigineqarlutik. Innarluutillit kattuffii taamatullu kommunit oqaatigaat innarluutilinnut siunnersuisooqatigiinnut ilaasortassarsiniartarneq ajornakusoortoq. Taamaattumik innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit atuutsinnissaasa naammassiniarnera ajornakusoorpoq aammalu innarluutilinnut siunnersuisooqatigiit sulinerisa kingunerisai aamma annikitsuinnaallutik. Kommuni ataasiinnaq innarluutilinnut politikimik ilusilersuinermi innarluutilinnut siunnersuisooqatigiinnik akuutitsinissamut periarfissaqarsimavoq⁵¹.

8.4 Suliassanik suliarinnittarneq

2014-imi kommunimi suliassa qarfinni nakkutilliisoqarpoq (annertunerusut takukkit immikkoortoq 8.10-imi). Tassani innarluutilinnut suliassa qarfimmi kommunimi suliassanik suliarinnittarnermi ataatsimut isigalugu unammilligassaqartoq saqqummerpoq. Innarluutinik ilisimasaqarneq, FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissut aamma innuttaasunut innarluutilinnut inatsisit paasiuminaatsuunerisa paasiniarnissaannut sakkussat, isumaginninnermi siunnersortinngorniarluni ilinniartitaanermt pissusissamisoortumik ilaatinneqanngillat. Suliassanik suliarinnittartut amerlasuut, amerlanertigut isumaginninnermi siunnersortit ilinniarsimasuunngitsut, eqqortumik ilinniartinneqartanngillat nassuiaanneqartaratillu, aammalu suliffeqarfii ataasiakkaat amerlanertigut isumalluutissaaleqinermik eqqugaasimasarput kiisalu pitsaanerumik nakkutiginninnissaq aammalu tulleriissaartumik aaqqissuussisarnissaq pisariaqartinneqartarluni. Nakkutilliinermi pingaarnertigut arlalinnik unammilligassaqartoq paasineqarpoq:

- A. **Piginnaanngorsaaneq:** Sulisut inatsisinik atuuttunik paasinninnissamut nassuiaanissamullu piginnaasaqarnerisa piginnaanngorsaavineqarnerat. Ilanngullugu ingerlatsivimmi naliliinerit suliarinnissaannut killissaliussat ilisimanissaat. Pingaartumik naliliinernik suliaqartarneq ulluinnarni sulinermi ajornartorsiutaarpassippoq.
- B. **Pitsaanerumik suliassanik suliarinnittarneq:** Sunniuteqarluarnerumik eqqortumillu suliassanik suliarinnittarnissaq siunertaralugu suliassami paasissutissat aallunneqarnerulernerat. Suliassami paasissutissanik pissarsiniarnermt atatillugu innuttaasunik akuutitsinerulernermi, innuttaasup inatsisitigut illersugaanera pitsaanerumik qulakkeerneqassasoq naatsorsuutigineqartariaqarpoq, peqatigisaanillu ingerlatsivimmi aalajangerneq imaluunniit ikiorsiissutinik tunniussinissaq pillugu aalajangiineq naammagisimaarneqarnerulissalluni. Suliassanik suliarinnittartup sunniuteqarluarnerumik sulinissaanut pitsaassuseqartitsinermullu aalajangiisuulluinnartumik pingaaruteqartoq tassaavoq suliassanik suliarinninnermi piffissamik atuisarnermt paasinninnissaq. Tassalu suliap ingerlanerani qaqugukkut qanoq iliortoqartassava aammalu tamanna qanoq iliorneqassava.
- C. **Nakkutiginninneq aamma tulleriissaartumik periaaseqarneq:** Pisortap tungaaniit ingerlatsivimmi suliassanik suliarinnittarnerup pitsaassuseqarneranik aamma innuttaasunik sullissineranik sunniuteqarluartumik nakkutiginninneq naleqqutissaaq. Naammagittaalliortarnerup ilusissaanik aamma naammagittaalliorfissamik aaqqissuussineq, naammagittaalliutitut takusaasarfippiamik ilassuserlugu, tassani naammagittaalliutitut aamma naammagittaalliutitut inernerit katersorneqartarlutik, tassunga atatillugu pingaaruteqarsinnaassasoq naatsorsuutigineqartariaqarpoq. Nakkutiginninnermt naammagittaalliorfissanullu tulleriissaartumik periaaseqarluni suleriaaseqarneq pisortanit eqqumaffigalugu atorneqarpat kiisalu naammagittaalliutitut takusaasarfearluni, naammagittaalliutitut

⁵¹ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassa qarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermt, Naligiissitaanermt Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

suliffiup aaqqissuussaananerani ilinniutissatut pitsaasumik, pilersitsiviulluurtumik akuersaartumillu atorpeqarpata, ingerlatsivimmi pitsaassuseqartitsineq aamma ingerlatsivimmi sunniuteqarluurtumik sulineq pitsaanerulersinneqassasoq naatsorsuutigineqarsinnaassaaq.

Nakkutilliinerup takutippaa sulisunik sulianut ilinniarsimasunik amigaateqarneq aammalu sulisut taarsaannerujussuat pissutigalugit ilinniaqqittarnermi, ikorfartuinermi aamma tapersiisussanik sakkussaqaarnermi, soorlu assersuutigalugu suliat ingerlasarneri aamma suleriaatsit aalajangersimasumik nassuiarlugaasut, ilitersuinerit, ilanngullugit inatsisinik nassuiaanertaqartunik ilitersuinerit, suliassanik suliarinninnermi periaatsit ingerlalluurtut, aallussiviusumik suliniuteqarnissaq kiisalu pisortat ersarissut sunniuteqarluurtullu immikkut annertoorujussuarmik pisariaqartinneqartut. Tamatuma tikkuarpaa kommunini isumaginninnermut suliassanut immikkoortortaqaarfinnik piginnaasaqarluurtumik ineriartortitsinissamut, patajaallisaanissamut attassiinnarnissamullu tunngatillugu immikkut suliniuteqarnissaq pisariaqartinneqartoq.

Kommunit tamarmik suliassanik suliarinninnermi periaaseq Winformatik atorpaat, tassani paasissutissat tunngaviusut tamarmik kiisalu iliuutsit aalajangiinerillu il.il. tamarmik suliarnalunaarsorneqartartussaallutik. Periaaseq aamma aningaasaqaarnermut periaatsimut atassuserneqarsinnaavoq, taamaalilluni ataqatigiissutinik periaasissalioortoqarsinnaalluni⁵². Taamaattoq kommunit ilaasa Winformatik suliassanik suliarinninnermi tulleriissaartumik periaaseqarlutik atunngilaat. Tamatuminnga nukittorsaanerup kommunit suliniuteqaarneranni pilersaarusiorterannilu paasissutissanut tunngaviusunik pitsaanerusunik peqarnissaq qulakkiissavaa, aammalu ilisimasanut tunngavissat annertunerunissaat qulakkiissallugu kiisalu eqqortumik suliassanik suliarinnittarneq tunngavississallugu.

8.5 Iliuusissanut pilersaarutit

Kommunit *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq* kingusinnerusukkut allannguuteqartoq kiisalu *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq* naapertorlugit ikiorsiissutinut arlalinnut ulluinnarni innuttaasunut annertuumik innarluutilinnut ikiuutaasussanut aningaasaliinissamut periarfissaqarput, takuuk inuiaqatigiit innarluutinut ataasiakkaanut taarsiisussaananerit pillugu tunngaviusoq (annertunerusumik takuuk immikkoortoq 3).

Suliassanik suliarinnittartup suliaqaarneranut sakkussaq pingaaruteqarluinnartoq tassaavoq iliuusissanut pilersaaru. Tassani qulakkeerneqassaaq innuttaasoq annertuumik innarluutilik, sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarnissamut pitsaanerpaanik periarfissaqassasoq, aammalu kommunimut aammalu innuttaasumut ataatsimoorussamik pilersaarummik peqassasoq. Taamaaliornikkut innuttaasoq eqeersimaartumik siunissamut periarfissanullu piusunut akuutinneqassaaq. Iliuusissanut pilersaarut tamakkiisoq innuttaasup nammineq kissaataannik pisariaqartitaannillu ilaatitsiviuvoq kiisalu innuttaasoq aamma/imaluunniit taassuma ilaqutai kiisalu kommuni suleqatigiillutik piviusorsioortumik pilersaarusiussallutik. Iliuusissanut pilersaarutit sukumiisuussapput aammalu suliaqarfiusumik sakkussaassallutik ingerlaavartumik nutarterneqartatut.

innuttaasut amerlasuut pineqartunut ilaatinneqartut, iliuusissanut pilersaarummik suliaqarfigneqarsimannigillat, imaluunniit iliuusissanik pilersaarummik nutartikkamik malinnaaffigineqartumillu soqaratik. Tamakkiisumik isiginnittumik pitsaassusilimmik eqqortumillu

⁵² Taamaattoq erseqqissarneqassaaq tamanna Winformatik-imik neqerooruteqartumi tapiliussatut pisiarinissaanut periarfissaasoq, kommunit arlaannaataluunniit piginagu.

innuttaasunut ataasiakkaanut suliassanik suliarinnittarnermut, kiisalu innuttaasut ataasiakkaat inatsisitigut tunngavissaasa qulakkeernissaannut, tunngatillugu tamanna unammillernarpoq⁵³.

8.6 Innuttaasut annertuumik innarluutillit naammagittaalliornissamut periarfissaat

Aalajangiinerit kommuninit aamma Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfimmi Inatsisartut peqqussutaat kingusinnerusukkut allannguuteqartinneqartoq naapertorlugu aalajangigaat Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmut naammagittaalliuutigineqarsinnaapput⁵⁴. Ullumikkut innarluutilinnut suliassa qarfimmi aalajangiiffigisassanut amerlanerpaanut kommunit aalajangiisnaatitaapput, taamaattumillu amerlanertigut taakkua aalajangiineri naammagittaalliuutigineqartarput. Inuit annertuumik innarluutillit pisariaqartumik annertussusilimmik, oqaasiinnartigut taamatullu allaganngorlugu, naammagittaalliornissamut periarfissat pillugit ilitersuinissamut kommunit pisussaaffeqarput, taamatullu suliassanik suliarinnittartoq aalajangiinerup naammagittaalliuutigineqarnissaanut ikiuuttussaavoq nassiussisussaallunilu.

Ulluinnarni suliaqarnermi tamanna ajornartorsiutitaqartarsinnaavoq, tassami kommuni tassaangimmat suleqataasq attuumassuteqanngitsoq, soorlu assersuutigalugu ”inuup ikiuuttussap” taamaattuusinnaaneratuut. Taanna tassaavoq inuk arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsoq, innuttaasumut innarluutilinnut naammagittaalliornissamut tapersersuisussaq. Inuk taanna innuttaasumut naammagittaalliornissamut apequtini ikiuussinnaassaaq, ilitersuisinnaassalluni siunnersuisinnaassallunilu. Tamanna pingaartumik innuttaasq innarluutilik eqqarsartaatsimigut imaluunniit tarnikkut innarluuteqarpat, imaluunniit nammineerluni naammagittaalliornerup suliassartaannik suliarinnissinnaanani innuttaasup timimigut innarluuteqarnera annertussuseqarpat, naleqqutissaaq.

Takussutissiaq 2. Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmut naammagittaalliuutit

Ukioq	2003-2004 ⁵⁵	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁵⁶
Maalaarutit amerlassusaat	160	149	72	n.a.	n.a.	23	62	3	8	13	12

Naammagittaalliuutit amerlassusaat 1. januar 2011 innarluutilinnik isumaginninnerup nuunneqareernerata kingorna ikilipput. *Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassa qarfimmi naliliineri* innunat annertuumik innarluutilinnut inatsisitigut isumannaallisaaneq naammattumik isumagineqarnerisq isumanerluutigalugu Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfiup oqaatigaa. Naammagittaalliuutit ilarpassui innuttaasup innarluutillip akuutinneqarsimanginneranut tunngassuteqarput,

⁵³ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassa qarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015, aammalu IPIS-imut saaffiginnissutit.

⁵⁴ *Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaata allanngortinneqarnera pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 31. maj 2010-imeersup* atuutilernissaa sioqqullugu Namminersorlutik Oqartussat innunat annertuumik innarluutilinnut tapersiisarneq pillugu suliani tamaginni aalajangiinissamut aalajangiisnaatitaapput, taamaattoq misileraanermik aaqjissuussinerup nalaaniunngitsoq. Taamaattumik kommunit innuttaasq innuttaasq innarluutilik suleqatigalugu imaluunniit piginnaatitsissuteqarnera malillugu Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmut naammagittaalliortarnerat nalinginnaasusimavoq. Peqatigisaanik innarluutilinnut suliassa qarfik Namminersorlutik Oqartussanit tamakkiisumik aningaasalersugaavoq, tamatumalu kingunerisaanik Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmit tapersersortimut nalunaaquttap akunnerinik tunineqarnissap naammagittaalliuutigineqarnera taperserneqarpat, kommunimut tamanna aningaasaqarnikkut sunniuteqartarsimanani.

⁵⁵ 2003-imut aamma 2004-imut naammagittaalliuutit amerlassusaat ataatsimoortillugit naatsorsorneqartut.

⁵⁶ Piffissaq 27. november 2014 tikillugu.

assersuutigalugu ikiorsiissutissanik nalilersuineri, sulingiffeqarluni angalanissamik kissaateqarnermi, sumiiffimmiinnissamik kissaateqarnermi il.il.

8.7 Kommunit innarluutilinnut suliassa qarfimmi aningaasa qarnerat

Kommunit innarluutilinnut suliassa qarfimmi aningaasa qarnermik aqutsineri unammilligassa qarput. Tamanna missingersuusiornermut, missingersuutini malinnaanermut taamatullu nalinginnaasumi aningaasa qarnermut aqutsinermut atuuppoq. Aningaasa qarnermut aqutsinermut aqqiissutissaq naleqquttoq tassaasinnaavoq, aningaasaliissutit tamarmik suliassanut sularinninnermut periaatsimi aammalu aningaasa qarnermut periaatsimi piffissami aningaasaliiffiusumi neriorsuutitut aningaasaliissutit nalunaarsorneqartarnerat. Tamatuma kingorna aningaasaliissutit atukkat piviusut ingerlaavartumik nalunaarsorneqartassapput. Tamanna suliassanik sularinnittup missingersuutini malinnaanermut najoqqutassanik tigusaqarneranut peqatigitillugu pisaria qarpoq, tamatumalu kingorna aningaasaliissutit eqqortumik, siunertaasoq malillugu tamakkiisumillu atorneqarnerisut misissorneqarluni. Tamatumunnga ilaatillugu ilaatigut tapersersortinut ataqatigiissaarisup nalunaarsuinerit pinissaat qulakkiissavaa aammalu nalunaaquttap akunneri tapersersorte qarfiusut amerlassusaat aningaasaliiffiqineqartut ataasiakkaat atorsimasaat nalunaarutigissallugit.

Kisiannili innarluutilinnut suliassa qarfimmi aningaasartuutini eqqornerusumik missingersuusiornissamut, paasissutissanut tunngavissat pigineqarnissaat, pisaria qarpoq, ilanngullugit innarluutilinnut peqqussummi pineqartunut ilatinneqartut amerlassusaat, innarluutit suussusaannut agguarlugit, agguaqatigiissillugu aningaasartuutit il.il.

Kommunini innuttaasunut innarluutilinnut aningaasartuutit tamarmiusut i 2011-imi nuussereernerup kingorna qaffapput. Qaffanneri kommuninut ataatsimoortumik tapiissutit qaffatsinneqarnerisigut taarsiivigineqarput.

Takussutissiaq 3: 2015-imi innarluutilinnut suliassa qarfimmut aningaasartuutit tuusintinngorlugit, akigitat Naatsorsueqqissaartarfiup atuinermut akinut naleqqersuutai aallaavigalugit

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kommune Kujalleq	6.622	2.929	46.847	46.587	49.624	53.896
Kommune qarfik Sermersooq	24.069	22.780	121.165	125.789	125.451	145.855
Qeqqata Kommunian	6.242	7.992	66.300	66.950	67.229	77.827
Qaasuitsup Kommunian	9.779	19.968	127.704	120.165	125.442	146.718
Namminersorlutik Oqartussat	361.095	370.326	78.113	74.052	78.451	11.295
Aningaasartuutit tamarmiusut katillugit	407.808	423.996	440.130	433.543	446.197	435.591

Nassuiaat: Kommunit aningaasartuutaat kommunip kontunut pilersarutaani konto 48-imeerput.

Namminersorlutik Oqartussat aningaasartuutaat 3013-imeerput.

Takussutissiaq 3-imi takutinneqarpoq, 2011-imi aamma ukiuni tamatuma kingornaniittuni kommunip innarluutilinnut suliaasaqrifimmut aningaasartuutaat tamarmiusut annikitsumik qaffassimasut.

Takussutissiaq 4: Innarluutilinnut suliaasaqrifimmi kommuninut ataatsimoortumik tapiissutit 2015-imi akigititat malillugit tuusintinnngorlugit

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Kommune Kujalleq	0	0	47.950	46.356	45.821	51.921
Kommuneqarfik Sermersooq	0	0	106.570	106.736	107.092	132.569
Qeqqata Kommunia	0	0	66.613	65.733	64.875	76.908
Qaasuitsup Kommunia	0	0	110.371	108.802	107.560	131.051
Katillugit	0	0	331.504	327.627	325.348	392.448

Nassuiaat: 2014-imi innarluutilinnut paaqqinniffinnut akigititamut 100 %-imik akiliisarneq atuutsinneqalerpoq, taamaattumillu kommuninut ataatsimoortumik tapiissutit nalinginnaasut qaffanneqarput. Nalinginnaasumik ataatsimoortumut tapiissutinut qaffaatit, innarluutilinnut paaqqinniffinni akigititamut 100 %-imik akiliisarnermut tunngassuteqartoq, innarluutilinnut suliaasaqrifimmi kommuninut ataatsimoortumik tapiissutinut ilanngunneqarpoq.

Takussutissiaq 5: Ilanngaaseereermermi aningaasartuutit (aningaasartuutit ataatsimoortumik tapiissutinit ilanngaataasut) 2015-imi akigititat malillugit tuusintinnngorlugu

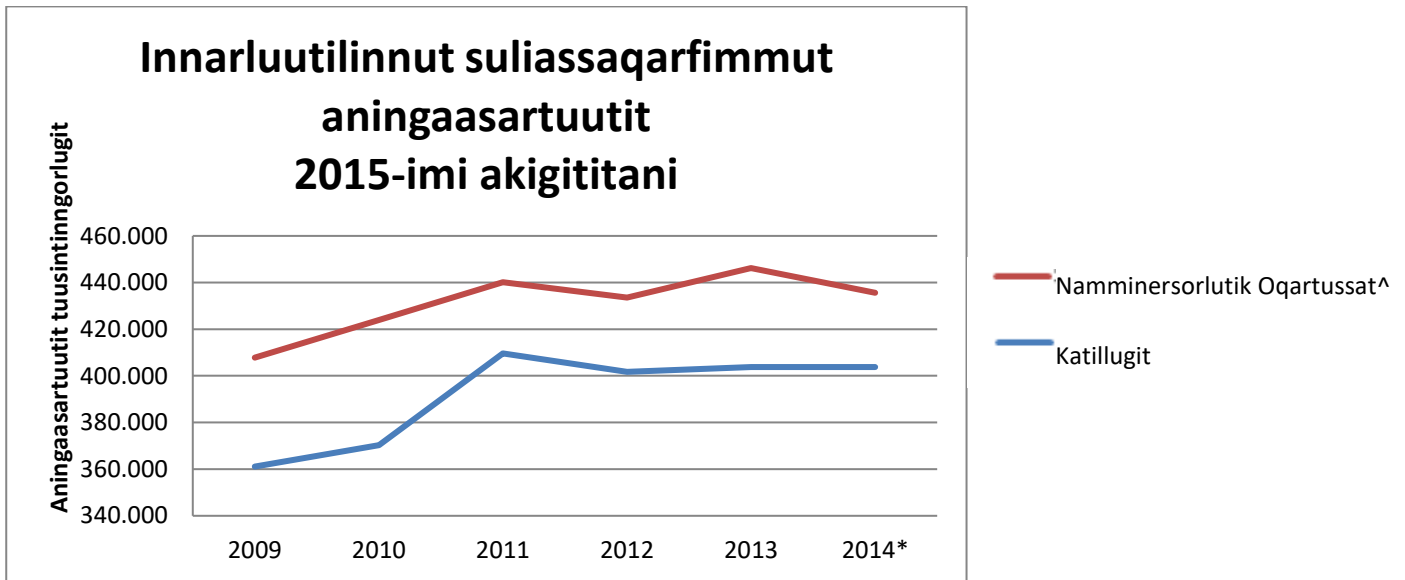
	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Kommune Kujalleq	6.622	2.929	-1.103	231	3.803	1.975
Kommuneqarfik Sermersooq	24.069	22.780	14.595	19.052	18.359	13.286
Qeqqata Kommunia	6.242	7.992	-313	1.217	2.353	919
Qaasuitsup Kommunia	9.779	19.968	17.333	11.364	17.882	15.667
Namminersorlutik Oqartussat	361.095	370.326	409.618	401.679	403.800	403.743
Katillugit	407.808	423.996	440.130	433.543	446.197	435.591

Takussutissiaq 5-imi takutinneqarpoq Namminersorlutik Oqartussat aningaasartuutaat, innarluutilinnut suliaasaqrifiup kommuninut nuunneqarnerani, 40 mio. koruuningajalluinnarnik qaffassimasut. Kisiannili kommuninut arlalinnut ilanngaaseereerluni aningaasartuutit apparput. Taamaattoqarpoq pissutigalugu Namminersorlutik Oqartussat innarluutilinnut suliaasaqrifiup nuunneqarneranut atatillugu kommuninut ”annertunaarlugu taarsiinissaq” toqqarmassuk.

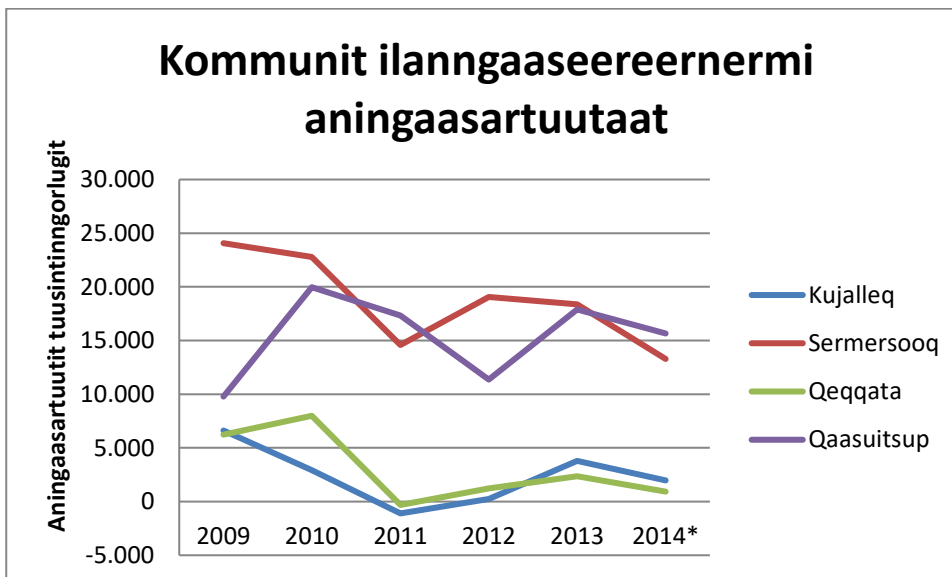
Ilusiliami matuma kingulianiittumi, innarluutilinnut suliaasaqrifimmi ataatsimoortumik tapiissutinut ataqatigiissillugu aningaasartuutit ineriartorsimanerat, takutinneqarpoq. Kommunit ilai nuussinissaq sioqqullugu innarluutilinnut suliaasaqrifimmi aningaasartuutunik nammineeerlutik aningaasalersuisarput, utertillugit akiliutinit matussuserneqanngitsunik. Tamanna pingaartumik Kommuneqarfik Sermersuumi aamma Qaasuitsup Kommuniani atornerarpoq. Kommunit sinneri marluk nuussinissaq sioqqullugu suliaasaqrifimmi annertunerpaatigut nammineeerlutik aningaasalersuisarsimangillat. Qeqqata Kommunia

aamma Kujalleq Kommune appasissorujussuarmik nammineerlutik aningaasalersuisarnissaq attatiinnarsimavaat. Kommunini tamaginni innarluutilinnut suliassaqaarfimmi nammineq aningaasalersuisarneq, ukiuni naatsorsuusiorfiusuni arlalinni, 2010-imi pisunit appasinnerusimavoq.

Ilusiliaq 1: 2015-imi akigitat Naatsorsueqqissaartarfiup atuinnermut akigitanut naleqqersuutaaneersut malillugit innarluutilinnut suliassaqaarfimmut aningaasartuutit

Ilusiliaq 2: Innarluutilinnut kommunit ilanngaaseereernermi aningaasartuutaat (aningaasartuutit – ataatsimoortumik tapiissutit) 2015-imi akigitat malillugit

8.8 Ikiorsiissutit

Immikkoortumi matumani innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartut, kommunimi najugaqariaatsit kiisalu tapersersortit immikkut sammillugit ikiorsiissutit naatsumik allaaserineqarput.

Ikiorssiisutit ataatsimut isigalugit

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq aamma annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq naapertorlugit inuit annertuumik innarluutillit, sapinngisamik nalinginnaasumut qaninnerpaamik inuuneqarnissaq qulakkeerniarlugu, ikiorssiisutiniq qinnuteqarsinnaapput. Kommunit innuttaasunut ataasiakkaanut ikiorssiisutiniq akuersinissamut aalajangiisinnaatitaapput.

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersumi kapitali 2 § 7-61 naapertorlugi ikiorssiisutini assersuutigalugu makkua ilaatinneqarput:

- Ikiorssiiniutit
- Ikiorssiiniutinut immikkuullarissunut tapiissutit
- Annertuumik aningaasartuuteqarnerunermut tapiissutit
- Siunnersortimit ikiorneqarneq
- Inigisamik immikkuullarissumik aaqqissuussinissamut ikiorssiineq
- Qamutitut motoorilinnut, biiliunngitsunut, ikiorssiineq.
- Angallassinermik aaqqissuussinernut tapiissutit
- Tapersortit
- Aningaasarsiat
- Oqilisaassineq
- Pikkorissaanerni peqataanissamut ikiorssiisutit
- Ilinniartitaanermut aamma sulinerlutit iliuusissanut pilersaarut
- Sammisagarneq, ilanngullugu naleqquttumik suliaqartinneqarneq imaluunniit ornittakkami, ulluunerani sullissivimmi il.il. suliaqartinneqarnerit
- Najugaqatigiiffinnut, najugaqarfinnut illersugaasunut imaluunniit ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut inuit annertuumik innarluutillit 18-it sinnerlugit ukiullit neqeroorfigineqartarneri.
- Kalaallit Nunaata avataani inissiineq
- Tikeraarluni angalaneq, sunngiffeqarluni angalaneq aamma immikkut pissutissaqartumik il.il. angalanerit.

Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartut

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq kiisalu *Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq* naapertorlugit inuk annertuumik innarluuteqartoq (meeqqat taamatullu inersimasut), pineqartoq tamatuminnga pisariaqartitsisoq naliliisoqarpat, paaqqinnittarfiimmitinneqarsinnaavoq.

Innarluutilinnut isumaginninnerup nuunneqarneranut atatillugu innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit pigineqarnerat ingerlanneqarnerallu Namminersorlutik Oqartussat ataanni Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfiup ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut immikkoortotaqarfianiiginnarput⁵⁷. Innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiit, innarluutillit amerlanerpaartaannut naatsorsuussaasut, arfineq marluupput⁵⁸.

⁵⁷ 1. januar 2011 atuutilersumik innarluutilinnut suliaqarfiup kommuninut nuunneqarnissaa pillugu isumaqatigiissut.

⁵⁸ Paaqqinniffinnut takussutissiamut, takuuk www.uupi.gl.

⁵⁸ Ulloq unnuarlu paaqqinnittarfiit ukiumoortumik nalunaarutaat 2015.

Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit, innuttaasunik ajornartorsiortunik, eqqortumik aamma ilinniarsimasunit nukittuumik suliniuteqarfigineqarnissamut pisariaqartitsisunik, ullut tamaasa sullissipput. Arlalinnik nalinginnaasunik unammilligassa qartoq 2015-imut Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit ukiumoortumik nalunaarusaanni takuneqarsinnaavoq⁵⁹:

- Sulisut ilinniagaqarsimanngitsut amerlanerunerat kiisalu ataatsimut isigalugu ilinniagaqarsimanerup appasinnera (takukkit annertunerusut immikkoortoq 5.2-imi)
- Paaqqinniffiit arlallit ilinniarsimasunik sulisoqarnermi unammilligassa qarput, ilaatigut nakuusernermik nalunaarutiginnittannginnernik malitseqarsinnaasunik
- Kommunit 100 %-imik akigititanut akiliisarnermut uiggiullugu unammilligassat
- Siunnerfigineqartunut sanilliullugu unammilligassat, tassami innuttaasut amerlasuut innarluuteqarnerat annertuujusarmat aammalu iluamik paasiniaqqissaarneqarsimasarani
- Kommuninut aamma peqqinnissaqarfimmik suleqateqarnermut tunngatillugu unammilligassat.

Kommunini najugaqariaatsit

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq kiisalu annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq naapertorlugu inuk annertuumik innarluutilik najugaqatigiiffimmi imaluunniit najugaqarfimmi illersugaasumi inissamik neqeroorfigineqarsinnaavoq. Kommunalbestyrelsip inunnt annertuumik innarluutilinnut, nalinginnaasumik ilinniarnermik imaluunniit suliffeqarnermi suliffeqarnermik isumaginnissinnaanngitsut, naleqquttumik susassa qarmissamik neqerooruteqarnissaq isumagisussaavaa.

Takussutissiaq 3: Kommunit sisamaasut taakkua neqeroorutaat aamma unammilligassat⁶⁰

Kommune	Neqeroorut		Unammilligassat
Kujalleq	Najugaqarfissatut neqeroorutit 6 Najugaqatigiiffiit 2 Sannaviit/ornittakkat illersugaasut 3	Neqeroorutit Nanortalimmi, Narsami aamma Qaqortumi inissisimapput.	Sulisussanik aalajangersaanermut tunngatillugu pitsaasumik najugaqartussanik aalajangersaanissamut nuna tamakkerlugu aningaasaqarnikkut naatsorsuinernik allaffissornikkut suliaqarnissaq pisariaqartinneqarpoq. Najugaqarfiit minnerunissaannut sanilliullugu najugaqarfiit angineruppata tamanna aningaasaqarnikkut imminut akilersinnaaneruvoq.
Kommuneqarfik Sermersooq	Neqeroorut Najugaqarfiit 7 Najugaqatigiiffiit 4 Ornittakkat 2	Neqeroorutit Nuummi, Paamiuni aamma Tasiilami inissisimapput.	Unammilligassat Innarluutilinnut ”ikittuinnarnut” qaffasissumik immikkut ilisimasaqarfiusumik neqerooruteqannginnera immikkut unammilligassaavoq.

⁵⁹ Ulloq unnuarlu paaqqinniffiit ukiumoortumik nalunaarutaat 2015.

⁶⁰ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliaqarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

			Inuusuttunut innarluutilinnut ilinniarnissamut neqerooruteqannginnera. Aningaasaqarnikkut sinaakutissaqannginneq pissutigalugu najugaqarfissatut neqeroorutiniq pilersitsinissamut tunngatillugu unammilligassat.
Qeqqata Kommunia	Neqeroorut		Ineriartorneq
	Najugaqarfiit 13 Sannaviit illersukkat 4 Ornittaaq 1 Atuareersunut paaqqinnittarfik innuttaasunut tarnimikkut innarluutilinnut inissaqartitsiviusoq 1 Maniitsumi utoqqaat illuanni innarluutilinnut immikkoortortaqaqarfiimi inissat 8	Neqeroorutit Sisimiuniippat aamma Maniitsumiippat.	Inuusuttunut 15-18 akornanni ukiulinnut ulluunerani neqeroorutiniq pilersitsinissaq ingerlanneqarpoq. Nammineq inigisamut ingerlaqqitsitsinissaq aallunneqarluni najugaqaratigiiffimmik pilersitsinissaq ingerlanneqarpoq. Sisimiuuni aamma Maniitsumi innarluutilinnut inissianik 16-inik sanaartorneq ingerlavoq.
Qaasuitsup Kommunia	Neqeroorut		Ineriartorneq
	Najugaqarfiit 17 Najugaqaratigiiffiit 4		Qeqertarsuarmi inunnut annertuumik innarluutilinnut najugaqarfimmik nutaamik pilersitsinissaq ingerlanneqarpoq. Ilulissani sannaviup/ornittakkap iluarsanneqarnera. Illoqarfinni arfineq marlunni, Kangaatsiaq pinnagu, sannavinnik ornittakkanillu pilersitsinissaq ingerlanneqarpoq.

Tapersersortit

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq kiisalu Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq naapertorlugit inuk annertuumik innarluutilik, nammineq inigisamini, ilanngullugu najugaqaratigiiffimmi imaluunniit najugaqarfimmi illersugaasumi, nammineersinnaanissaminut perorsaanikkut tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsisoq, tapersersortimik atuinissamut sapaatip akunneranut nalunaaquttap akunnerinik tapersersorteqarnissamik akuerineqartarpoq.

Ikiorsiisarneq taanna immikkut erseqqissarneqarpoq, tassami kommunit arlallit tikkuarmassuk taanna qaffasissumik pingaartinneqarluni ikiorsiissutaasartoq. Tapersersortip innuttaasunut ataasiakkaanut

tunngatillugu toqqaannartumik perorsaanikkut suliniuteqarnissaq ajornarunnaarsittarpaa⁶¹.

Ikiorssiisutaasartumut tassunga atatillugu unammilligassat arlaqarput:

- Tapersersortit amerlanerpaartai ilinniagaqarsimasuunngillat, aammalu perorsaanermut ilinniagaqarnikkut tunngaveqartumik tapersersuinissamut ilinniagaqarsimanermik tunuliaqutaqanngillat.
- Tapersersortinut perorsaanermut tunngasumik ilinniagaqarsimasunut tunngatillugu sulisussarsiniartarneq ajornakusoorpoq. Tamatuma malitsigisaanik, tapersersortip eqqortunik tunngavissaqartuuppat tassunga sanilliullugu, amerlanertigut nalunaaquttap akunneri atorveqartut amerlanerusarput.
- Tapersersortit sulisorineqartut malunnaatilimmik annertuumik taarseraapput. Tamatuma malitsigisaanik sulisunik nutaanik ilinniartitsinissaq pissutigalugu nalunaaquttap akunnerinik atuineq annertunerusarpoq.
- Suliaqarnermi perorsaanikkut tapersersuineq aamma suliaqarnikkut tapersersuineq, angerlarsimaffimmi ikiortinit suliarineqartartoq, immikkoortikkuminaapput.

Tapersersortit amerlanerpaartai ilinniagaqarsimasuunngillat. Sulisut taakkua qaffassarniarlugit IPIS Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik sinnerlugu PI/SPS suleqatigalugu 2013-imi tapersersortinut ilinniagaqarsimasuunngitsunut modulikkaartumik pikkorissaanermik pilersitsivoq. 2016 tikillugu atuaqatigiit marluk katillugit inuit 34-it Qaasuitsup Kommunianni aamma Kommune Kujallermi pikkorissarlutik naammassipput. Pikkorissarneq innarluutilinnut tunngasut pillugit ilisimasanik nalinginnaasunik, inatsisinut aamma sulianut tunngasunik, imaqarpoq. Tamatuma saniatigut pikkorissaanermi peqataasut aalajangersimasunik perorsaanikkut attaveqatigiinnikkullu sakkussaannik, ulluinnarni innuttaasunik ataasiakkaanik sullissinerminni atorsinnaasaannik, tunniussiffiqeqarnissaat aallunneqarpoq. Pikkorissaanernut qinnuteqartut amerlassusaannit, tapersersortit ilinniarteqqinneqarnissamut pisariaqartitsinerat, IPIS-ip maannakkut kivissinnaanissaanut isumalluutissaqarnermiit, annertunerusoq ersarissumik erseqqissarneqarpoq.

8.9 Kalaallit Nunaata avataanut inissiinerit

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3.november 1994-imeersoq kiisalu *annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq* naapertorlugit Kalaallit Nunaanni periarfissat tamarmik periarfissaajunnaarsimappata, Naalakkersuisut akuersissuteqarnerisigut Kalaallit Nunaata avataanut inissiisoqarsinnaavoq. Innuttaasut annertuumik innarluutillit Kalaallit Nunaata avataanut inissinneqartut tamarmik Danmarkimi inissinneqarnissamut innersuuneqarput.

Danmarkimut inissiineq kommuninit aningaasalersorneqartarpoq. Danmarkimi neqeroorummut innersuussinermut suliap ingerlasarnera Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfimmit innuttaasup kommuni angerlarsimaffigisaa suleqatigalugu Kalaallit Nunaata Sinniisoqarfianit aqunneqartarpoq⁶². Innarluutilinnik isumaginninnerup kommuninut isumagisassanngortinneqarnerani kommunit ataatsimoorullugu aningaasaliissutaannik pilersitsisoqarpoq, Kalaallit Nunaata avataani immikkut aningaasartuuteqarfiusumik inissiinernut aningaasartuutininik

⁶¹ Kommuninut 1. januar 2011 nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliaasaqarfimmi naliliineq, Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfik aamma KANUKOKA, 2015.

⁶² 1. januar 2011 atuutilersumik innarluutilinnut suliaasaqarfiup kommuninut nuunneqarnissaa pillugu isumaqatigiissut, qupp. 2.

nalimmassaanermut atorneqartussanik. Aningaasaliissutit Namminersorlutik Oqartussanit allaffissornikkut aqunneqarput⁶³. Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqarfiup Danmarkimi Sinniisoqarfimmi immikkoortortaqrarfia, taamaalillunilu suliassaqrarfimmi allaffissornikkut suliassat, 2016-imi akisussaaffigilerlugit tiguneqarput.

Inuit annertuumik innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarnissamut innersuunneqarsinnaapput, assersuutigalugu efterskolernissamut, ulloq unnuarlu paaqqinniffimmut assigisaanulluunniit. Inuk Danmarkimut innersuunneqaraangat, Danmarkimi inatsisit aamma Danmarkimi akigititat pineqartumut atuuttarput.⁶⁴ Tamatuma kingunerisaanik Kalaallit Nunaanni kommuni angerlarsimaffigisaq pineqartoq Danmarkimi kommunip ilaatigut inummut annertuumik innarluutilimmut Danmarkimi inissinneqarsimasumut ikiorsiissutit pillugit aalajangiinerisa malinnissaannut pisussaaffeqalertarpoq.

Maannakkorpiaq inuit annertuumik innarluutillit 103-it Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarsimapput, tamarmik Danmarkimiillutik⁶⁵.

Takussutissiaq 4. Innuttaasut annertuumik innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarsimasut

Innuttaasut annertuumik innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarsimasut	1.1.2016 amerlassusaat
Kommune Kujallermiit	11
Kommuneqarfik Sermersuumiit	39
Qeqqata Kommunianiit	20
Qaasuitsup Kommunianiit	33
Katillugit	103

Inuit Kalaallit Nunaata avataanut inissinneqarsimasut akornanni ineriartornerminni kingusissut amerlanersaapput, kisianni nappaatit suussusai amerlanerit inissinneqarsimasut akornanni atugaapput. Taamaalilluni Kalaallit Nunaanni ineriartornermikkut kingusissunut immikkut ilisimasaqarfiusumik neqeroorutininik pilersitsinissamut tunngavissaqarnerseq misissornissaa periarfissaqarpoq.

Danmarkimi neqeroorutit immikkut ilisimasaqarfiusut amerlanertigut kommuninut annertooujussuarnik aningaasartuuteqarfiusarput. Tamatuma kommunit Kalaallit Nunaanni inissiivissatut periarfissarsiorinissaanut tatisimassagaa naatsorsuutigineqarsinnaassaaq imaluunniit Namminersorlutik Oqartussat Kalaallit Nunaanni immikkut ilisimasaqarfiusumik neqeroorutininik arlalinnik pilersitsinissamut tatisimaneqassallutik. Kommunit aamma Kalaallit Nunaanni immikkut ilisimasaqarfiusumik neqeroorutininik pilersitsinissamut tunngatillugu qaninnerusumik oqaloqatigiinnissaaq iliuuseqarnissarlu pisariaqartinneqartut arlaleriarlutik qaqittarsimavaat.

Innuttaasunut isumaginninnermi oqartussaasunit ingerlanneqartumik Danmarkimi inissinneqarsimasunut tunngatillugu nalinginnaasumik piffissami inissinneqarfianni naliliisoqartarpoq Kalaallit Nunaanni periarfissat tamarmik periarfissaajunnaarsimasut.

Innarluutillit innarluutillit Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarsimasut ikilisinneqarnissaat politikkikkut annertuumik kissaatigineqarpoq. Kalaallit Nunaanni inunmut innarluutilinnut immikkut ilisimasaqarfiusumik

⁶³ 1. januar 2011 atuutilersumik innarluutilinnut suliassaqrarfiup kommuninut nuunneqarnissaa pillugu isumaqatigiissut.

⁶⁴ 1. januar 2011 atuutilersumik innarluutilinnut suliassaqrarfiup kommuninut nuunneqarnissaa pillugu isumaqatigiissut.

⁶⁵ Danmarkimi Kalaallit Nunaata Sinniisoqarfianit kisitsisit.

neqeroorutini amerlanerusunik pilersitsisoqassasoq, politikikkut immikkut siunertarineqarpoq. Aammattaaq erseqqissarneqassaaq, angerlartitsineq tamatigut ataasiakkaatigut nalilersuineramik tunngaveqartussaasoq, kiisalu innuttaasoq pineqartoq akuersineratigut pissasoq.

Allattukkani matuma kingulianiittuni innuttaasut Kalaallit Nunaata avataani inissinneqarsimasut pingaarnertigut immikkoortiterneqarnerat takutinneqarpoq:

- Immikkut utaqqiisaasumik inissisimagallarneq (sungiusaaneq killissalersugaasoq, efterskole-miinneq imaluunniit allatut)
- Innarluutit qaqutigoortut annikitsut, tassani immikkut ilisimasaqartunik/ilinniarsimasunik Kalaallit Nunaanniitoqarani
- Innarluuteqarneq Kalaallit Nunaanni ilinniagaqarsimanikkut piginnaasaqartunik peqarani
- Innarluutaasup annertoorujussuunera pissutaalluni Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasunik sulisussaqrarnikkut illersorneqarsinnaasumik inissiivissaqarani.

8.10 Innarluutilinnut suliassaqrifimmi nakkutilliineq

Innarluutilinnut suliassaqrifiup iluani nakkutilliinerit assigiingitsut tallimat ingerlanneqartarput:

- Suliassaqrifimmi nakkutilliineq (Namminersorlutik Oqartussat sinnerlugit Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqrifimmi suliarineqartoq)
- Paaqqinniffinni nakkutilliineq (Namminersorlutik Oqartussat sinnerlugit Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisoqrifimmi suliarineqartoq)
- Nalinginnaasumik inunnik nakkutilliineq (kommunit suliarineqartoq)
- Ataasiakkaatigut inunnik nakkutilliineq (kommunit suliarineqartoq)
- Angajoqqaarsianik nakkutilliineq (kommunit suliarineqartoq)

2014-mi aamma 2015-imi kommunini annertusisamik nakkutilliineq ingerlanneqarpoq, tassani meeqqanut inuusuttunullu suliassaqrifimmi taamatullu innarluutilinnut suliassaqrifimmi annertoorujussuarmik sumiginnaasoqartoq paasineqarluni. Kommunit nakkutilliinerat aamma kommunit isumaginninnermut suliassaqrifiup kivinnissaanut piginnaasaqarnerat suli aallunneqarnissaa annertoorujussuarmik pisariaqartinneqartoq paasineqarpoq.

2016-imut Aningaasanut inatsimmi Ilaqutariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalakkersuisup kontua pingarneq 2016-imi 3,6 mio. koruuninik aamma 2017-imiit 4,3 mio. koruuninik qaffanneqarpoq. Aningaasaliissutit qaffanneqarnerat 2016-imut aningaasanut inatsimmut isumaqatigiissuteqarnermut ilaavoq. Aningaasat kommunini isumaginninnermut suliassaqrifimmi nakkutilliinerup nukittorsarneqarnissaanut aningaasaliissutaapput. Nakkutilliineq ataavartuussaaq aammalu annertunerussalluni, taamaalilluni ajornartorsiuteqarfiusut paasineqassallutik, peqatigisaanillu kommunini isumaginninnermut suliassaqrifimmi piginnaasaqarnernik pisinnaasaqarnernillu inerisaaqataassalluni. Isumaginninnermi pitsaanerusumik iluatsitsilluarfiunerusumillu suliniuteqarneq aamma ilinniartitaanermi angusanut tunngatillugu malittaasunik neriulluarnartunik sunniuteqassaaq.

Matuma kinguliani suliassaqrifimmi aamma paaqqinniffinni nakkutilliineq nassuiarneqarpoq.

Suliassaqrifimmi nakkutilliineq

Nakkutilliineri pisussami periaatsinik nutaanik suliqartoqarpoq, aammalu nakkutilliineri suliassaqrifiup iluani sulisussat amerlineqarlutik. 2016-imiit nutaamik nakkutilliineri

immikkoortorta qalernissaq tamatuma kinguneraa, tassani isumaginninnermut suliassa qarfiup iluani arlannaannulluunniit attuumassuteqanngitsumik nakkutilliineq ingerlanneqassalluni. Kommunini tamaginni, kiisalu kommunip illo qarfiini, nuna qarfiini il.il. minnerpaamik ataatsimi suliassa qarfimmi nakkutilliineq ukiut tamaasa ingerlanneqartassaaq.

Suliassa qarfimmi nakkutilliinnermut siunertaavoq, kommunit isumaginninnermut inatsisini maleruagassanik naammassinninersut, aammalu taakkua ingerlatsivimmi inatsisini maleruagassanut naapertuuttumik ingerlatsinersut nakkutilliinissaq.

Tamatuma saniatigut aamma innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffinni inatsisitigut pisussaaffiusumik nalunaaruteqareerluni aamma nalunaaruteqarani paaqqinniffinnut nakkutilliineq ingerlanneqassaaq.

Namminersorlutik Oqartussat innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinniffiini nakkutilliineq

Isumaginnitto qarfiup aqunneqarnera aaqqissuussaanelu pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 11, 12.

november 2001-meersoq, kiisalu isumaginninnermut tunngasunik nakkutilliineq pillugu

Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 6, 16. februar 2006-meersoq naapertorlugit

Namminersorlutik Oqartussat ulloq unnuarlu paaqqinniffinnut suliassa qarfimmi nakkutilliinissamut

pingaarnertut pisussaaffeqarput. *Meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat*

nr. 1, 15. april 2003-meersumi aalajangersarneqarpoq Namminersorlutik Oqartussat ingerlatsinnermut,

aningaasaqarnermut aamma perorsaanermut ulloq unnuarlu paaqqinniffinni nakkutilliinnermik suliaqassasut.

Paaqqinniffinnut nakkutilliinnermi siunertaavoq, paaqqinniffiup nalinginnaasumik pisariaqartumik pitsaassuseqarnerata qulakkeerneqarnissaa. Aamma siunertaavoq innuttaasut innarluutillit paaqqinniffinniittut, neqeroorutit taakkununga tunngatinneqartut pitsaassuseqarluartuunerannik, eqqortuunerannik, maleruagassanik killissaliussanillu naammassinninnerannik qulakkerissunneqarnissaat, kiisalu paaqqinniffiup suleriaatsit kiisalu inatsisitigut killissaliussat malillugit ingerlatsinerannik qulakkeerinissaq. Nakkutilliinnermi suliniutinik iluarsisussanik atuutsitsinikkut ajornartorsiuteqalernissaq pitsaaliorneqassaaq kiisalu ulloq unnuarlu paaqqinniffinni pitsaassutsinik ingerlaavartumik inerisaanermut peqataanissaq.

Nakkutilliinerup ingerlanneqartarneranut aalajangersimasumik tulleriarinnermut aaqqissuussisoqarpoq, taamaattoqarnerani illo qarfiit tamarmik piffissap qinersiviusup ingerlanerani nakkutilliinnermik pilersaarutaareersumik tikinneqartassallutik.

Paaqqinniffinnut nakkutilliinerup pingaarnertigut isigalugu takutippaa, makkuninnga unammilligassaqartoq:

- Paaqqinniffiit arlallit innersuussisarnermut il.il. tunngatillugu suleriaasissat aalajangersagaasut malinnngilaat.
- Paaqqinniffiit arlallit nakuusernernerik nalunaarutiginnittarnissaq pillugu pisussaaffimminnik naammassinninngillat.

8.11 Eqikkaaneq

2015-imi kommuninut nuussereernerup kingorna innarluutilinnut suliassa qarfimmi naliliineq ingerlanneqarpoq, tassani unammilligassat makkua inerniliissutigineqarlutik:

- Pisortat ingerlatsinerannut aningaasaqarnikkullu killissaliussat naapertorlugit kiisalu taakkua aqunneqarneranni unammilligassaqarneq

- Sulisunik eqqortunik sulisussarsiniartarnermut sulisorinninnartarnermullu tunngatillugu isumalluutitigut piginnaasaqarnikkullu unammilligassaqaarneq
- Paasissutissanik nalunaarsuisannginneq, ilanngullugu Winformatik suliassanik suliarinninnermi periaasissap tulleriissaartumik aaqqissussaasumik atorneqarnissaanik pisariaqartitsineq
- Kommunit aamma innuttaasunit isigalugu inatsimmut maannakkut atuuttumut tunngatillugu unammilligassaqaarneq
- Peqqinnissaqarfimmik aamma inuiaqatigiinni nalinginnaasunik suleqateqaarnermut tunngatillugu unammilligassaqaarneq.

Ataatsimut isigalugu naliliinerup tikkuarppaa suliassaqaarfimmik kommunit ingerlatsinerannik tunngavissiiinissamut nutaanik suliniutinik aallartitsinissaq pisariaqartinneqartoq.

Taamatuttaaq FN-ip innarluutilinnut komite-ata tikkuarppaa kommunini innarluutilinnut politikkinik atuutsinissaq pisariaqartinneqartoq, ilanngullugu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinnissaata aallunneqarnera.

2014-imi kommunini suliassaqaarfimmi nakkutilliineq ingerlanneqarpoq, tassani nalinginnaasumik unammilligassat makkua saqqummerlutik:

- Piginnaanngorsaanissamik pisariaqartitsineq
- Suliassanik suliarinnittarnerup pitsaanerunissaanik pisariaqartitsineq
- Nakkutigininnermik tulleriissaartumillu suleriaaseqaarnermik pisariaqartitsineq.

Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfiup inuit annertuumik innarluutillit maannakkut periarfissaasut atuutsillugit inatsisitigut isumannaatsuutinneqarnissaat naammattumik isumagineqarnersoq isumanerluutigalugu oqaatigaa. Tikkuarneqarpoq suliassanik suliarinninnerup ingerlasarneranut killissaliussat pitsanngorsarneqassasut.

Innuttaasut annertuumik innarluutillit 103-it Kalaallit Nunaata avataanut inissinneqarsimapput. Innuttaasut Kalaallit Nunaata avataani inissinneqartartut, tamanna suliatigut illersorneqarsinnaappat, ikilisinneqarnissaat annertuumik kissaatigineqarpoq.

9. Nunani avannarlerni suleqatigiinneq

Nunani avannarlerni suleqatigiinneq Nunani avannarlerni ministerit siunnersuisooqatigiiffiata ataani ingerlanneqarpoq. Innarluutilinnut suliassaqaarfimmi ataatsimiitsitaliani attuumassuteqartuni Kalaallit Nunaat innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiinni kiisalu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut immikkut ilisimasallit suleqatigiiffianni aallartitaqarpoq.

Nunani avannarlerni ministerit siunnersuisooqatigiiffiat naapertorlugu nunani avannarlerni innuttaasut tallimassaat tamarmik innarluuteqarput. Taamaattumik nunani avannarlerni inuiaqatigiinni inuit innarluutillit akuutinneqarnissaat siunnerfigineqarpoq pingaaruteqartoq. Naalakkersuisut innarluutilinnut suliassaqaarfimmi nunani avannarlerni suleqatigiinnut peqataanissaq annertuumik pingaartippaat, tassami tamanna ilisimasanik immersueqatigiittarnermut attaveqatigiinnermullu naapiffiusarmat pissarsiffiusartoq.

Innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiit

Innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiit tassaapput Nunanut avannarlernut ministerit siunnersuisooqatigiiffiannut siunnersortaasut. 2013-imi taanna pilersinneqarpoq. Innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiit 2013-2017-imut ataatsimik ilaasortaataqarput. Siunnersuisooqatigiit tassaapput immikkut ilisimasallit, nunat avannarliit namminneq naalackersuisuinit aamma innarluutilinnut kattuffinnit ukiunut marlunnet toqqagaasartut. Danmark, Sverige, Norge, Finland, Island, Savalimmiut, Kalaallit Nunaat aamma Åland aallartitaqarput. Kalaallit Nunaata siunnersuisooqatigiinni ilaasortaataqarnera maannakkorpiaq IPIS-imit isumagineqarpoq. Innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiit takorluugaraat nunani avannarlerni suleqatigiinnerup inunnik innarluutilinnik sunniuteqarluartumik akuutitsinissamut kiisalu sutigut tamatigut innarluutillit eqqarsaatigalugit akuulersitsisarnermut sakkusaanissaanut peqataanissaq aammalu FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutaata oqaasiinnarmiit iliuuseqarnermut atuutsinneqarnissaa.

Siunnersuisooqatigiit 2014-imi ilaatigut innarluutilinnut nunani avannarlerni suleqatigiinnermut iliuusissanut pilersaarummik suliagarnermut peqataapput. Taanna peqqissutsimut isumaginninnermullu susassaqrarfinnut Nunani avannarlerni ministerit siunnersuisooqatigiiffiannit akuerineqareerpoq.

FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut immikkut ilisimasallit suleqatigiit

Innarluutillit pillugit nunani avannarlerni suleqatigiinnermut siunnersuisooqatigiit ataanni FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarnissaanut immikkut ilisimasallit suleqatigiit pilersinneqarput. Tassaniipput Kalaallit Nunaat, Danmark, Savalimmiut, Sverige, Norge, Island, Finland aamma Åland. Immikkut ilisimasallit suleqatigiit suliassaraat FN-imi innarluutillit pillugit nunani tamalaani isumaqatigiissutip atuutsinneqarneranut ilaasortat ataasiakkaat misilittagai pillugit ilisimasanik isumasioqatigiinnermullu qulakkeerinnissaq. Immikkut ilisimasallit suleqatigiit 2015-imi aallartipput aammalu ataasiarlutik ataatsimeereerlutik.

Nunani avannarlerni isumaqatigiissut

Kalaallit Nunaata Isumaginninnikkut isumannaallisaaneq pillugu Nunani avannarlerni isumaqatigiissut kiisalu Isumaginninnikkut ikiorsiisarneq aamma Isumaginninnikkut kiffartuussinerit pillugit Nunani tamalaani isumaqatigiissut ilaaffigilerlugit akuerereerpai. Isumaqatigiissut marluusut tamarmik innarluutilinnut suliassaqrarfimmi attuumassuteqartunik immikkoortunik imaqrarput. Isumaqatigiissutini nunani tamalaani nunani avannarlerni nunamut allamut nuunnermi innuttaasut pisinnaatitaaffii qulakkeerneqarput.

10. Kommunit kisitsisitigut paasissutissanik katersineq aamma tutsuiginassusaannik qulakkeerineq

2014-imi suliassaqrarfimmi nakkutilliinermi paasineqarpoq, innarluutilinnut suliassaqrarfimmi inatsimmi allassimasutut paasissutissanik nalunaarsuinissamut aamma Ilaqtariinnermut, Naligiissitaanermut Isumaginninnermullu Naalackersuisoqrarfimmut nalunaarutiginninnissamut pisussaaffeqarnermik, kommunit arlaannaalluunniit tamakkiisumik naammassinninngitsut. Kommunit tamarmik suliassanik sularinninnermut periaaseq Winformatik innarluutilinnut suliassaqrarfimmi atorpaat.

Tamanna FN-imi innarluutilinnut komite-p naggasiutaasumik oqaaseqaataanni uparuarneqarpoq, tassani oqaatigineqarluni paasissutissanik suaassutsimut, ukioqqortussutsinut, innarluutinut, kommunimut

immikkoortitigaasunik amigaateqartoqartoq, ilanngullugit aamma paasissutissat innuttaasunut innarluutilinnut nakuusernernerik pisoqarnerisa, innarliinerit il.il. amerlassusaannut immikkut immikkoortitigaasut. Tamatumani erseqqissarneqarpoq innuttaasut innarluutillit inuuniarnerminni atugaannut pissutsinullu tunngatillugu paasissutissanik tulleriissaartumik katersisarnerup, misissueqqissaartarnerup ingerlatitseqqiisarnerullu qulakkeerniarnera unammilligassaqrifigineqartoq, aammalu suliaassaqrifimmi tassani nukittorsaaniisaq pisariaqartinneqartoq. Innarluutilinnut suliaassaqrifimmi paasissutissanik katersisarnermut ataatsimoortumik periusissatut isiginnineq, paasissutissartaqartunik aalajangiinissamut pitsaanerusunik ilisimasanik tunngavissaqartitsilissagaluarpoq, ilanngullugu aamma aningaasaqarnikkut pingaarnersiunerit, ungasissumut imaluunniit akunnattumik ungasissusilimmuut sipaaruteqartitsisinnaagaluarpoq⁶⁶.

Paasissutissat nalinginnaasumik pitsaassuseqarpallaannginnerat kommunini suliaassaqrifimmi ulluinnarni ingerlatsinermut sunniuteqarpoq, tassami missingersuusiortarnek, suliaasanik suliarinnittarnek aamma malinnaasarnek maannakkut tamakkiisuunngilaq. Taamaalilluni suliaassaqrifimmi aningaasaqarnikkut aqutsiniarneq ajornakusoorpoq, aammalu suliniutinik inerisaasarnermut, aningaasaqarnermik aqutsinermut allatigullu pisortanut paasissutissanik ingerlatitsisarnermut tunngatillugu periaatsinut tunngavissisussaqanngilaq. Innuttaasunut annertuumik ajornartorsiutilinnut tunngatillugu suliaasanik suliarinnittarnek immikkut unammilligassaqrifigineqarpoq.

Nunani avannarlerni aammalu Europami nalinginnaasumik innarluutilinnut suliaassaqrifimmi tunngavissanik atuinikkut paasissutissat annertusiartortumik aallunneqarput. Taamaaliornikkut paasissutissat tunngavissusssat kisimik pinnatik, kisianni aamma paasissutissat innuttaasut innarluutillit inuuniarnerminni atugarisaannik nassuiaanerumik takutitsisussat, katersorneqartarput.

Namminersorlutik Oqartussat aamma kommunit tungaanniit paasissutissanik pitsaassusilinnik katersinissap pingaartinneqarnissaa pisariaqartinneqarpoq. Suliniuteqarnissanik pilersaarusiortarnek, missingersuusiortarnek aamma sulisunik piginnaanngorsaaarneq tunngavissinniarlugit, paasissutissanik pitsaassusilimmik atuinissaq qulakkeernalugu, innarluutilinnut suliaassaqrifiup atituumik, tulleriissaartumik aamma uppersarnerqarsimasunik amerlassusilikkamik takutinneqarnissaa kissaatiginarpoq.

Eqikkaaneq

2014-imi suliaassaqrifimmi nakkutilliinermi aamma innarluutilinnut suliaassaqrifiup nuunneqarnerata naliliiffigineqarnerani uparuarneqarpoq kommunini paasissutissanik nalunaarsuisarneq amigartumik ingerlanneqartoq. FN-ip innarluutilinnut komite-ata aammattaaq 2014-imi naggasiutigalugu oqaaseqaatimini paasissutissanik amigaateqarneq uparuarparaa. Suliniutit siunnerfeqarsinnaalersinniarlugit ineriartortissinnaaniarlugillu kiisalu innuttaasunut sulisunullu tunngatillugu missingersuutinik aningaasartuutinillu aningaasaqarnikkut aqutsinerup pitsanngorsarnissaanut, innuttaasut innarluutillit pillugit paasissutissanut najoqqutassat amerlassusilerneqartut pitsaassuseqartullu annertuumik amigaatigineqarput pisariaqartinneqarlutillu.

Paasissutissanik tunngavissanik amigaateqarnerup malitsigaa:

- Paasissutissanik tulleriissaartumik katersisarnerup, misissueqqissaartarnerup ingerlatitseqqiisarnerullu qulakkeernissaani unammilligassaqrifigineqartoq
- Suliniutinik pilersaarusiortarnermi ineriartortitsisarnermilu unammilligassaqrifigineqartoq

⁶⁶ Aaqqissuussaannermi iluarsaaqqinnerup naliliiffigineqarnera, inassuteqaatinik periarfissarsiuussineq, BDO (2014).

- Aningaasaqarnermik aqutsinissamut tunngavissaqannginneq, taanna ungasinnerusoq isigalugu sipaaruteqartitsisinnaagaluarluni.